

Bærekraftig vekst og sysselsetting

– Et norsk perspektiv på EUs vekst- og sysselsettingsstrategi

NÆRINGS- OG HANDELSDEPARTEMENTET

Ministry of Trade and Industry

Forord

Norge går godt om dagen. De siste fire årene har norsk økonomi vært inne i en periode med svært høy vekst. Vi må over 30 år tilbake i tid for å finne en like sterk vekstperiode. Lønnsomheten i næringslivet er god. De siste to årene har 170 000 flere kommet i arbeid, yrkesdeltakelsen er høy og ledigheten er den laveste siden 1980-tallet. Utviklingen viser at vi har en politikk som fremmer vekst og verdiskaping.

For norsk økonomi har effektene av Kina, India og de nye EU-landenes inntreden i verdensøkonomien vært gunstig, med kraftig forbedrede bytteforhold i utenrikshandelen. En tettere sammenvevd verdensøkonomi gir nye muligheter til å utnytte nasjonale fortrinn, men gjør også norsk økonomi mer sårbar for negative hendelser langt unna. Den siste tids utvikling i de internasjonale finansmarkedene er en påminnelse om dette.

Den pågående globaliseringen har imidlertid ikke svekket styringen av samfunnet. Tvert imot har politikken vist seg å være et godt vern mot globaliseringens negative sider og samtidig en plattform til de gode sidene. Den nordiske velferdsmodellen sikrer velferdstjenester og en rettferdig fordeling. Samtidig er den åpen og fleksibel nok til å møte utfordringer som globaliseringen bringer med seg. Vår evne til omstilling, til å fornye og tilpasse samfunnet vårt til nye tider og behov har bidratt til at vi,

sammen med de andre nordiske landene, har klart å kombinere gode velferdsordninger med en konkurransedyktig økonomi. Det er også en av årsakene til at de nordiske landene i dag har høyere økonomisk vekst enn snittet i EU-landene.

Norsk økonomi er imidlertid i en spesiell situasjon. Dagens høye petroleumsinntekter gjør det enklere å forbruke mer, og ha mindre fokus på resten av næringslivet. Men når olje- og gassproduksjonen etter hvert avtar, og en aldrende befolkning bidrar til økte offentlige utgifter, vil eksportnæringsenes konkurransevne kunne bli avgjørende for fremtidig verdiskaping. For å opprettholde konkurransevnen til næringslivet i Fastlands-Norge og dermed også vår høye levestandard, er nye tiltak på flere politikkområder nødvendige.

EUs strategi for økt vekst og sysselsetting favner bredt og inneholder elementer av vesentlig betydning for verdiskapingen. Dette gjør strategien relevant også for norske forhold. Det arbeides i Norge i dag aktivt på de fleste av de politikkområdene som strategien omfatter. Denne publikasjonen presenterer EUs vekst- og sysselsettingsstrategi i et norsk perspektiv, og gir bl.a. en oversikt over sentrale norske innsatsområder. For å forberede oss på fremtidig konkurranse kreves tiltak som økt innsats for forskning og utvikling, økt innsats for kompetanse i skolen, grep for å styrke næringslivets konkurransevne og statsfinansielle reformer. Strategien fokuserer på disse tiltakene, som nå er aktuelle også i våre naboland og resten av Europa.

Rapporten er tredelt. Innledningsvis presenterer vi hovedlinjene i EUs vekst og sysselsettingsstrategi og dens relevans for Norge (kapittel 1). Kapittel 2 tar for seg norsk politikk på de områdene som omtales av strategien. I kapittel 3 omtales EUs strukturindikatorer, og norske tall sammenlignes med data for EU-landene.

Sylvia K. Brustad

Nærings- og handelsminister

Innhold

1. EUs strategi for vekst og sysselsetting	7
1.1 Hva er EUs strategi for vekst og sysselsetting?	7
1.2 Hvorfor ble strategien opprettet?	7
1.3 2005: Strategien får ny utforming	7
1.4 Resultater så langt	8
1.5 Veien videre - EU fortsetter med reformer for økt vekst og sysselsetting	9
1.6 Et norsk perspektiv på EUs vekst- og sysselsettingsstrategi	10
2. Norsk politikk	13
2.1 Retningslinjer for budsjettpolitikken	13
2.2 Styrking av næringslivets konkurransevne	15
2.3 Næringsrettet forenkling og effektivisering i offentlig sektor	21
2.4 IKT	22
2.5 Konkurransopolitikken	24
2.6 Fremme bærekraftig utvikling og miljø	24
2.7 Samferdsel	28
2.8 Europapolitikken	29
2.9 Tiltak for å sikre tilgang til internasjonale markeder	31
2.10 Arbeidsmarkedspolitikken	32
2.11 Utdanning og kompetanse	37
3. Strukturindikatorene	39
3.1 BNP per innbygger	39
3.2 Arbeidskraftsproduktivitet	40
3.3 Utgifter til FoU som andel av BNP	41
3.4 Utdanningsnivå	41
3.5 Sammenlignende prisnivå	43
3.6 Private investeringer i realkapital	44
3.7 Utslipp av klimagasser	45
3.8 Energiintensitet	45
3.9 Transport	46
3.10 Sysselsettingsfrekvens	47
3.11 Sysselsettingsfrekvens for eldre arbeidstakere	48
3.12 Risiko for fattigdom	48
3.13 Spredning av regional arbeidsledighet	49
3.14 Langtidsledighet	50

1. EUs strategi for vekst og sysselsetting

1.1 Hva er EUs strategi for vekst og sysselsetting?

På EUs vårtoppmøte i Lisboa i mars 2000 ble EUs stats- og regjeringssjefer enige om en felles strategi for å gjøre EU til verdens mest konkurransedyktige, kunnskapsbaserte økonomi innen 2010.¹ Denne strategien skal føre til økonomisk, sosial og miljømessig fornyelse i EU. En sterkere økonomi skal gi flere og bedre jobber, samtidig som man tar hensyn til miljøet og sikrer sosial utjevning. I 2005 ble strategien fornyet, og det ble lagt større vekt på strategiens mål om økt vekst og sysselsetting.

1.2 Hvorfor ble strategien opprettet?

EUs vekst- og sysselsettingsstrategi er et av fellesskapsinitiativene i EU for å få fortløp i den økonomiske reformprosessen i medlemslandene. Bakgrunnen for strategien var at EU-landene samlet sett oppnådde relativt lav økonomisk vekst på slutten av 1990-tallet, sammenlignet med USA og Japan.

Til tross for store økonomiske reformer, som opprettelsen av det indre marked og en felles valuta, hadde den økonomiske veksten i Europa ikke tilfredsstillt de forventningene som var skapt. Stor vekst i enkelte av landene, som Spania og Irland, forhindret ikke at EU samlet sett så ut til å ha stagnert sammenlignet med andre regioner, spesielt USA. Særlig gjelder dette når vi ser på veksten i arbeidsproduktivitet etter 1995. Dessuten hadde den samlede arbeidsledighetsraten ligget på et høyere nivå i EU enn i USA over en lengre periode.

1.3 2005: Strategien får ny utforming

Da EUs vekst- og sysselsettingsstrategi ble vedtatt i 2000 var målsettingen at EU innen 2010 skulle bli "den mest konkurransedyktige og dynamiske kunnskapsbaserte økonomien i verden, en økonomi som kan skape en bærekraftig økonomisk vekst med flere og bedre arbeidsplasser og større sosial utjevning, med respekt for miljøet."

I forbindelse med evalueringen av strategien høsten 2004 ble det konkludert med at den så langt ikke hadde hatt den ønskede effekt. Det var flere grunner

til dette. Prioriteringene hadde vært så mange og revideringene av målsettingene så hyppige at medlemslandene manglet tid og kapasitet til å gjennomføre de ønskede reformene. I tillegg var rolledelingen mellom Europakommisjonen og medlemsstatene uklare.

På vårtoppmøtet i 2005 fastsatte Det europeiske råd (DER) nye retningslinjer for strategien. EUs statsledere bestemte at den skulle fokusere mer målrettet på vekst og sysselsetting. Det ble lagt vekt på at Europa trengte å fornye grunnlaget for konkurranseevnen ved å satse på kunnskap, innovasjon og investering i kompetanse. I arbeidet med strategien la imidlertid EU vekt på at det skulle være en forsterkende sammenheng mellom vekst og sysselsetting på den ene siden og arbeidet for et bedre miljø og bedre sosial integrasjon på den andre siden. Vekst og konkurranseevne burde forstås som instrumenter for å sikre sosiale og miljømessige hensyn. Både Kommisjonen og medlemslandene skulle arbeide for å koordinere tiltak på tvers av de tre områdene, og synergi-effekter skulle tillegges særlig vekt.

Disse overordnede satsingsområdene danner grunnlaget for 24 integrerte retningslinjer. De 24 retningslinjene omfatter generelle makro-økonomiske tiltak, strukturtiltak og sysselsettings-tiltak. Hver av retningslinjene inneholdt en gjennomgang av relevante tiltak.

Et sentralt poeng i nyorienteringen av EUs vekst- og sysselsettingsstrategi var å gjøre strategien mer målrettet. Bl.a. ble det formulert to eksplisitte målsettinger for alle medlemslandene. Disse er ment å nås innen 2010:

- (i) Landene skal oppnå en sysselsettingsgrad på 70 pst. totalt, 60 pst. for kvinner og 50 pst. for eldre arbeidstagere
- (ii) Utgifter til forskning og utvikling skal utgjøre minst 3 pst. av BNP

Ut over dette inneholder de integrerte retningslinjene en rekke konkrete forslag til tiltak

¹ Vårtoppmøtene til Det europeiske råd har de siste årene i stor grad fokusert på oppfølging av EUs vekst- og sysselsettingsstrategi

som medlemsstatene oppfordres å forholde seg til. Ingen land kan ventes å ha en fullstendig oppfølging av alle disse områdene. Det er opp til det enkelte land å vurdere hvilke tiltak det ønsker å prioritere. Kommisjonen ser det imidlertid som sentralt at landene begrunner hvorfor de eventuelt velger å ikke prioritere enkelte tiltak.

For å oppnå mer effektiv implementering og bedre forankring av strategien i medlemsstatene, utarbeidet hvert land i 2005 et nasjonalt reformprogram for perioden 2005-2007, basert på de 24 integrerte retningslinjene. Siden 2006 har landene rapportert årlig til Kommisjonen om utviklingen. Kommisjonen har ansvaret for å oppsummere de nasjonale rapportene og evaluere fremdriften av strategien i et enkeltstående dokument som overleveres DER på hvert vårtoppmøte. I tillegg utarbeidet Kommisjonen i 2005 et treårig reformprogram som dekker alle tiltak på EU-nivå og tar hensyn til områder som krever konvergens mellom medlemslandene. Kommisjonens reformprogram evalueres også årlig.

For å unngå for hyppige revideringer, bestemte DER å videreføre den relanserte strategien i treårige sykluser, med 2005 som første år, og mulighet til fornyelse i 2008. 2010 oppgis ikke lenger som sluttidspunkt for strategien.

På vårtoppmøtet i 2006 ble vekst- og sysselsettingsstrategien enda mer målrettet, da DER presenterte de fire prioritene, eller hovedpilarene, i den allerede relanserte strategien:

1. Økte investeringer i FoU og innovasjon
2. Et mer dynamisk bedriftsklima
3. Mer fleksible/tilpasningsdyktige arbeidsmarkeder
4. En felles energi- og klimapolitikk

Stats- og regjeringssjefene ble også enige om å gjennomføre enkelte nøkkelprosjekter innen utgangen av 2007. Medlemslandene skulle sørge for:

- At det ble mulig å etablere en bedrift innen en uke
- At alle formaliteter for bedriftsetablering kunne ordnes på ett og samme sted ("one-stop-shop")
- Felles prinsipper for "flexicurity"²
- Å forenkle lovverket og redusere den administrative byrden med 25 pst.

1.4 Resultater så langt

Tre år etter at EU relanserte strategien om modernisering av Europa er situasjonen bedre. Kommisjonens strategirapport fra desember 2007 om økonomiske reformer i EU konkluderer med at vekst- og sysselsettingsstrategien har bidratt til den siste tidens forbedrede resultater for EUs økonomi. Strukturelle reformer har ifølge Kommisjonen bidratt til å øke det fremtidige vekstpotensialet og forbedre de langsiktige prognosene. Noen medlemsstater har imidlertid vært langt mer besluttsomme enn andre.

Mange resultater er oppløftende.....

- Den anslåtte potensielle vekstraten for BNP i euroområdet har økt med 0,2 prosentpoeng siden 2005, til ca. 2,25 pst. i 2007.
- Det er skapt nesten 6,5 mill. nye arbeidsplasser de to siste årene. Ytterligere 5 mill. arbeidsplasser forventes skapt innen 2009.
- Ledigheten forventes å falle til under 7 pst., noe som er det laveste nivået siden midten av 1980-tallet. For første gang på ti år har det vært en sterk økning i sysselsettingen parallelt med en solid produktivitetsvekst.
- De offentlige budsjettunderskuddene og statsgjelden i medlemslandene har falt merkbart.
- Det er i de fleste medlemsstatene mulig å etablere en bedrift innen en uke, i en "one-stop shop", og det er gjort store fremskritt i arbeidet med å gjennomføre EUs program for bedre lovgivning.
- Nær halvparten av medlemsstatene har utviklet – eller er i ferd med å utvikle – en politikk som er basert på "flexicurity". Det er enighet om felles flexicurityprinsipper som medlemsstatene skal anvende og tilpasse til sin egen spesifikke situasjon.
- Alle medlemsstatene har fastsatt et nasjonalt mål for totale investeringer i FoU. Hvis alle når sine mål, vil EUs investeringer i FoU være 2,6 pst. av BNP i 2010, sammenlignet med 1,85 pst. i 2006.

..... men mye gjenstår ennå

- FoU-investeringenes andel av BNP har den siste tiden ikke holdt tritt med de høye økonomiske vekstratene, og falt til 1,85 pst. i 2006. Denne tendensen har brakt EU lengre fra 3 pst.-målet.
- Mye kan fortsatt gjøres for å redusere de administrative byrdene og forbedre bedriftsklimaet, særlig for små og mellomstore bedrifter (SMBer). Liberaliseringen av nettverksindustrier og tjenesteytelser har gått langsomt.

² Uttrykket "flexicurity" brukes for å omtale kombinasjonen av et fleksibelt arbeidsmarked, gode velferdsordninger og en aktiv arbeidsmarkedspolitikk

- Mange arbeidsmarkeder forblir segmenterte, mellom velbeskyttede langtidsansatte og ansatte på korttidskontrakter med usikre utsikter.
- Utdanningssystemene kan fortsatt tilpasses bedre slik at arbeidstakerne får den kompetansen både de selv og arbeidsgiverne har bruk for.
- Arbeidskraftsmobiliteten er lav. I noen medlemsstater møter arbeidstakerne fremdeles betydelige hindringer når de skifter jobb.
- Europa halter stadig etter andre førende økonomier når det gjelder å investere i informasjons- og kommunikasjonsteknologier (IKT) og bruke disse til å øke produktiviteten.
- Mange medlemsstater vil ikke klare å oppfylle sine forpliktelser i Kyoto-avtalen. Disse landene vil måtte gjøre en stor innsats for å nå de ambisiøse målene som EUs ledere fastsatte på Det europeiske råds vårmøte i 2007, og som skal gjennomføres på grunnlag av energi- og klimapakken som Kommisjonen la fram i januar 2008.³

1.5 Veien videre - EU fortsetter med reformer for økt vekst og sysselsetting

Den første treårsperioden er nå over, og prosessen med å utforme EUs vekst- og sysselsettingsstrategi for de neste tre årene (januar 2008- desember 2010) er i gang. Europakommisjonens strategirapport fra desember 2007 om veien videre dannet grunnlaget for DER diskusjoner og beslutninger om strategiens framtid, som fant sted på vårtoppmøtet i mars i år.

Stats- og regjeringssjefene i EUs medlemsstater vedtok å fortsette med økonomiske reformer både på fellesskapsnivå og på nasjonalt nivå fram mot 2010. Strukturelle reformer har allerede bidratt til å øke det framtidige vekstpotensialet. Mange medlemsstater har imidlertid mye ugjort, og det er store forskjeller i reformtakten.

DER valgte derfor å beholde hovedlinjene i strategien fra 2005. Den trenger å tilpasses, men ikke å endres vesentlig. De 24 integrerte retningslinjene fra 2005 videreføres i neste syklus (2008-2010). De nasjonale reformprogrammene ligger også fast, og landene vil ha om lag de samme målsettingene som før. Fokus vil være på implementering, ikke revidering.

De fire prioriterte områdene som ble innført på vårtoppmøtet i 2006 bekreftes og utdypes med en rekke nye tiltak:

1. *Kunnskap - Utdannelse, FoU og innovasjon:* Det skal arbeides med å opprette en "femte frihet" – det vil si fri bevegelighet for kunnskap. Dette skal oppnås bl.a. ved å opprette et europeisk forskningsområde og en felles patentlovgiving. Som en del av en bred innovasjonsstrategi, etableres et europeisk marked for risikokapital for de mest innovative bedriftene. Målet om 3 pst. av BNP til FoU ligger fast. Medlemsstatene oppfordres til å utarbeide nasjonale bredbåndsstrategier og fastsette nasjonale mål for høyhastighetsadgang til Internett, slik at 30 pst. av EUs befolkning og alle skoler er tilsluttet innen 2010.
2. *Bedriftsklimaet:* DER oppfordrer til samlet politisk oppslutning om Kommisjonenes nye tiltakspakke for SMBer, for å fremme utviklingen og veksten i disse bedriftene som skaper ni av ti nye jobber. Det indre marked både for varer og tjenester skal forbedres ved nytt eller revidert regelverk. Dette gjelder også nettverksindustrier (energi, vann, telekommunikasjon). Betydningen av å redusere administrative byrder med 25 pst. innen 2012 understrekes.
3. *Investeringer i menneskelig kapital og modernisering av arbeidsmarkedene:* Det skal investeres videre i kompetanse og sysselsettingsandelen skal forbedres. DER oppfordrer bl.a. medlemsstatene til å utarbeide handlingsplaner og fastsette mål for å redusere antallet unge som forlater skolen for tidlig, samt forbedre grunnleggende leseferdigheter. Felles flexicurity-prinsipper ønskes implementert i alle medlemslandene, og tiltak bør rettes inn mot de unge og yrkeshemmede i arbeidsstyrken. Kommisjonen bes utrede hvilke kvalifikasjoner og ferdigheter den europeiske arbeidsstyrken bør inneha fram mot 2020.
4. *Energi- og miljøpolitikk:* Dette emnet får en stadig mer sentral plass i strategien, i takt med dens økende betydning både globalt og for europeisk verdiskaping og vekst. På vårtoppmøtet fokuserte DER på målene som ble fastsatt i 2007, og betydningen av å gjennomføre disse. Bl.a. skal utslipp av drivhusgasser reduseres med 20 pst. fra 1990 til 2020 (delvis ved hjelp av karbonfangst) og energiforbruket skal bestå av 20 pst. fornybar energi innen 2020. Den nylig fremlagte klimapakken med ny lovgiving skal sørge for det.

Mange av de nye tiltakene er en del av Kommisjonens fellesskapsprogram for 2008-2010. Det

³ Klimapakken består av flere deler, bl.a. et nytt kvotehandelsdirektiv, et direktiv om fangst og lagring av CO₂ og et nytt fornybarhetsdirektiv. I tillegg kommer en "melding" om energieffektivisering og nye retningslinjer for statsstøtte

inneholder ti hovedprioriteter for reformer på EU-nivå. I tillegg til ovennevnte tiltak skal den sosiale agendaen fornyes i løpet av 2008. Videre prioriteres integrasjon av EUs markeder for finansielle tjenester, for å gjøre dem mer stabile. Kommisjonen vil også fortsette arbeidet for å fremme en bæredyktig industripolitikk.

Det vil bli stadig viktigere med ensartede konkurransevilkår på internasjonalt nivå. Dialogen med tredjeland skal styrkes og bli mer strømlinjeformet, med klarere oppmerksomhet rettet mot globaliserings spørsmål av felles interesse. Emner som markedsadgang, større konvergens på lovgivningsområdet, migrasjon og klimaendring fremheves.

Den omfattende reformprosessen i EU vil sannsynligvis fortsette i årene fremover. På vårtoppmøtet ba stats- og regjeringslederne om at Kommisjonen og andre involverte aktører starter arbeidet med å videreutvikle vekst- og sysselsettingsstrategien etter 2010 allerede nå.

1.6 Et norsk perspektiv på EUs vekst- og sysselsettingsstrategi

Strategien for økt vekst og sysselsetting er EUs svar på to av de viktigste utfordringene vi står overfor i dette tiåret: Globalisering og demografisk endring. Dette er utfordringer som ikke er begrenset til EU, men som i høyeste grad også berører Norge.

Det pågår omfattende endringer i den globale arbeidsfordelingen. Verden er i ferd med å bli en markeds plass, der bedrifter, arbeidsplasser, varer og tjenester flyter over grensene. Omtrent alle deler av næringslivet i vestlige land utsettes for utfordringer og omstillingspress. Samtidig vil aldringen av befolkningen i vestlige land om noen år slå inn for fullt. Det betyr en rask økning i utgiftene til pensjoner og etter hvert også til helse, pleie og omsorg. EUs vekst- og sysselsettingsstrategi er et forsøk på å finne løsninger i et europeisk perspektiv, samtidig som den er ment å fremme nasjonale strategier for økonomisk vekst.

Som Norges nærmeste geografiske nabo er EU et naturlig referansepunkt for oss i denne sammenheng. Regionen inkluderer våre nærmeste historiske og kulturelle relasjoner, den er vår største handelspartner og innbefatter de fleste av våre sentrale allierte. Arbeidet med vekst- og sysselsettingsstrategien påvirker det indre marked

og dermed integrasjonen gjennom EØS-avtalen. Som del av dette bør Norge forholde seg aktivt til et initiativ som er ment å forme den europeiske økonomiske utviklingen i årene som kommer. Et økonomisk sterkt Europa er bra ikke bare for EU selv. Det er i høyeste grad også av betydning for norsk økonomi. Dersom EU lykkes i å forbedre sin konkurransevne, vil det føre til økt konkurranse- og kjøpekraft i EU-området. Det vil stimulere etterspørselen i vårt viktigste eksportmarked, gi bedre og billigere importvarer og bidra til økt verdiskaping og produktivitet her i Norge.

Målene i EUs vekst- og sysselsettingsstrategi er mål vi også har for utviklingen av det norske samfunn. Flertallsregjeringens grunnlag er bygget på erklæringen fra Soria Moria. Her legges det til grunn at Norge skal bli en av de "ledende, innovative, dynamiske og kunnskapsbaserte økonomier i verden innenfor de områder hvor vi har fortrinn". For å oppnå dette er det nødvendig å føre en bred næringspolitikk. Den norske næringspolitikken favner vidt, og omfatter ulike velferdsordninger som barnehagedekning, offentlig grunnskole, gratis universitetsutdanning, sykelønns-, attførings- og ledighetsordninger. På samme måte er politikkområdene i vekst- og sysselsettingsstrategien en del av den brede næringspolitikken; økonomisk politikk, forskningspolitikk, markedsadgang, samferdsel og politikk for effektivisering og fornying av offentlig sektor.

Klima- og miljøpolitikken blir også stadig mer sentral for å opprettholde økonomisk vekst på lang sikt. Klima og energi har siden 2006 vært en av fire hovedprioriteringer i EUs vekst- og sysselsettingsstrategi. EUs kvotehandelssystem, som er innlemmet i EØS-avtalen, vil være en viktig del av den norske klimapolitikken de neste årene. Norge deltar dessuten aktivt i internasjonalt samarbeid, bl.a. med EU, for å videreutvikle miljøteknologi. Norge er også en fullverdig partner i mange av de programmene som er igangsatt i forbindelse med eller knyttet opp til arbeidet med vekst- og sysselsettingsstrategien. Eksempler er det 7. rammeprogrammet for forskning og programmet for livslang læring på utdanningsområdet. Mange av programmene har vært av stor verdi for det norske politikkarbeidet. Tiltak som økt innsats for forskning og utvikling, økt innsats for kompetanse i skolen, grep for å styrke næringslivets konkurransevne eller statsfinansielle reformer⁴ er nå på dagsordenen i Norge, som i EU.

⁴ Statsfinansielle reformer vil si reformer som er ment å endre statens utgifter eller inntekter for å sikre balanse i budsjettene. Pensjonsreform og skatterreform er eksempler på dette

EU-landene leverer hvert år en statusrapport på sine nasjonale reformprogrammer knyttet til vekst- og sysselsettingsstrategien til Europakommisjonen. Som EFTA-land er ikke Norge pålagt å presentere noen tilsvarende oversikt over tiltak på de samme områdene. Teksten i denne rapportens del II presenterer imidlertid norsk politikk på de feltene EUs vekst- og sysselsettingsstrategi omfatter.

Norge kan også sammenlignes med andre europeiske land ved hjelp av statistikk. EU har definert 14 strukturindikatorer for å måle framgangen på de

viktigste områdene i strategien, og EUs statistikk-senter Eurostat publiserer også norske tall på de 14 forskjellige politikkområdene. I del III av denne rapporten presenterer vi strukturindikatorerne og sammenlikner Norge med de andre landene. Noen er velkjente økonomiske størrelser, mens andre er mer direkte bundet opp mot de målene EU har satt seg i vekst- og sysselsettingsstrategien. Samlet sett kan indikatorerne være en nyttig kilde til bakgrunnsinformasjon i den næringspolitiske debatten også i Norge.

De 24 integrerte retningslinjene

Sentralt i EUs vekst- og sysselsettingsstrategi står de integrerte retningslinjene. I alt har EU valgt ut 24 temaer, knyttet til de tre områdene makroøkonomi, strukturtiltak og sysselsetting. Under hver retningslinje er det foreslått ett eller flere tiltak; 90 i alt.

De integrerte retningslinjene dekker et bredt spekter av områder i den økonomiske politikken. Retningslinjene og de foreslåtte tiltakene er i seg selv av generell karakter. I praksis vil alle landene i EU ha politikk på disse områdene. Det som er avgjørende for hvorvidt dette gir økt vekst og sysselsetting er hvordan politikken på området utformes konkret. I vekst- og sysselsettingsstrategien, som på andre områder, ligger muligheten i detaljutforming av politikken. Dette er det opp til de enkelte medlemsland å konkretisere i sine reformprogrammer.

Makroøkonomiske retningslinjer

1. Sikre økonomisk stabilitet som et grunnlag for bærekraftig vekst
2. Sikre bærekraftige offentlige balanser som et grunnlag for økt sysselsetting
3. Fremme en vekst- og sysselsettingsorientert og effektiv bruk av samfunnets ressurser
4. Sikre at lønnsdannelsen bidrar til makroøkonomisk stabilitet og vekst
5. Sikre bedre samsvar mellom makroøkonomisk politikk, strukturpolitikk og sysselsettingspolitikk
6. Bidra til at den monetære union realiserer sitt potensial

Mikroøkonomiske retningslinjer (strukturtiltak)

7. Øke og forbedre investeringene i FoU, særlig fra private foretak
8. Legge til rette for innovasjon
9. Fremme bruk av IKT og byggingen av et informasjonssamfunn
10. Bidra til å styrke næringslivets konkurranseevne
11. Fremme bærekraftig bruk av ressurser og styrke synergien mellom miljøvern og økonomisk vekst
12. Utvide og fordype det indre marked
13. Sikre åpne og frie markeder i og utenfor Europa og høste fordelene ved globalisering
14. Skape et mer attraktivt miljø for verdiskaping og styrke privat initiativ gjennom bedre lovverk
15. Fremme en entreprenørskapskultur og skape et godt miljø for små og mellomstore bedrifter
16. Utbygge og forbedre europeisk infrastruktur og ferdigstille prioriterte grensekryssende prosjekter

Retningslinjer for sysselsettingspolitikken

17. Implementere sysselsettingspolitikk for å oppnå full sysselsetting, bedre kvalitet og produktivitet på arbeidsplassene og styrket sosial og territorial samholdighet
18. Fremme en livsløpsinnstilling til arbeid
19. Sikre et inkluderende arbeidsmarked for arbeidssøkere og vanskeligstilte
20. Bedre samsvaret mellom arbeidssøkere og arbeidsmarkedets behov
21. Fremme fleksibilitet i kombinasjon med arbeidssikkerhet og redusert arbeidsmarkedssegmentering
22. Sikre en sysselsettingsvennlig utvikling i lønns- og arbeidsrelaterte kostnader
23. Fremme og forbedre investeringene i humankapital
24. Innføre utdannings- og opplæringsystemer til nye kompetansebehov

ECON-/MENON-RAPPORT (2007) – ALDERDOM OG SPESIALISERING

ECON og MENON har på oppdrag for Nærings- og handelsdepartementet utarbeidet rapporten *Alderdøm og spesialisering* om hvordan norsk næringsliv og næringsstruktur påvirkes av fremtidig globalisering og demografiske endringer.

For å analysere fremtidige endringer i næringsstrukturen er det ifølge ECON/MENON nødvendig med en god forståelse av de endringer vi har bak oss. Rapporten peker på to betydelige endringer i norsk næringsstruktur siste 15 år: Kunnskapsintensive næringer har vokst raskt, mens homogene industrivarer har hatt en omvendt utvikling.

De endringer i næringsstrukturen vi har sett i den første fasen av globaliseringen, vil ifølge rapporten fortsette med to vesentlige endringer. Knapphet på arbeidskraft vil bremse veksten i flere tjenestenæringer og den internasjonale konkurransen innenfor kunnskapsintensive tjenester vil øke. Videre vil aldringen av befolkningen vil påvirke den fremtidige næringsstrukturen mer enn globaliseringen. Mangel på arbeidskraft vil dessuten begrense alle næringers vekstmuligheter. I tillegg vil etterspørselen etter helse- og omsorgstjenester legge beslag på en stadig større del av arbeidsstyrken.

Alderdøm og spesialisering viser hvordan globalisering og demografiske endringer kan påvirke sysselsettingen i utvalgte næringer frem mot 2025. Kunnskapsbaserte tjenester vil vokse, men mindre enn det vi har sett de siste 15 årene. Det samme er tilfelle for helse- og omsorgstjenester. Produsenter av homogene industrivarer (f.eks. metaller) vil merke globaliseringen primært ved at arbeidsdelingen i verden blir enda tydeligere. For sjømatnæringen vil økt etterspørsel komme samtidig med effektivisering og strukturendringer, med tilnærmet uendret sysselsetting. Ifølge rapporten er det videre tvilsomt om norsk reiseliv klarer å opprettholde sin markedsandel. Sjøtransport og maritime tjenester vil oppleve sterk global etterspørsel, men veksten vil komme utenfor Norge. Videre forventes det redusert virksomhet innenfor olje- og gassnæringen i Norge. Leverandørindustrien forventes å øke sin eksportandel som følge av dette, men eksporten vil ikke kompensere for nedgangen i resten av næringen.

Rapporten indikerer at endringene i næringsstrukturen de neste femten til tjue årene trolig vil bli store, men likevel ikke større enn hva vi har sett i samme foregående tiårsperiode.

SNF-RAPPORT (2007) – GLOBETROTTERNE

Samfunns- og næringslivsforskning AS (SNF) har på oppdrag for Nærings- og handelsdepartementet utarbeidet en rapport om følgene for norsk økonomi av globalisering. Rapporten er skrevet som en oppfølging av SNF-rapporten *De gode hjelperne* (utarbeidet på oppdrag fra samme departement i 2006) om virkninger av utviklingen i Kina og India. Analysen i *Globetrotterne* er utvidet i den forstand at det også ses på arbeidsinnvandring og bedriftsinvesteringer i utlandet.

Tidsperspektivet i analysen er langt, og SNF ser på utviklingsbaner for norsk økonomi fra 2005 til 2060. Analysen er imidlertid like mye konsentrert om omstillingene og tilpasningene underveis i prosessen som av det langsiktige perspektivet. I analysen er det bl.a. tatt hensyn til at det er positiv klyngedynamikk i de kunnskapsintensive deler av norsk konkurranseutsatt næringsliv, og denne dynamikken er i seg selv viktig for utviklingsbanen i økonomien.

Hovedpoengene i *De gode hjelperne* var at Norge vil høste store gevinster som følge av globalisering, og at de næringsmessige omstillingene som følger, ikke er større enn de omstillingene vi har stått overfor tidligere og som norsk økonomi har vist god evne til å håndtere. Disse poengene bekreftes og forsterkes i *Globetrotterne*.

Arbeidsinnvandring og norske bedriftsinvesteringer i utlandet vil gi tilleggsgevinster til dem vi høster som følge av økt handel med land som Kina og India. Et viktig resultat i *Globetrotterne* er at dette, sammen med de endringer vi står overfor i arbeidsstyrke og kapitaltilgang innenlands, ikke vil kreve større omstillinger enn det vil ville ha hatt uansett.

Globetrotterne sier at Norge kan få betydelig arbeidsinnvandring i årene fremover, men at den vil være forbigående i den forstand at de fleste arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa vil vende hjem etter hvert som inntektsnivået der nærmer seg det norske. Dette innebærer at arbeidsinnvandring ikke vil påvirke norsk nærings- og inntektsutvikling på lang sikt. Det vil imidlertid kunne ha en viss effekt på kortere sikt, spesielt ved å forsinke nedbygging av arbeidsintensiv, konkurranseutsatt produksjon i Norge.

Et annet viktig trekk i rapporten er det positive samspillet mellom norske bedriftsinvesteringer i utlandet og produktivitet og økonomisk vekst i Norge. Tilgangen på høyt utdannet arbeidskraft vil begrense vekstpotensialet for kunnskapsbaserte virksomheter i Norge. Dette innebærer at direkte investeringer i utlandet vil være en like viktig kanal for produktivitetsvekst som vekst i den konkurranseutsatte næringsklyngen i Norge.

2. Norsk politikk

2.1 Retningslinjer for budsjettpolitikken

Retningslinjene for budsjettpolitikken (handlingsregelen) innebærer at petroleumsinntektene fases gradvis inn i økonomien, om lag i takt med utviklingen i forventet realavkastning av Statens pensjonsfond – Utland, anslått til 4 pst. Budsjettpolitikken er dermed gitt en mellomlangsigtig forankring. Samtidig understreker retningslinjene at hensynet til en stabil økonomisk utvikling skal tillegges betydelig vekt i den løpende utformingen av budsjettpolitikken.

Retningslinjene legger til rette for en bærekraftig forvaltning av petroleumsformuen slik at den også kommer framtidige generasjoner til gode. Dagens høye innbetalinger fra petroleumsvirksomheten kan ikke betraktes som inntekter i vanlig forstand. Olje og gass er ikke-fornybare ressurser, og innbetalingene til staten har langt på vei et motstykke i en reduksjon i statens petroleumsformue. Retningslinjene innebærer at statens inntekter fra petroleumsvirksomheten overføres til Statens pensjonsfond – Utland, mens det er forventet realavkastning av fondet som skal brukes. På den måten vil ikke fondskapitalen reduseres over tid.

I de første årene etter at handlingsregelen ble innført i 2001 økte bruken av petroleumsinntekter noe sterkere enn den forventede realavkastningen av utenlandsdelen av Statens pensjonsfond. Dette må bl.a. ses i sammenheng med at både internasjonal og norsk økonomi gikk inn i en lavkonjunktur i 2001, samtidig som fondet i noen år vokste langsommere enn forventet. Siden 2003 har aktiviteten i norsk økonomi tatt seg markert opp samtidig som fondet har vokst sterkt, og merbruken av petroleumsinntekter er redusert. Siden 2006 har bruken av petroleumsinntekter vært under 4 pst. av fondskapitalen.

Budsjettpolitikken må ses i et langsiktig perspektiv. Handlingsregelen legger opp til betydelig sparing på statens hånd. Denne sparingen er ikke tilstrekkelig for å kunne møte den framtidige veksten i pensjonsutgifter og andre aldersrelaterte

utgifter knyttet til helse og omsorg. Med fortsatt god vekst i fondskapitalen vil det i en situasjon med høy aktivitet i norsk økonomi være i tråd med handlingsregelen om bruken av petroleumsinntekter i noen år er mindre enn den forventede realavkastningen av Statens pensjonsfond – Utland. Dette vil også redusere behovet for vanskelige omdisponeringer når veksten i aldersrelaterte utgifter senere setter inn.

2.1.1 De langsiktige utfordringene i budsjettpolitikken

Aldringen av befolkningen vil etter hvert stille finanspolitikken overfor store utfordringer. Fram mot 2060 vil det bli om lag dobbelt så mange alderspensjonister per person i yrkesaktiv alder som i dag. I tillegg vil framtidige pensjonister i gjennomsnitt ha opptjent større tilleggspensjoner enn dagens. Aldringen av befolkningen vil også påvirke andre offentlige utgiftsposter, først og fremst utgiftene til helse og omsorg. Samtidig vil en eldre arbeidsstyrke trekke i retning av en fortsatt økning i antall uførepensjonister.

De langsiktige utfordringene i finanspolitikken kan illustreres ved beregninger av generasjonsregnskap, som med utgangspunkt i regjeringens budsjettforslag for 2008 viser at offentlige budsjetter må styrkes tilsvarende 4-6 pst. av BNP for Fastlands-Norge fra og med i dag for å være i generasjonsmessig balanse.

I Nasjonalbudsjettet 2007 er det presentert makroøkonomiske framskrivninger som viser et langsiktig inndekningsbehov i offentlige finanser tilsvarende 4 ½ pst. av fastlands-BNP i 2050 og 7 ¼ pst. i 2060. For å sikre balanse i budsjettene må derfor inntektene økes eller utgiftene reduseres. I framskrivningene er det lagt til grunn at bruken av oljeinntekter følger handlingsregelen for budsjettpolitikken. Videre er beregningene basert på en videreføring av dagens folketrygd og øvrige velferdsordninger, samt uendret arbeidsmarkeds-tilknytning for ulike grupper i befolkningen.

Økningen i de aldersrelaterte utgiftene bidrar i vesentlig grad til det økende langsiktige inndekningsbehovet i offentlige finanser. Dessuten vil realavkastningen av Statens pensjonsfond – Utland etter hvert avta målt som andel av fastlands-BNP. Fondsavkastningen vil dermed finansiere en gradvis mindre andel av de offentlige utgiftene, dersom de offentlige utgiftene ikke reduseres.

Disse økende utfordringene gjør det nødvendig med en pensjonsreform for å sikre et bærekraftig pensjonssystem. I 2001 ble det nedsatt en pensjonskommisjon. Kommisjonen la fram sluttrapporten sin i 2004. På grunnlag av en stortingsmelding fra Regjeringen Bondevik II vedtok Stortinget i mai 2005 hovedprinsippene for en pensjonsreform. Et sentralt prinsipp i reformen, og det viktigste tiltaket for å gjøre folketrygden bærekraftig på lang sikt hvis levealderen fortsetter å øke, er innføring av levealdersjustering. Det innebærer at opparbeidede pensjonsrettigheter må fordeles over flere

gjenværende leveår etter hvert som levealderen i befolkningen ventelig kommer til å øke i tiårene framover. Den enkelte vil kunne motvirke virkningen på årlig pensjon ved å utsette nedtrappingen av arbeidsinnsats og uttak av pensjon. Pensjonsforliket innebar videre at løpende pensjoner skal reguleres med gjennomsnittet av lønns- og prisveksten, foruten innføring av en alleårsregel, som innebærer at alle år med arbeidsinntekt skal telle med i pensjonsopptjeningen.

Som oppfølging av pensjonsforliket la regjeringen i oktober 2006 fram en stortingsmelding om opptjening og uttak av alderspensjon i folketrygden, herunder forslag om fleksibel pensjonsalder fra 62 år. Forslaget til ny opptjeningsmodell bygger på proporsjonal opptjening fra første krone opp til et tak, noe som vil gi en bedre sammenheng mellom livsinntekt og pensjon enn i dagens system. Samtidig vil pensjonssystemet ha en god fordelingsprofil. Forslaget om fleksibel pensjonsalder er utformet slik at den samlede

Rapport fra Statistisk sentralbyrå (2007) – Virkninger på norsk næringsstruktur av endringer i generelle rammebetingelser – betydningen av generelle likevektseffekter

Statistisk sentralbyrå (SSB) har på oppdrag fra Nærings- og handelsdepartementet utarbeidet rapporten *Virkninger på norsk næringsstruktur av endringer i generelle rammebetingelser – betydningen av generelle likevektseffekter*.

Formålet med rapporten er å analysere hvordan og hvor mye norske næringer i privat sektor vil påvirkes på lang sikt av varige endringer i generelle rammebetingelser. Problemstillingene er analysert ved hjelp av SSBs generelle likevektsmodell MSG6. I en generell likevektsmodell "henger alt sammen med alt". En slik modell kan derfor gi et mer utfyllende bilde av en situasjon ved at den fanger opp flere effekter, gjensidige påvirkninger og ringvirkninger enn det som gjøres ved kun å se på virkninger på en enkelt næring.

I rapporten tar SSB utgangspunkt i endringer i følgende viktige rammebetingelser: Internasjonal kapitalavkastning og rentenivå, olje- og gasspriser, elektrisitetspris, generell proporsjonal endring i alle verdensmarkedspriser, økt offentlig ressursbruk og lønnskostnader.

En viktig samfunnsøkonomisk innsikt er at jo flere næringer som berøres av en endring i rammebetingelser, og jo mer ensartet direkte effekt denne endringen har på bedriftenes lønnsomhet, desto mindre blir endringen i norsk næringsstruktur. Dette skyldes at det er endringen i næringens relative evne til å konkurrere om felles ressurser som er viktig for hvilke næringer som vokser og hvilke som nedbygges.

Analysen viser videre at konkurranseutsatte næringer og skjermede næringer påvirkes forskjellig. For eksempel vil prosentvise endringer i internasjonal kapitalavkastning/rentenivå, lønnskostnader og verdensmarkedspriser ha langt større effekt på konkurranseutsatte næringer enn på skjermede. Utslagene er dessuten større jo mer eksportorientert næringene er.

Enkelte næringer påvirkes sterkere enn andre næringer ved endringer i rammebetingelsene. En økning i elektrisitetsprisen har eksempelvis stor virkning på kraftkrevende eksportindustri. Virkningen av endringer i rammebetingelsene har også ulik styrke. Dette innebærer bl.a. at en varig økning i internasjonal kapitalavkastning/rente på én pst. gir mer enn dobbelt så sterk sysselsettingseffekt i en næring, som en økning på 10 pst. i prisene på olje og gass.

Økningen i kapitalavkastning/rente, petroleumspriser og elektrisitetspris påvirker næringsstrukturen på tre måter: 1) økte kostnader forbundet med tap av konkurranse, 2) endrede bytteforhold overfor utlandet og dermed endret behov for konkurranseutsatt produksjon, samt endret innenlands etterspørsel, 3) endring i offentlige inntekter som gir rom for endringer i skatt på arbeid. Styrken av disse effektene varierer noe. Høyere rente og petroleumspriser har for eksempel størst virkning på 2).

verdien av pensjonsutbetalingene er uavhengig av pensjoneringstidspunkt. Dette betyr at arbeidsinsentivene forsterkes og at en fritt kan kombinere arbeid og pensjon uten at inntekten avkortes. Forslaget fikk tilslutning i Stortinget i april 2007.

Regjeringens forslag innebærer at utgiftene til alderspensjon som andel av BNP for Fastlands-Norge reduseres fra 15 pst. til 12 pst. i 2050, eller om lag 20 pst. ned sammenliknet med å videreføre dagens folketrygd. Pensjonsreformen er et viktig skritt i retning av bærekraftige statsfinanser og reduserer isolert sett inndekningsbehovet med i overkant av 1 $\frac{3}{4}$ prosentpoeng i 2060.

2.1.2 Gjennomføringen og oppfølgingen av skattereformen

Skattereformen 2006 hadde som hovedmål å gjøre skattesystemet mer effektivt og rettferdig ved bl.a. å øke den skattemessige likebehandlingen av inntekter uavhengig av hvordan de opptjenes. Reformen skulle også sikre samsvar mellom den norske skattleggingen av aksjeinntekter og EØS-avtalen.

Den store forskjellen i skattesatsene på arbeids- og kapitalinntekt før skattereformen gjorde det svært lønnsomt å drive skattetilpasning med sikte på å få arbeidsinntekter skattlagt som aksjeinntekter med kun 28 pst. skatt. Dette resulterte i en forskjellsbehandling av skattytere som svekket omfordeling gjennom skattesystemet og skattesystemets legitimitet. Delingsmodellen, som ble innført med skattereformen i 1992, skulle begrense mulighetene til å foreta slik skattetilpasning. Den klarte imidlertid ikke å håndtere den store satsforskjellen, som i 2004 utgjorde inntil 36,7 prosentpoeng inklusiv arbeidsgiveravgift. Det skyldtes bl.a. at det etter 1992 ble vedtatt lempninger i delingsmodellen og økte skattesatser på arbeidsinntekter.

Delingsmodellen ble derfor erstattet med skjermingsmetoden fra 2006. Den innebærer at forskjellige virksomhetsformer (aksjeselskaper, deltakerliknede selskaper og enkeltpersonforetak) likebehandles i stor grad ved at de skattlegges etter samme hovedprinsipp. Utdelt overskudd etter selskapsskatt som overstiger risikofri avkastning (skjermingsfradraget), blir nå skattlagt med 28 pst. hos den personlige aksjonæren eller deltakeren. Dermed økte den samlede skattesatsen på slike utdelinger fra 28 pst. (selskapsskatt) før reformen til 48,2 pst. (selskapsskatt og utbytteskatt) etter reformen. Enkeltpersonforetak skattlegges fortsatt løpende, og uskjermet avkastning skattlegges som personinntekt, det vil si med trygdeavgift og eventuell toppskatt.

Fra 2004 til 2006 ble samtidig den høyeste skattesatsen på arbeidsinntekter redusert med 10,4 prosentpoeng til 54,3 pst. inklusive arbeidsgiveravgift. Skattesatsene som er vedtatt gjennom skattereformen 2006, har vesentlig redusert lønnsomheten av skattetilpasning ved å ta ut arbeidsinntekt som utbytte.

Skjermingsmetoden gjelder ikke for utdeling av overskudd mellom selskaper fordi aksjeinntekter da ville blitt skattlagt flere ganger i eierkjeder med flere norske selskaper. For å unngå slik kjedebeskatning er selskaper fritatt fra skatt på aksjeinntekter (fritaksmetoden). Aksjeinntekter skattlegges ikke utover ordinær selskapsskatt så lenge de holdes innenfor selskapssektoren, men skattlegges på personens hånd i henhold til skjermingsmetoden når de deles ut til personlige eiere. Fritaksmetoden kombinert med skjermingsmetoden gjør at utbytte- og gevinstbeskatningen i Norge er i overensstemmelse med EØS-avtalens krav.

Regjeringen har lagt vekt på å oppnå en best mulig sosial profil ved gjennomføringen av skattereformen. Derfor er det ikke gitt store lettelser i formuesskatten. Tvert imot har regjeringen valgt å øke formuesskatten og styrke den sosiale profilen ved å utvide grunnlagene og øke bunnfradraget hvert år i perioden 2006 - 2008. Bunnfradraget økes fra 220 000 kroner i 2007 til 350 000 kroner i 2008, som innebærer at om lag 180 000 færre personer vil betale formuesskatt. Regjeringen vil følge skattereformen nøye for å vinne kunnskap om de økonomiske, fordelingsmessige og administrative konsekvensene.

2.2 Styrking av næringslivets konkurransevne

Norsk næringsliv er i økende grad utsatt for konkurranse fra utlandet, enten det er på nasjonale eller utenlandske arenaer. Endringstakten øker, og med det, kravene til omstillingsevnen.

Innovasjon og omstilling handler først og fremst om å bruke ressursene på en mer produktiv måte. Styrking av konkurransevnen over tid forutsetter et tilpasningsdyktig næringsliv sammen med en kompetent og omstillingsdyktig arbeidsstyrke. Satsing på kompetanse og nyskaping gjennom utdanning, innovasjon, entreprenørskap, forskning og utvikling bidrar til å skape nye verdifulle produkter, produksjonsprosesser og forretningsområder. I prosessen er det nødvendig at nye bedrifter etableres, at lønnsomme bedrifter vokser, og at ulønnsomme virksomheter omstilles eller avvikles.

Evnen til innovasjon og omstilling påvirkes av en rekke forhold og berører mange ulike politikkområder. Det finnes virkemidler rettet inn mot alle deler av innovasjonsprosessen, fra grunnleggende forskning, via entreprenørskap og næringsrettet forskning, frem til profilering av produktene. Generelle virkemidler skal sikre offentlige forskningsmidler til de beste prosjektene uansett bransjetilknytning. I tillegg finnes det virkemidler rettet mot små og mellomstore bedrifter (SMBer), samt virkemidler rettet mot næringer der det antas at Norge har spesielle fortrinn og der det er betydelig verdiskapingspotensial, slik som innen marin sektor, maritim sektor, energi, miljø og reiseliv.

Forskning og utvikling (FoU) er viktig for verdiskaping i den grad ny kunnskap og teknologi leder til lønnsom innovasjon. Forskningsaktivitet utført for et formål kan ofte ha flere anvendelser, inkludert nytte for flere selskaper. Samfunnets nytte av forskning kan dermed være større enn den avkastning det enkelte foretak får ut av sin forskningsaktivitet. Den norske forsknings- og innovasjonspolitikken bidrar til at mer og bedre forsknings- og innovasjonsaktivitet gjennomføres i foretakene. Dette gjøres gjennom direkte støtte til FoU, særlig via støtteordningene i Innovasjon Norge og Forskningsrådet, og ved skatteincentiver for forskning via Skattefunnordningen. Videre sikres selskapene tilgang til anvendbar og avansert FoU-kompetanse, herunder tilgang på kompetent arbeidskraft, gjennom finansiering av landets forskningsinstitutter og utdanningsinstitusjoner.

I Norge er det bred politisk enighet om å investere mer av landets ressurser i FoU. Norge har etter framleggelsen av St.meld. nr. 20 (2004-2005) *Vilje til forskning* (Forskningsmeldingen) samme målsetting som EU når det gjelder samlet FoU-innsats. Det er et mål å heve den samlede FoU-innsatsen i Norge til tre pst. av BNP innen 2010, hvorav én pst.

skal komme fra offentlige kilder og to pst. fra næringslivet og andre kilder. Den vedtatte forskningsambisjonen for norsk økonomi er ambisiøs, men deles av mange andre land.

2.2.1 Innovasjon og særlige satsingsområder

Innovasjon er en del av næringslivets daglige innsats for å skape verdier. Bedriftene innoverer på mange ulike måter og henter inspirasjon fra ulike kilder. Impulser til nyskaping i bedrifter fremkommer gjerne i samarbeid med kolleger, kunder, leverandører eller forskningsinstitusjoner. Ved å ta i bruk ny kunnskap, utnytte kunnskap på nye måter, utvikle nye produkter og ny design, omstille virksomheten og erobre nye markeder, øker bedriftene sin konkurranseevne.

Flere av de mest spennende virksomhetene i norsk næringsliv bygger på kompetanse fra etablerte virksomheter. Et typisk trekk ved innovasjonsprosesser er at kompetanse overføres mellom ulike næringer, til bruk i ulike anvendelser. Slike prosesser kan være mer eller mindre etterspørselstyrt i den forstand at produkter og materialer utvikles og får nye anvendelsesområder for å løse spesifikke behov eller utfordringer i næringslivet. Utviklingen innenfor den offshorerettede leverandørindustrien i Norge er kanskje det mest åpenbare eksemplet, der det utvikles og anvendes av nye materialer, elektronikk-systemer, installasjoner og spesialfartøyer.

En rekke politikkområder påvirker virksomheters evne til å innovere. Noen satsingsområder med stor betydning for innovasjon er omtalt andre steder i rapporten. Det arbeides for tiden med en stortingsmelding om innovasjon som skal legges frem i løpet av 2008. Målet med meldingen er å vise hvordan regjeringens innovasjonspolitik skal legge til rette for fremtidig bærekraftig verdiskaping.

Evaluering av SkatteFUNN

Statistisk sentralbyrå har over flere år arbeidet med en omfattende evaluering av SkatteFUNN. Sluttrapporten fra evalueringen inneholder sammendrag av alle delprosjektene hvor hovedspørsmålene i evalueringsoppdraget er besvart. I tillegg vurderer rapporten mulige justeringer av dagens ordning.

Et hovedspørsmål i evalueringen var å få rede på om SkatteFUNN fører til mer FoU, innovasjon og verdiskaping. Evalueringresultatene viser at SkatteFUNN har hatt positiv effekt på næringslivets FoU-innsats. Ordningen utløser mer FoU i foretakene, og avkastningen av denne er positiv. Særlig er effekten positiv for små foretak uten særlig FoU-erfaring. En konklusjon er også at SkatteFUNN bidrar positivt til innovasjon. Den mest vanlige formen for innovasjonsresultat i SkatteFUNN-prosjekter er et nytt produkt eller en ny produksjonsprosess, mens bare et fåtall prosjekter fører til patenter. I tillegg har SkatteFUNN en positiv effekt på foretakenes produktivitet. Ordningen er dessuten kostnadseffektiv, og mange foretak bruker den. SkatteFUNN er godt kjent i næringslivet, og foretakene er stort sett tilfredse med ordningen.

Forskning i og for næringslivet

Nærings- og handelsdepartementet har ansvar for bedrifts- og næringsrettede virkemidler rettet mot forskning, innovasjon, entreprenørskap, omstilling og internasjonalisering, og forvaltningen av statlig eierskap. Innovasjon Norge er myndighetenes fremste virkemiddelapparat for å fremme innovasjon. Innovasjon Norge skal bidra til å utløse bedrifts- og samfunnsøkonomisk lønnsom næringsutvikling som ellers ikke ville blitt realisert, og utløse ulike distrikters og regioners næringsmessige muligheter gjennom å bidra til innovasjon, internasjonalisering og profilering.

Forskning og utvikling i bedriftene bidrar til å forbedre eksisterende produkter og prosesser, og gir opphav til nye produkter, forretningsområder og bedrifter. Egen FoU-aktivitet styrker bedriftenes kompetanse og evne til å absorbere og ta i bruk FoU som skjer utenfor bedriften. Det er derfor en sentral utfordring å stimulere og utløse næringslivets egen FoU-innsats. Blant de sentrale initiativene er satsingen på Brukerstyrt innovasjonsarena (BIA), utvikling av ny fornybar energi, maritim forskning og innovasjon, romvirksomhet og Gassmaks-programmet for forskning på industriell bruk av naturgass.

BIA er et relativt nytt program i regi av Norges forskningsråd. Programmet har forskningsbasert innovasjon som overordnet tema. Utover dette legges det ikke bransjemessige eller tematiske prioriteringer til grunn. Søkerne vil konkurrere om midler basert på prosjektforslagenes kvaliteter som bidrag til forskningsbasert innovasjon og verdiskaping. Programmet skal komplimentere Forskningsrådets tilbud innenfor den næringsrettede forskningen. Dette betyr at programmet i første rekke er et virkemiddel rettet mot innovasjonsutfordringene til bedrifter med en FoU-strategi som ikke understøttes av dagens spesifikke programmer (herunder Forskningsrådets *Store programmer*) eller som ikke lar seg realisere gjennom SkatteFUNN.

For å stimulere til økt FoU-innsats i små og mellomstore bedrifter er ordningen med skattefradrag for FoU-prosjekter – SkatteFUNN – et viktig virkemiddel (se boks om Skattefunnevalueringen). Prosjekter som er godkjent av SkatteFUNN, gir en reduksjon i skatten på inntil 20 pst. av de totale prosjektkostnadene til virksomhetenes FoU-prosjekter. Dette kommer i tillegg til normal utgiftsføring av prosjektkostnadene. Prosjekter som

oppfyller ordningens kriterier, vil alltid bli innvilget.

Innovasjon Norge har også programmer for å fremme utviklingsprosjekter. Offentlige og industrielle forsknings- og utviklingskontrakter (OFU/IFU) innebærer et forpliktende og målrettet samarbeid mellom næringslivet og det offentlige. Ordningen skal stimulere til et nært utviklings-samarbeid mellom en krevende kundebedrift/ offentlig etat og en eller flere leverandørbedrifter.

Det finnes flere ordninger rettet mot innovasjons-sentre eller regionale næringslivsmiljøer. SIVA søker å skape sterke verdiskapingsmiljøer i distriktene gjennom kompetanseinnsats og investeringsaktivitet. Gjennom investeringer i eiendoms- og innovasjons-selskaper utvikler og vedlikeholder SIVA en nasjonal infrastruktur for verdiskaping.

Virkemiddelaktørene Innovasjon Norge, Norges forskningsråd og SIVA etablerte i 2006 det nye nasjonale programmet Norwegian Centres of Expertise (NCE). NCE-programmet skal utløse og forsterke samarbeidsrelaterte innovasjons- og internasjonaliseringsprosesser i næringsklynger med klare ambisjoner og stort potensial for vekst. Samarbeid med andre bedrifter, forsknings- og utdanningsinstitusjoner og offentlige aktører blir vektlagt i programmet.

Arenaprogrammet er et nasjonalt program under Innovasjon Norge for utvikling av regionale næringsklynger og innovasjonssystem. Arena-programmets mål er å øke verdiskapingen i regionale næringsmiljøer gjennom å styrke samspillet mellom næringsaktører, kunnskaps-aktører og det offentlige.

Forskningsrådets programsatsing Virkemidler for regionale innovasjonssystemer (VRI) har som mål å skape en helhetlig og styrket forsknings- og innovasjonspolitik overfor regionale miljøer og skape et tettere samarbeid mellom regionale forskningsinstitutter, statlige høyskoler og næringslivet. De ansattes medvirkning til nyskaping er et kjerneelement i programmet. Aktivitetene skjer i nært samarbeid med Innovasjon Norge og programmene Arena og NCE og relaterte virkemidler innenfor SIVA.¹

Videre finnes det ulike typer finansieringsordninger, særlig med sikte på risikokapital. Argentum er et offentlig eid investeringsselskap som deltar med minoritetsandeler i spesialiserte

¹ VRI ligger ikke under NHDs ansvarsområde

investeringsfond for aktivt eierskap, såkalte private equity-fond. Det eksisterer både distriktsdekkende og landsdekkende såkornfond, begge med mål om å investere i innovative bedrifter i en tidlig fase med vekstpotensial. Innovasjon Norges ordning med lavrisikolån brukes til delfinansiering av investeringer i bygninger, driftsutstyr, fiskefartøy og landbruket.

Statens Investeringselskap AS ble stiftet i februar 2008 og er organisert som et datterselskap under Innovasjon Norge. Investeringsvirksomheten antas å starte i oktober/november 2008. Selskapet skal forvalte et fond med en egenkapital på 2,2 mrd. kroner, hvorav 0,5 mrd. kroner er øremerket marin sektor. Fondet skal bidra til å kommersialisere globalt orienterte og konkurransedyktige prosjekter, primært nyetableringer, ved å tilby langsiktig og risikovillig kapital. Det skal først og fremst investere i nyetableringer der tilgangen på langsiktig risikovillig kapital er lav. Investeringselskapet skal bidra til økt verdiskaping i Norge ved å foreta direkte egenkapitalinvesteringer og utøve aktivt eierskap i prosjektene. Fondet skal prioritere de fem satsingsområdene marin sektor, maritim sektor, energi, miljø og reiseliv, med særlig oppmerksomhet omkring klima- og miljøprosjekter.

En rekke ordninger er rettet mot internasjonalisering, slik som INT-programmet (Internasjonalisering for nyetablerte teknologibedrifter), Garantiinstituttet for Eksportkreditt (GIEK), 108-ordningen og Den europeiske bank for gjenoppbygging og utvikling (EBRD).

Norsk Designråd er en offentlig virkemiddelaktør som skal fremme bruk av design som et strategisk innovasjonsverktøy for å oppnå større konkurransevne og lønnsomhet i norsk industri og næringsliv. Videre ivaretar Norsk Romsenter nasjonale interesser innenfor romindustri, forskning og anvendelser. Satsingsområdene er områder der Norge kan hevde seg i det globale markedet for romrelaterte produkter og tjenester, og er i stor grad basert på nasjonale forutsetninger og behov. Norsk Romsenter deltar bl.a. i internasjonale jordobservasjonsprogrammer og i Galileo, Europas system for satellittnavigasjon.

Særlige satsingsområder

I Soria Moria-erklæringen er det slått fast at det skal utvikles nasjonale strategier på fem næringsområder der det antas at Norge har kompetanse eller særlige fortrinn; marin sektor, maritim sektor, energi, miljø og reiseliv. Det er allerede utviklet strategier for maritim sektor og reiseliv og det vil

bli utviklet strategier for de andre områdene. Satsing på innovasjon er et sentralt element i disse strategiene.

Maritime næringer og skipsfart

Regjeringens visjon er at Norge også i årene som kommer skal være en verdensledende maritim nasjon og levere de mest innovative og miljøvennlige løsningene for fremtiden. I den forbindelse ble den maritime strategien "Stø kurs – Regjeringens strategi for miljøvennlig vekst i de maritime næringer" lagt frem den 3. oktober 2007. Strategien omtaler fem hovedutfordringer for de maritime næringene:

- Globalisering og rammevilkår
- Miljøvennlige maritime næringer
- Maritim kompetanse
- Maritim forskning og innovasjon
- Nærskipsfart

Strategien inneholder 54 tiltak som skal følges opp og underbygges ved en bevilgning på 252 mill. kroner til forsknings-, innovasjons- og kompetanse-tiltak i den maritime sektor i statsbudsjettet for 2008. Ansvar for videre arbeid og oppfølging av ulike tiltak på det maritime området ligger i ulike fagdepartementer. En statssekretærgruppe, ledet av Nærings- og handelsdepartementet, skal rapportere til regjeringen om fremdriften i gjennomføringen av maritim strategi før valget i 2009.

Europakommisjonen har på sin side utarbeidet en tiltaksplan for de maritime næringer gjennom en "Blåbok" som ble lagt frem 10. oktober 2007. Dette prosjektet er forankret i EUs vekst- og sysselsettingsstrategi og har som målsetting å utvikle sysselsetting, vekst og konkurransevne i de maritime næringer på en bærekraftig måte. Norge har deltatt sammen med medlemsstatene i prosessen med utarbeidelsen av "Blåboken", og vil aktivt medvirke i oppfølgingen. Norge og EU har mange sammenfallende interesser, og vi har i kraft av vår sterke posisjon på maritime områder mye å bidra med.

Reiseliv

Regjeringen la 18. desember 2007 frem strategien "Verdifulle opplevelser: Nasjonal strategi for reiselivsnæringen". Strategien legger til rette for at norsk reiselivsnæring skal kunne skape opplevelser som gir verdier for både lokalsamfunn, bedrifter, ansatte, miljøet og gjestene som besøker Norge. Det er fastsatt tre hovedmål for reiselivsstrategien:

- Økt verdiskaping og produktivitet i reiselivsnæringen

- Levedyktige distrikter gjennom flere helårs arbeidsplasser i reiselivsnæringen
- Norge – et bærekraftig reisemål

For å nå disse hovedmålene er det identifisert syv områder hvor det er nødvendig med økt innsats. Innsatsområdene er innovasjon, et bærekraftig reiseliv, kvalitet, kompetanse, områdeutvikling, markedsføring og organisering.

Eksempler på viktige tiltak er opprettelse av en nasjonal kvalitetssikringsordning for reiselivet og bidrag til å utvikle et nasjonalt bookingsystem. Det settes av midler til et forskningsprogram om reiseliv, og regjeringen melder Norge inn i FNs turistorganisasjon. Det startes et pilotprosjekt for utvikling av bærekraftige reisemål, og mulighetene for å bruke nasjonalparker i reiselivssammenheng skal vurderes nærmere. Arbeidet med markedsføring av Norge som reisemål videreføres og det stimuleres til økt samarbeid i næringen. De offentlige bevilgningene til reiselivstiltak i regi av Innovasjon Norge økes til 215 mill. kroner i 2008, noe som utgjør mer enn dobling av 2005-nivået.

Regjeringen inviterer også reiselivsnæringen med i et mer formalisert samarbeid gjennom etablering av et strategisk råd for reiseliv. Nærings- og handelsdepartementet skal fortsatt ha det overordnede ansvaret for norsk reiselivspolitik, i nært samarbeid med andre departementer. Internt i departementet blir reiselivsarbeidet styrket ved at det blir opprettet en egen seksjon for reiseliv.

Statlig eierskap

Et mangfold av eierskap, herunder privat og statlig eierskap, og nasjonalt og utenlandsk eierskap, anses å være en styrke for tilgangen på kapital og kompetanse i norsk næringsliv. Regjeringens eierskapspolitikk er et av de politiske virkemidlene for å sikre langsiktig, bærekraftig verdiskaping og industriell utvikling i landet. En hovedgrunn for statlig eierskap er å sikre et nasjonalt eierskap, nasjonal kontroll over naturressurser og nasjonal forankring av nøkkelvirkosomheter i Norge.

Eierskapspolitikken er forankret i St.meld. nr. 13 (2006-2007) *Et aktivt og langsiktig eierskap* og Innst. S. nr. 163 (2006-2007), og den er kommunisert komprimert i dokumentet "Regjeringens eierpolitikk" som ble publisert i juni 2007.

Statens direkte eierskap omfatter bl.a. eierandeler i Norges største børsnoterte selskaper som StatoilHydro, Telenor og Yara og heleide selskaper som Statkraft og Statnett. Statens eierskap forøvrig

forvaltes gjennom Statens pensjonsfond. Statens eierskapsutøvelse er basert på alminnelig aksepterte prinsipper for eierstyring og selskapsledelse (Corporate Governance), og av rollefordelingen som følger av norsk selskapslovgivning.

I "Regjeringens eierpolitikk" er statens eierskap delt inn i følgende kategorier avhengig av målet med eierskapet: (1) Selskaper med forretningsmessige mål, (2) Selskaper med forretningsmessige mål og nasjonal forankring av hovedkontor, (3) Selskaper med forretningsmessige mål og andre spesifikt definerte mål og (4) Selskaper med sektorpolitiske mål. En inndeling av statens eierinteresser i kategorier gjør det enklere å formulere forventninger og måle prestasjoner. Når staten har klare mål med eierskapet, kan det enklere vurderes om kapitalen anvendes effektivt. I tillegg blir det enklere for selskapene å definere sine hovedoppgaver og se når eiers medvirkning er nødvendig.

Regjeringen har formidlet til styrene at de skal ha høye ambisjoner for selskapenes utvikling. Selskaper med staten som eier bør være ledende i arbeidet med samfunnsansvar. Hensynet til miljøet, likestilling og mangfold i ledelsen, FoU og investering i arbeidskraften, omstillinger i nærmiljøene, etikk og arbeidet mot korrupsjon er viktige områder som må ivaretas. Regjeringen ser det som svært viktig å bidra til åpenhet om statens eierskap. Åpenhet klargjør hvilke forventninger og mål staten har som eier, og dette understøtter styrenes arbeid. Videre understøtter åpenhet selskapenes finansielle utvikling og utviklingen av virksomhetene i generelt ønskede retninger. Åpenhet om eierskapet fremmes gjennom generelle eierpolitikdokumenter, årlige eierberetninger som omfatter alt eierskap som forvaltes direkte av departementene, samt avholdelse av årlige eierkonferanser.

Industrielle rettigheter (IR)

I regjeringserklæringen heter det at regjeringen vil forbedre norsk patentpolitikk slik at vi kan sikre patentrettigheter på høyde med våre konkurrentland. Norge tiltrådte derfor Den europeiske patentkonvensjonen (EPC) 1. januar 2008.

Statens viktigste virkemiddel på IR-området er Patentstyret, som behandler og registrerer patenter, varemerker og design i Norge. De driver også utstrakt veiledning, kursvirksomhet og bevisstgjøringsarbeid på IR-området i hele landet.

Videre gir staten via Forny-programmet vesentlig støtte til patenteringsutgiftene for oppfinnelser fra

universitetsforskning som påløper universitetenes teknologioverføringskontorer.

Internasjonalt samarbeid

I 2007 startet EUs nye rammeprogram for konkurransevne og innovasjon (CIP – Competitiveness and Innovation Framework Programme), hvor Norge deltar. Programmet går frem til 2013 og er en videreføring og forbedring av ni tidligere programmer (Norge deltok i enkelte). CIP består av tre pilarer: Innovasjons- og entreprenørskapsprogrammet, energiprogrammet og IKT-programmet, der førstnevnte utgjør den største delen av CIP.

Den norske deltakelsen i CIP skal bidra til å styrke innovasjon og konkurransevne i norsk næringsliv. Gjennom CIP vil regjeringen følge opp og styrke samarbeidet med andre europeiske land om å fremme næringslivets innovasjonsevne, bl.a. når det gjelder forskningsbaserte innovasjoner. Med særlig oppmerksomhet overfor SMBer er CIP relevant for en stor del av norsk næringsliv. CIP er også et verktøy for å nå målet om at Norge skal være et foregangsland på miljøområdet. Dette kan gi konkurransefortrinn og eksportmuligheter for norske bedrifter. Det er bevilget 80 mill. kroner til norsk deltakelse i CIP i 2008.

2.2.2 Entreprenørskap

Etablering av nye bedrifter bidrar til bedre ressursutnyttelse via omstilling og innovasjon. I likhet med innovasjonspolitikken bygger entreprenørskapspolitikken på et bredt spekter av virkemidler. Mange av de tiltakene som er omtalt under utbygging av IKT, forenkling, innovasjon og forskning, vil bidra til å redusere kostnadene ved entreprenørskap.

Gjennom Bedin, Narviktelefonen og kommunale førstelinjetjenester gis potensielle entreprenører og allerede etablerte virksomheter informasjon om etablering og drift av egen bedrift. Det gis kunnskaper om bl.a. registrering, skatt, moms, regnskap, arbeidsgiver/arbeidstakerforhold og generell veiledning.

Det er viktig at entreprenører øker sin kunnskap om utarbeidelse av forretningsplaner slik at de på en bedre måte kan tilnærme seg investorene og forstå markedet. Takeoff/Pangstart er et praktisk og teoretisk intensivkurs i forretningsplanutvikling. Kurset kobler ansatte i det offentlige virkemiddelapparatet, utdanningsinstitusjoner, ressurspersoner fra næringslivet og studenter med entreprenører.

Connect Norge er et tilsvarende konsept, men satser på bedrifter som er kommet videre i utviklingen av

virksomheten. Connect Norge arbeider for kvalitetssikring og spissing av entreprenørers forretningsplaner ved å koble entreprenører med ressurspersoner og potensielle investorer. Målet er å gjøre forretningsideen investeringsklar og sette fart på kommersialiseringsprosessen.

Entreprenørskapsutdanning og opplæring

Dagens unge utgjør morgendagens arbeidsstyrke, og det er de unge som skal stå for den fremtidige verdiskapingen. Det arbeides på flere måter for å styrke entreprenørskapsutdanningen og -opplæringen både i utdanningssystemet og i arbeidslivet. Entreprenørskap er tatt inn i læreplanene, og det er åpnet for samarbeid med private aktører.

Forskning viser at elever som har deltatt i entreprenørskapsarbeid i skolen og som blir fortrolig med gründertankegang- og virksomhet, i større grad starter egen bedrift etter endt skolegang. For å rette søkelyset mot disse områdene har regjeringen utarbeidet en strategi for entreprenørskap i utdanningen: "Se mulighetene og gjør noe med dem!" for 2004 – 2008. Denne strategien skisserer en rekke tiltak for å nå målet om å "bli best i verden på entreprenørskap i utdanningen".

I 2006 ble det lagt frem en revidert strategiplan for entreprenørskap i utdanningen. Dette arbeidet har fått internasjonal oppmerksomhet. Et stort antall norske høyskoler og universiteter tilbyr i dag entreprenørskap som egen grad eller som del av en grad. Det er også blitt lagt opp til ytterligere satsing på entreprenørskap i grunnopplæringen.

Regjeringen viderefører samarbeidet med aktører som arbeider for entreprenørskap i utdanningen, som Ungt Entreprenørskap (UE). UE lager bl.a. møteplasser for skole og næringsliv gjennom at elevene deltar i elev- og studentbedrifter.

Satsing på kvinnelig entreprenørskap

Kvinner er en viktig ressurs for nyetableringer bl.a. fordi norske kvinner har et høyt utdanningsnivå og kompetanse og utgjør et viktig bidrag til mangfold. Det er derfor utarbeidet en handlingsplan for kvinnelige entreprenører. Hovedmålet i planen er at kvinner skal utgjøre minst 40 pst. av nye entreprenører innen fem år. Blant virkemidlene er en nyopprettet finansieringsordning som særlig stimulerer til innovasjon og entreprenørskap blant kvinner. Regjeringen ønsker i sin næringspolitikk å sikre gründere og etablerere gode sosiale ordninger, bl.a. ved å se på vilkårene for selvstendig næringsdrivende til å kombinere yrkeskarriere med barneomsorg.

2.2.3 Grunnleggende forskning og utvikling

Norges forskningsråd har ansvar for å fremme grunnleggende og brukerstyrt forskning og innovasjon. Forskningsrådet fordeler årlig vel 5,4 mrd. kroner til forskningsformål. Bevilgningene blir spredt på flere virkemidler. De viktigste virkemidlene i Forskningsrådet kan deles inn i prosjektstøtte og støtte til ulike programmer. Fri prosjektstøtte er et hovedvirkemiddel for å sikre kvalitet og fornying i grunnforskningen, uavhengig av fagområde og politiske føringer. Programbevilgninger har som hovedformål å bygge opp kompetanse og utvikle kunnskap på tematisk avgrensede felt der Norge har særskilte behov eller forutsetninger. For å følge opp viktige fag og politikkområder har Forskningsrådet virkemiddelet Store programmer. Dette er tverrgående, målrettede satsinger som skal dekke hele spekteret fra grunnforskning til næringsrettet forskning. Forskningsrådet skal også fremme internasjonalt forskningssamarbeid.

Et viktig virkemiddel for å øke den offentlige finansieringen av FoU-aktivitet er Fondet for forskning og utvikling. Fondet skal gi grunnlag for en langsiktig og stabil finansiering av forskningsvirksomhet. Siden etableringen i 1999 har fondet vokst betydelig. I 2008 er fondet styrket med 6 mrd. kroner slik at det nå er på 66 mrd. kroner.

Utdanningsinstitusjonene har et stort ansvar for å videreutvikle kunnskapen innenfor et bredt spekter av fagområder. FoU-arbeid ved høyskoler og universiteter finansieres i hovedsak over Kunnskapsdepartementets budsjett og via Norges forskningsråd. I tillegg finnes det private bidrag til denne typen FoU-aktivitet.

For å sikre rekruttering av vitenskapelig personale vil det i 2008 bli opprettet 350 nye stipendiatstillinger. Stillingene er knyttet til styrking av profesjonsutdanningene og til nasjonale satsinger innenfor realfag og regional utvikling. For å sikre forskerrekutteringen til næringslivet er det i 2008 etablert en pilotordning med forskerrekutteringsstipend knyttet til næringsorienterte doktorgrader innenfor teknologiske fag.

På bakgrunn av nye rapporter om tilstanden i norsk skole vil de reformene som er gjennomført de siste årene bli grundig evaluert med en målsetting om å utvikle en bedre skole. I høyere utdanning er Kvalitetsreformen gjennomført, og det er satt ned et utvalg som ser på universitetenes og høyskolenes rolle bl.a. i landets økonomiske utvikling.

Forskningsrådet etablerte i 2007 en rekke Sentre for forskningsdrevet innovasjon (SFI). Formålet er å støtte grunnleggende forskning som fremmer innovasjon og næringslivets konkurransekraft. SFI-ene skal stimulere til samarbeid mellom grunnforskingsmiljø på universiteter og høyskoler og bedrifter med høy forskningskompetanse. Ordningen innebærer en samlet offentlig støtte til hvert senter på i gjennomsnitt 140 mill. kroner over en 5+3-årsperiode, dvs. et tilsagn om offentlig støtte på over 1 mrd. kroner i perioden.

Internasjonalt forskningssamarbeid

Internasjonalisering av norsk forskning er et viktig element i forskningspolitikken. Internasjonalisering er av stor betydning for kvalitet, relevans og fornyelse i norsk forskning. Aktiv deltakelse i det europeiske forskningsområdet er et prioritert innsatsområde, med særlig vekt på deltakelse i EUs rammeprogrammer for forskning, teknologisk utvikling og demonstrasjonsaktiviteter.

EUs 7. rammeprogram for forskning (2007-2013) er verdens største internasjonale forskningsprogram i sitt slag, med et totalbudsjett på 50,5 mrd. EUR. Det 7. rammeprogrammet skal bidra til at Europa blir et ledende forskningsområde og til at målene i EUs vekst- og sysselsettingsstrategi nås. Programmet består av fire såkalte særprogrammer: Samarbeid, Mennesker, Ideer og Kapasitet. Nytt i det 7. rammeprogrammet er etableringen av et europeisk forskningsråd, som skal finansiere banebrytende forskning innenfor alle tematiske områder, og større teknologiløft med stor relevans for europeisk næringsliv. Norges kontingent vil være på i overkant av 9 mrd. kroner for hele perioden, og innebærer en betydelig satsing på internasjonalisering av norsk forskning.

2.3 Næringsrettet forenkling og effektivisering i offentlig sektor

2.3.1 Forenkling

Arbeidet med forenkling og tilrettelegging for næringslivet er viktig både for å skape et mer attraktivt miljø for verdiskaping og for å styrke privat initiativ gjennom bedre lovverk. For å nå disse målsettingene må det legges opp til at hver bedrift bruker minst mulig tid på visse typer administrasjon. Forenklingsarbeidet er spesielt viktig for SMBer, ettersom disse gjerne har en relativt liten administrativ kapasitet. Både nasjonalt og internasjonalt er det økt oppmerksomhet om forenkling og tilrettelegging av regelverk og

offentlige tjenester som et middel for å øke næringslivets konkurranseevne.

Regjeringen arbeider langs tre hovedlinjer for å forenkle og legge til rette for størst mulig verdiskaping i næringslivet:

- Videreutvikle Altinn til å bli næringslivets viktigste verktøy for enkel og effektiv dialog med offentlig forvaltning
- Videreutvikle kompetansesenteret Orakel slik at det i større grad bidrar til at beslutningsgrunnlaget inneholder gode utredninger av konsekvensene for næringslivet
- Gjennomføre treffsikre forenklingstiltak på grunnlag av en kartlegging av de administrative kostnadene næringslivet har ved å etterleve regelverk

Det er satt i gang et omfattende prosjekt for kartlegging og forenkling i næringslivet. Prosjektet går ut på å kartlegge hvor mye tid og penger bedriftene bruker på å oppfylle de kravene myndighetene stiller til informasjon. Kartleggingen, som avsluttes i 2008, skal brukes til å utforme konkrete forenklingstiltak for bedriftene. Forenklingstiltakene skal settes i verk innen andre kvartal 2009.

Som et ledd i forenklingen av hverdagen til brukere av offentlige nettjenester, settes det i 2008 inn midler til utvikling av en felles elektronisk ID-løsning for offentlig sektor. Tiltaket er ment for å rydde opp i mengden av ulike brukernavn og pinkoder, som pr. i dag er nødvendige for å bruke de ulike offentlige tjenestene.²

2.3.2 Fornyning av offentlig sektor

En god og velfungerende offentlig sektor er en konkurransefordel for næringslivet og gir trygghet og muligheter for alle. I oktober 2007 ble det lagt fram en strategi for fornying av offentlig sektor. Dette er en ideologisk og politisk strategi som skal være et viktig redskap i arbeidet med å gjøre offentlig sektor bedre. Fornyingsstrategien er bl.a. laget med utgangspunkt i innspill som er mottatt fra befolkningen via dugnader og innbyggerkonferanser.

Strategien for fornying av offentlig sektor bygger på følgende prinsipper:

- Offentlig sektor skal gå foran. Dette innebærer å være en ansvarlig forbruker, en samfunnsaktør med høy etisk standard, å ha en mangfoldig

arbeidsstyrke og dessuten å gå foran i å tilpasse sine tjenester til en mangfoldig befolkning.

- Mer deltagelse og medvirkning. Det skal lages nye møteplasser hvor innbyggerne kan fremme forslag og synspunkter og kunnskap om virksomheten i offentlig sektor skal være lett tilgjengelig for alle.
- Norge på nett – Elektroniske tjenester for alle. Alle skal ha tilgang til moderne kommunikasjonskanaler, utstyr og bistand som gjør det mulig å benytte offentlige elektroniske løsninger.
- Enkelt og greit for innbyggere. Kommunikasjon til innbyggerne skal utformes slik at det er lett å forstå saken, hva et vedtak betyr, begrunnelsen, hvor mer informasjon kan finnes og klagemuligheter. Elektronisk kommunikasjon skal være primærkanal for innbyggernes dialog med offentlige virksomheter. Alle relevante tjenester som har innbyggerne som målgruppe, skal være elektronisk tilgjengelige.
- Bedre for dem som trenger det mest. Bedre organisatorisk og faglig samordning skal gi bedre velferdstilbud. Velferdsordninger skal i større grad ses i sammenheng.
- Legge til rette for verdiskaping. Elektronisk kommunikasjon skal være primærkanal for næringslivets dialog med offentlige virksomheter. Det skal bli enklere for næringslivet å etterleve offentlige regelverk og å opptre ryddig og ansvarlig når arbeidskraften kommer fra utlandet.
- Kvalitet og effektivitet. Det skal legges større vekt på innbyggernes opplevelse av det offentlige tilbudet. Vi skal dokumentere hvilke tjenester som ytes til innbyggerne, slik at det blir lettere å vurdere om kvaliteten står i forhold til de innsatsen. Vi skal ta i bruk elektroniske løsninger i saksbehandling og samhandling i offentlig sektor for å frigjøre ressurser og øke kvaliteten på tilbudet.

2.4 IKT

For å øke verdiskapingen i kunnskapssamfunnet er det viktig at næringslivet utnytter de muligheter som IKT generelt gir for økt produktivitet og styrket konkurranseevne i økonomien. IKT er også et viktig virkemiddel for utvikling av bedre offentlige tjenester og effektivisering av hele offentlig sektor.

Norsk politikk er i tråd med EUs målsettinger i den IT-politiske strategien *i2010*, som er utformet for å støtte opp om målene i EUs vekst- og sysselsettingsstrategi.

Dagens overordnede IKT-politikk i Norge er beskrevet i St.meld. nr. 17 (2006–2007) *Eit informasjonssamfunn for alle* (IKT-meldingen) som ble lagt fram i desember 2006. Et sentralt poeng i meldingen er behovet for fellesløsninger og samordning på tvers av offentlige virksomheter. Dette kan gi store gevinster både for brukerne, som får enklere og bedre tjenester, og for det offentlige, gjennom lavere kostnader. I IKT-meldingen vektlegges målsettingen om at alle skal kunne delta i informasjonssamfunnet, samt at IKT skal brukes aktivt til å redusere forskjeller i samfunnet.

Handlingsplanen eNorge 2009 er også sentral i norsk IKT-politikk. Handlingsplanen har tre målområder: Enkeltmennesket i det digitale Norge, innovasjon og vekst i næringslivet og en samordnet og brukertilpasset offentlig sektor.

2.4.1 Ytterligere satsing på bredbåndsutbygging

Tilgang på bredbånd over hele landet er en forutsetning for næringsutvikling i distriktene og for fornying av offentlig sektor. Etter økt støtte til bredbåndsutbygging i 2007, en satsing som følges opp i 2008, nærmer bredbånddekningen i landet seg nå 100 pst.

HØYKOM-programmet har vært myndighetenes viktigste verktøy for å styrke både utbredelsen og anvendelsen av bredbånd i distriktene. HØYKOM skal utvikle og iverksette prosjekter og formidle kunnskap som bidrar til at Norge er ledende med hensyn til innovativ bruk av IKT og bredbåndstjenester i alle deler av offentlig sektor.

2.4.2 IKT-forskning

Av IKT-meldingen fremgår det at Stortinget øker bevilgningene til IKT-forskning.

Gjennom programmet VERDIKT skal Norge bli et foregangsland i utviklingen og anvendelsen av teknologi og kunnskap for IKT-basert innovasjon og samhandling. Programperioden går fra 2005 til 2014. Norges forskningsråd venter at programmet vil bidra til verdiskaping og kompetanseutvikling som fremmer kunnskapssamfunnet og kunnskapsøkonomien.

2.4.3 Øke bruken av IKT i offentlige tjenester, i SMBer og i husholdningene

Det offentlige kan være en viktig drivkraft i samfunnsutviklingen. Derfor er det viktig at det

offentlige går foran når det gjelder å ta i bruk IKT til å skape mer effektive og bedre offentlige tjenester. Et offentlig initiativ på dette området kan bidra til at norsk næringslivs konkurransevne bedres.

Statlige institusjoner og organisasjoner

Et nytt direktorat for forvaltning og IKT ble opprettet 1. januar 2008. Direktoratet skal gi økt gjennomføringskraft for arbeidet med IKT og fornying, og vil kunne gi økte muligheter for læring på tvers av statsforvaltningen.

Nasjonalt kompetansesenter for fri programvare, som ble opprettet i august 2007, er et annet nytt initiativ. Kompetansesenteret skal bidra til å fremme fornying i offentlig sektor og stimulere til innovasjon og nyskaping i IKT-næringen.

Portaler og nettsider

Næringslivets tjenesteportal Altinn er sentral i arbeidet med å forenkle bedriftenes hverdag. Altinn ble opprettet i 2002 og er myndighetenes portal for elektronisk dialog med næringslivet. Målsettingen til Altinn er å være næringslivets inngangsportal til alle offentlige tjenester. I løpet av 2008 skal Altinn bidra til at alle relevante interaktive tjenester og informasjon om relevant regelverk for næringslivet gjøres mer tilgjengelig.

Det offentlige virkemiddelapparatet for bedriftsutvikling og innovasjon skal nå få en felles internet-tjeneste (virtuell brukerfront) under fanen Altinn. Utviklingen av virtuell brukerfront er et sentralt ledd i samordningen av offentlige tjenester, og vil være en informasjonskanal for offentlige støtteordninger til næringslivet. Tjenesten vil gi tilgang på informasjon om virkemidler innen næringsrettet forskning, næringsliv og internasjonalisering, i tillegg til virkemidler innen EU/EØS. Virkemidler som forvaltes av rundt 20 ulike aktører skal inkluderes i brukerfronten.

For husholdningene finnes innbyggerportalen MinSide, som søker å tilgjengeliggjøre flere offentlige tjenester på ett sted. MinSide skal fungere som en brukervennlig inngangsport til det offentlige Norge for landets innbyggere.

Programmer

Innovasjon Norge har et bransjerettet IT-satsingsprogram (BIT). Målet for programmet er å bidra til å øke konkurransekraften og innovasjonsevnen i SMBer gjennom en mer effektiv elektronisk forretningsdrift.

2.5 Konkurransopolitikken

Konkurransen er et viktig virkemiddel for å nå målet om en effektiv bruk av samfunnets ressurser. I de markedene der regjeringen ønsker konkurranse, skal konkurransemyndighetene føre en aktiv konkurransepolitikk for å sikre gode og rimelige varer og tjenester til forbrukerne og for å fremme effektivitet. Konkurransemyndighetene skal også peke på konkurranseskadelige virkninger av offentlige reguleringer og foreslå tiltak for å medvirke til at de skadelige virkningene blir så små som mulig. De sektorovergrepene i konkurransepolitikk omfatter konkurranse-lovgivningen for foretak, regelverket om offentlig støtte og regelverket om offentlige anskaffelser.

2.5.1 Konkurranseloven og Konkurransetilsynet

Konkurransereglene for foretak er tatt inn i EØS-avtalens artikler 53, 54 og 57 samt protokoll 14.

Den gjeldende norske konkurranseloven trådte i kraft i 2004, og gir Konkurransetilsynet effektive virkemidler for å avdekke og sanksjonere konkurransebegrensende atferd. Konkurranseloven forbyr konkurransebegrensende samarbeid mellom foretak og utilbørlig utnyttelse av dominerende stilling. Videre fikk Konkurransetilsynet med den nye loven adgang til å ilegge overtredelsesgebyr ved brudd på lovens bestemmelser eller ved manglende etterlevelse av vedtak. I februar 2007 ile Konkurransetilsynet Tine et overtredelsesgebyr på 45 mill. kroner på grunn av utilbørlig utnyttelse av dominerende stilling og konkurransebegrensende samarbeid. Tine har i ettertid bestemt seg for å prøve vedtaket for retten. Disse og andre framtidige saker vil bidra til å klargjøre hvor grensen skal settes for misbruk av dominerende stilling.

Det er innført meldeplikt for foretakssammenlutninger, noe som gir Konkurransetilsynet mulighet til å overvåke strukturendringer i næringslivet. Etter en evaluering av meldepliktsordningen ble terskelverdiene hevet fra 1. januar 2007.

Konkurranseloven av 2004 innebærer en strengere grensedragnings mellom konkurransefaglige og andre hensyn enn den tidligere konkurranseloven. Fornyings- og administrasjonsdepartementet har nylig foreslått å endre konkurranselovens § 21 for saker av prinsipiell eller stor samfunnsmessig interesse. Bakgrunnen for forslaget var et ønske om å forenkle saksbehandlingen i saker der et inngrep mot en foretakssammenslutning blir

opphevet eller endret som følge av andre samfunns-hensyn enn konkurranse. Forslaget ble vedtatt i Stortinget den 5. juni i år.

2.5.2 Offentlig støtte

Offentlig støtte er regulert gjennom artikkel 61 i EØS-avtalen og er en del av avtalens konkurranse-regler. Støttereglene skal bidra til å sikre at aktørene i det indre marked stilles ovenfor forutsigbare konkurranse- og rammevilkår i hele EØS-området. Ved å kontrollere tildeling av støtte gjennom felles regelverk unngår man også subsidiekappløp mellom landene.

I oktober 2007 ga regjeringen ut en veileder om "EØS-avtalens regler om offentlig støtte".

Veilederen er ment å gjøre informasjonen om regelverket mer oversiktlig og lett tilgjengelig. Den retter seg i hovedsak mot offentlige instanser, men inneholder også mye relevant informasjon for bedrifter som vurderer å søke støtte.

2.6 Fremme bærekraftig utvikling og miljø

De globale klima- og miljøendringene er utfordringer som krever internasjonalt samarbeid. De samlede miljøpolitiske bevilgningene i budsjettet for 2008 er beregnet til 24,6 mrd. kroner.

2.6.1 Prioritere mer effektiv energibruk og utvikling av rene energikilder og miljøteknologi

For å møte en forventet økning i etterspørselen etter energi er det behov for å utnytte eksisterende energikilder bedre i tillegg til å utvikle nye energikilder. Norge møter dette behovet ved bl.a. å satse på forskning og utvikling av nye fornybare energikilder, i tillegg til å satse på miljøvennlig og effektiv bruk av energi.

Utvikling av ny miljøteknologi vil være viktig for å få løst koblingen mellom økonomisk vekst og miljøbelastning. Utvikling av ny miljøteknologi vil gi gevinster for miljøet, og kan også føre til økonomisk vekst og sysselsetting i Norge. Det vil bli lagt frem en stortingsmelding om innovasjon i 2008 der videre satsing på miljøteknologi vil stå sentralt. Norge følger i tillegg opp EUs handlingsplan for miljøteknologi (ETAP).

Når det gjelder utvikling av ny miljøteknologi, er Norge langt fremme på flere områder. Utvikling av energieffektive bygg, miljøvennlig skipsteknologi, solenergi, avfalls- og returløsninger, vann- og

avløpsteknologi, samt mange nyvinninger innenfor olje- og gassvirksomheten er eksempler på dette.

Enova SF ble etablert i 2001 for å bidra til å styrke arbeidet med en miljøvennlig omlegging av energibruk og energiproduksjon i Norge. Regjeringen legger i 2008 opp til en sterk økning i satsingen på energiomleggingstiltak i regi av Enova. Den samlede rammen til dette formålet utgjør i underkant av 1,5 mrd. kroner. Tiltakene omhandler energieffektivisering, samt varme og elektrisitet fra fornybare energikilder.

Gassnova ble etablert i 2005 som statens senter for miljøvennlig gassteknologi. Gassnova ble statsforetak (SF) fra 1. januar 2008. Det er bevilget 60 mill. kroner til administrasjon av det nye statsforetaket for 2008.

Norge deltar også aktivt i internasjonalt samarbeid, bl.a. med EU, for å videreutvikle effektive teknologier for CO₂-håndtering. Det er dessuten bevilget om lag 1,1 mrd. kroner til forskning, teknologiutvikling og arbeidet med fangst, transport og lagring av CO₂. Videre er arbeidet med CO₂-håndtering på Kårstø og Mongstad, drift av Gassnova SF og CLIMIT-programmet (CO₂-håndteringsteknologi for gasskraft) prioriterte prosjekter på dette området.

2.6.2 Prioritere internalisering av eksterne kostnader ved forurensning

”Forurenser betaler” er et viktig prinsipp i miljøvernpolitikken og innebærer i vid forstand at forurenseren skal stilles overfor kostnadene som miljøfarlige utslipp påfører samfunnet. Dette gir insentiv til å omstille produksjonen i mindre utslippintensiv retning.

Det er på bakgrunn av dette prinsippet innført en rekke miljøavgifter i Norge. På forurensende utslipp til luft er det ilagt avgift på svovel og nitrogenoksider (NO_x) samt på klimagassene CO₂, metan, HFK og PFK.

Det er også innført avgifter som bidrar til miljøforsvarlig behandling av emballasje og annet avfall, avgifter på enkelte helse- og miljøfarlige kjemikalier, samt avgifter på drivstoff. I budsjettet for 2008 er CO₂-avgiften på mineralolje til innenriks luftfart, grunnavgiften på fyringsolje og auto-dieselavgiften økt. I tillegg er bilavgiftene lagt om i miljøvennlig retning gjennom miljødifferensiering av årsavgiften og økning i vrakpanten for sterkt forurensende dieselkjøretøy.

Forskning og overvåking

Miljøovervåking og miljøstatistikk gir grunnlag for å sette mål i miljøpolitikken, vurdere i hvilken grad nasjonale miljømål blir oppnådd og hvilke virkninger som oppnås gjennom virkemidler og tiltak. Sentrale forskningsprogrammer omfatter forskning på klima, biologisk mangfold, kulturminner, helse- og miljøfarlige kjemikalier og Barentshavet. For å styrke kunnskapen om klimaendringer og miljøgifter i Arktis, forsterkes det internasjonale arbeidet med overvåking av miljøet i Arktis. Det planlegges i tillegg oppstart av flyfotografering på Svalbard i 2008.

Miljøbevisste offentlige innkjøp

Offentlig sektor kjøper årlig inn varer og tjenester for om lag 275 mrd. kroner pr. år. Staten alene kjøper for rundt 100 mrd. kroner. En så stor aktør som offentlig sektor kan være med å påvirke miljøbelastningen som ulike varer og tjenester forårsaker. Miljøvennlige innkjøp kan bidra til å fremme en effektiv offentlig sektor og stimulere til utvikling av miljøteknologi og miljøeffektive produkter, og gjennom det bidra til et konkurransedyktig næringsliv. Sommeren 2007 ble det lagt frem en handlingsplan for miljø- og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser. Handlingsplanen inneholder konkrete tiltak for å fremme etter-spørsel etter miljøvennlige varer og tjenester som er tilvirket med høye etiske og sosiale standarder. Områdene klima og energi, helse- og miljøfarlige kjemikalier og biologisk mangfold er prioritert. Som en del av handlingsplanen er det utformet en egen miljøpolitikk med konkrete krav for statlige anskaffelser. Denne trådte i kraft 1. januar 2008.

2.6.3 Arbeide for å stanse tapet av biologisk mangfold innen 2010

Det biologiske mangfoldet er truet på mange måter. De viktigste årsakene til tap av arter og livsformer er fysiske inngrep, endret arealbruk og klimaendringer. Det er derfor satt i gang nye tiltak innenfor naturvern, friluftsliv og kulturminner, samt tiltak til bruk, skjøtsel og forvaltning av verneområder og friluftsområder.

2.6.4 Fortsette kampen mot klimaendringer. Implementering av Kyoto-protokollen og EU ETS

Global oppvarming som følge av menneskeskapte klimagassutslipp er den største miljøutfordringen verden står overfor. Utfordringen krever en global løsning. Regjeringen vil derfor arbeide for en ambisøs internasjonal klimaavtale som omfatter flest mulig land.

Alle utslipp av klimagasser har samme miljøskadelige effekt, uavhengig av hvor i verden utslippene skjer. Industrilandene har imidlertid et særlig ansvar for å bidra til utslippsreduksjonene, både fordi det er industrilandene som hittil har bidratt med de største utslippene og fordi industrilandene har bedre økonomiske forutsetninger. På denne bakgrunn bør Norge påta seg et særlig ansvar for å bidra til globale utslippsreduksjoner.

Klimameldingen og klimaforliket

Regjeringen la våren 2007 fram St.meld. nr. 34 *Norsk klimapolitikk*, der de overordnede målene og strategien for klimapolitikken er utpekt. Det overordnede målet i FN's klimakonvensjon er å stabilisere konsentrasjonen av klimagasser i atmosfæren på et nivå som avverger en farlig menneskelig påvirkning av klimasystemet. Regjeringen vedtok i fjor et mål om at klimaendringene må begrenses slik at den globale temperaturøkningen holdes under 2°C sammenliknet med førindustrielt nivå. Klimapanelets fjerde hovedrapport anslår at en temperaturøkning på 2,0–2,4 °C vil kreve at CO₂-utslippene i 2050 ligger 50–85 pst. under nivået i 2000. Regjeringen vil sørge for at Norge gir et vesentlig bidrag til globale kutt både i industriland og i utviklingsland.

De overordnede målene i klimapolitikken er inngått ved forlik på Stortinget. Målene er følgende:

- Norge skal være karbonnøytralt i 2030, dersom en ambisiøs og global klimaavtale kommer på plass. Hvis ingen avtale, så klimanøytral i 2050
- Norge skal frem til 2020 påta seg en forpliktelse om å kutte de globale utslippene av klimagasser tilsvarende 30 pst. av Norges utslipp i 1990
- Norge skal skjerpe sin Kyoto-forpliktelse til 9 pst. under 1990-nivå

Regjeringen har en tredelt strategi for å nå målsettingene. En bedre internasjonal klimaavtale er det viktigste elementet i klimapolitikken. Videre må Norge bidra til utslippsreduksjoner i utviklingsland og raskt voksende økonomier som Kina og India. I tillegg må innsatsen for reduksjon av utslipp i Norge intensiveres.

Stor og økende internasjonal innsats for å redusere utslippene av klimagasser vil bidra til økt pris på utslipp over tid, fordi større innsats innebærer en strammere avtale med færre utslippkvoter til disposisjon. Forventninger om en stigende karbonpris vil påvirke investeringsbeslutninger i næringslivet allerede i dag. Det er derfor viktig at det skapes troverdighet rundt et bredt internasjonalt arbeid for å redusere klimagassutslippene. Klima-

tiltak i utviklingsland gir en større klimaeffekt pr. krone ettersom det er billigere å iverksette tiltak der enn i industrialiserte land. I tillegg kan disse tiltakene/prosjektene bidra til økonomisk vekst og bærekraftig utvikling i vertslandet.

I klimameldingen presenteres også sektorvise klimahandlingsplaner. Hovedformålet med planene er å identifisere nye virkemidler som gir kostnadseffektive utslippsreduksjoner for den enkelte sektor, som med dagens virkemiddelbruk ikke blir gjennomført. Regjeringen vil spesielt vurdere tiltak som er kostnadseffektive i lys av en forventet stigende karbonpris over investeringsenes levetid, og som ikke nødvendigvis utløses av dagens virkemiddelbruk. I denne sammenheng vil tiltak som bidrar til teknologiutvikling bli særlig vurdert.

17. januar 2008 ble Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Senterpartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre enige om hovedlinjene i en langsiktig klimapolitikk som kan bestå uavhengig av skiftende regjeringer. Det såkalte "klimaforliket" innebærer bl.a. økt satsing på forskning på fornybar energi, økt satsing på kollektivtransport og tiltak for å redusere utslipp fra transport, samt at avgiften på autodiesel og bensin går opp. Forliket innebærer også at om lag 2/3 av Norges totale utslippsreduksjoner tas nasjonalt.

Kvotehandel og tiltak mot avskoging

EUs kvotedirektiv er innlemmet i EØS-avtalen. Kvotesystemet blir en viktig del av den nasjonale klimapolitikken for den første forpliktelsesperioden (2008-2012) og vil dekke mer enn 35 pst. av klimagassutslippene fra norsk territorium. Norge ble en del av det europeiske kvotehandelssystemet (EU-ETS) for perioden 2008-2012 fra 1. januar 2008. Norge vil tilføre kvotehandelssystemet færre kvoter enn det utslippene fra norske bedrifter tilsvarende og dermed bidra til stramhet i EU-systemet.

Sektorovergripende økonomiske virkemidler legger grunnlag for desentraliserte og kostnadseffektive tiltak der forurenser betaler. Etter at Norge har sluttet seg til det europeiske kvotesystemet i 2008, vil om lag 70 pst. av de nasjonale utslippene være underlagt kvoteplikt eller CO₂-avgift. Enkelte utslippskilder kan imidlertid verken pålegges kvoteplikt eller CO₂-avgift. Her må myndighetene bruke andre virkemidler for å redusere klimagassutslippene.

Staten skal i 2008 kjøpe kvoter for 500 mill. kroner. Videre er fullmakten til å inngå avtaler om levering og betaling i fremtidige år satt til 3,6 mrd. kroner. I tillegg skal myndighetene kjøpe kvoter fra godkjente

CDM- og JI-prosjekter rundt om i verden. Finansdepartementet opprettet høsten 2007 en internettportal for mulige motparter i markedet for klimakvoter. Gjennom denne portalen ble det samme høst gjennomført en anbudsrunde for kjøp av CDM-kvoter.

Norge ønsker også å være en aktiv aktør for å sikre internasjonal oppslutning om tiltak mot avskoging i utviklingsland. Norge er derfor beredt til å trappe opp innsatsen for tiltak mot avskoging i utviklingsland til om lag 3 mrd. kroner årlig. Det er en forutsetning at det etableres tilfredsstillende mekanismer, for eksempel i regi av FN eller Verdensbanken, som kan sertifisere og håndtere store overføringer til skogtiltak på en betryggende måte.

2.6.5 Arbeide for en bærekraftig forvaltning av kjemikalier og stanse utslipp av miljøgifter

Regjeringen ønsker å sikre at verdiskapingen i Norge skjer uten utslipp av helse- og miljøfarlige kjemikalier. Bruk og utslipp av miljøgifter skal fases ut så langt som mulig innen 2020. Et sentralt virkemiddel er EUs kjemikalier regelverk REACH som er inkorporert i EØS-avtalen. REACH skal sikre et høyt beskyttelsesnivå for helse og miljø og bidra til å stanse utslipp av miljøgifter så langt som mulig.

2.6.6 Langtransporterte luftforurensninger

NO_x-forpliktelsen i Gøteborg-protokollen er en av de store utfordringene Norge står overfor de nærmeste årene. Gjennom Gøteborg-protokollen har Norge forpliktet seg til å redusere de samlede årlige utslippene av NO_x til maksimalt 156 000 tonn innen 2010.

For å stimulere til utslippsreduksjoner ble det fra 1. januar 2007 innført en avgift på NO_x-utslipp på 15 kroner pr. kilo utslipp. Avgiften omfatter skip med installert motoreffekt over 750 kW, større motorer, kjeler og turbiner i industrien samt fakler på offshoreinstallasjoner og landanlegg. Avgiften er spesielt ventet å gi reduserte utslipp fra skip og fiskefartøy gjennom rens tiltak og overgang til gassdrift.

Regjeringen har bevilget kompensasjonsordninger for de næringene som berøres sterkest av NO_x-avgiften. For 2007-budjettet ble det innført NO_x-Red-ordninger for fiskeflåten og skipsfarten der staten gir investeringsstøtte til utslippsreducerende tiltak. I tillegg til kompensasjonsordningene er det gitt økte bevilgninger til forskning og utvikling for å stimulere til utvikling av NO_x-reducerende teknologier.

I Stortingets budsjettbehandling for 2007 ble det enighet om at det skulle åpnes for miljøavtaler mellom staten og avgiftspliktige aktører. Ved inngåelse av en miljøavtale skulle avgiftplikten frafalle. I januar 2008 ble det enighet om en avtale mellom staten ved Miljøverndepartementet og 14 næringsorganisasjoner om NO_x-reducerende tiltak (NO_x-avtalen) med klart fastsatte mål. Avtalen ble undertegnet 14. mai 2008. Ifølge avtalen forplikter næringsorganisasjonene seg til å redusere utslippene med 31 000 tonn.

Avtalebedriftene vil selv sette opp et fond – Næringslivets NO_x-fond – som skal finansiere NO_x-tiltak det dette er mest kostnadseffektivt. Fondet blir finansiert ved innbetalinger fra bedriftene i henhold til deres utslipp. Betalingssatsen pr. kg NO_x fastsettes av fondet selv. Avtalen vil redusere bedriftenes kostnader betydelig og samtidig gi økt sikkerhet om oppnådde reduksjoner. Avgiftsfritaket gjelder i tre år – 2008, 2009 og 2010. Reduksjonene skal være fullt ut gjennomført innen utgangen av 2011. Hvis næringsorganisasjonene har oppfylt mindre enn 90 pst. av den årlige forpliktelsen innen fristen, må de betale avgift for det aktuelle året.

Miljøverndepartementet har sendt inn notifiseringen til EFTAs overvåkingsorgan ESA. Det er avgiftsfritaket som må notifiseres. På bakgrunn av den inngåtte miljøavtalen mellom staten og næringsorganisasjonen foreslår regjeringen i Revidert nasjonalbudsjett (RNB) 2008 å trekke inn bevilgningen for NO_x-Red for 2008 og 2009. Videre foreslås det å redusere bevilgningen til maritim utvikling for 2008 med 10 mill. kroner.

2.6.7 Strategi for bærekraftig utvikling

I forbindelse med framleggelsen av Nasjonalbudsjettet 2008 la regjeringen fram Norges strategi for bærekraftig utvikling. Strategien erstatter den nasjonale strategien for bærekraftig utvikling som ble presentert av Regjeringen Bondevik II i Nasjonalbudsjettet 2004. Strategien skal gi retningslinjer for arbeidet med bærekraftig utvikling for regjeringen, kommuner, organisasjoner, bedrifter og enkeltpersoner. Strategien er inndelt i syv temaområder:

1. Internasjonalt samarbeid for bærekraftig utvikling og bekjempelse av fattigdom
2. Klima, ozonlaget og langtransportert luftforurensning
3. Biologisk mangfold og kulturminner
4. Naturressurser
5. Helse - og miljøfarlige kjemikalier
6. Bærekraftig økonomisk og sosial utvikling
7. Samiske perspektiver i miljø- og ressursforvaltningen

Strategien inneholder innenfor hvert temaområde en analyse av tilstanden i dag og beskriver utfordringer framover. I kjølvannet av dette redegjøres det for regjeringens hovedmål innenfor de ulike områdene. Deretter gjøres det nærmere rede for regjeringens politikk og virkemiddelbruk.

I strategien er det valgt den samme definisjon for bærekraftig utvikling som Verdenskommisjonen for miljø og utvikling i 1987, ledet av Gro Harlem Brundtland, kom fram til: "En bærekraftig utvikling skal ivareta den nåværende generasjons behov uten å ødelegge mulighetene for kommende generasjoner til å tilfredsstille sine behov." Denne definisjonen har bred internasjonal anerkjennelse.

Bærekraftig utvikling er satt på dagsorden både i Norge og andre land samt i internasjonale fora. Bakteppet er at stadig flere ser at det er vedvarende fattigdom i mange land samtidig som presset på jordens økosystemer øker. De rikeste delene av jordens befolkning belaster nå miljøet og ressursene slik at andre ikke får rom for velstandsvekst uten at miljøets terskelverdier overskrides.

Strategien redegjør for de prinsipper regjeringen baserer seg på for å oppnå en bærekraftig utvikling:

- Rettferdig fordeling
- Internasjonal solidaritet
- Føre-var prinsippet
- Prinsippet om at forurenseren betaler
- Felles innsats

FNs tusenårs mål

I år 2000 vedtok FN sentrale mål for bekjempelse av verdens fattigdom:

- Utryddelse av ekstrem fattigdom og sult
- Grunnskoleutdannelse for alle
- Fremme likestilling og styrke kvinners stilling
- Redusert barnedødelighet
- Forbedring av mødre helse
- Bekjempelse av hiv/aids, malaria og andre smittsomme sykdommer
- Sikring av en miljømessig bærekraftig utvikling
- Utvikling av et globalt partnerskap for utvikling

De fleste av disse målene har tidfestede og konkrete undermål og indikatorer. Regjeringen stiller seg bak målene og har ved utformingen av bærekraftsstrategien tatt sikte på å kunne bidra til å nå disse målene.

Indikatorer brukes aktivt

Regjeringen har valgt ut 18 indikatorer for å måle om utviklingen innenfor de ulike temaområdene går ønsket retning. Det redegjøres for hvordan indikatorene er målt og det gis en analyse av utviklingen i disse. Indikatorene oppdateres årlig av Statistisk sentralbyrå. De aller fleste EU-land har nå fått egne nasjonale strategier for bærekraftig utvikling og har egne nasjonale indikatorer. I tillegg har EU sin egen strategi. Dessuten har Nordisk Råd en egen strategi for de nordiske land og Norge stiller seg, på linje med de andre nordiske land, bak denne strategien.

Indikatorene gir ikke nødvendigvis et komplett bilde av utviklingen innenfor et område. Det er imidlertid ingen tvil om at de effektivt synliggjør hovedtendensen på prioriterte områder og bidrar til å øke oppmerksomheten omkring politikken.

2.7 Samferdsel

Samferdsel er en sentral forutsetning for bosetting og næringsutvikling. Transportkostnadene for norsk næringsliv er høye sammenlignet med mange andre land fordi vi har et langstrakt land med lange avstander mellom markedene. Samferdselspolitikken skal bidra til å styrke norsk næringslivs konkurransevne ved at det legges til rette for pålitelige og effektive transport, samtidig som det tas hensyn til miljø og sikkerhet. Bedrifter vil ha økte muligheter for vekst når infrastrukturen fungerer godt. Infrastruktur er således en sentral rammebetingelse for vekst og et viktig næringspolitisk virkemiddel.

For 2008 er det bevilget 24,7 mrd. kroner til samferdselsformål over statsbudsjettet. Satsingsområder er jernbane, vei og luftfart.

2.7.1 Satsingsområder for transport

Ved utbygging av infrastruktur for transport i Norge legges det særlig vekt på tiltakene som er inkludert i Trans-European Transport Network (TENT). TENT ble vedtatt av EU i 1996 for å styrke den økonomiske konkurransevnen og bidra til en balansert og bærekraftig utvikling i EU. Det ble i denne forbindelse utarbeidet retningslinjer for ulike deler av transportsektoren.

I Norge omfatter TENT hovedsakelig europaveiene, store deler av jernbanenettet og flyplassene. Det nordiske triangel, som er hovedforbindelsene mellom de skandinaviske hovedstedene, er det

eneste prioriterte prosjektet i TENT som inkluderer Norge. Av særlig interesse for Norge er forbindelsene fra Oslo til Stockholm og Göteborg, inklusive Oslofjordforbindelsen.

En betydelig del av EUs skipsfartspolitiske oppmerksomhet er rettet mot tiltak som skal realisere nærskipfartens potensial. Norge er aktivt med i dette arbeidet. Nærskipfarten ble inkludert i TENT i 2004 gjennom etablering av konseptet "motorveier til sjøs" (MoS). TENT er innlemmet i EØS-avtalen, men avtalen omfatter ikke de finansielle sidene.

Den overordnede, langsiktige transportplanleggingen i Norge foregår forøvrig gjennom arbeidet med Nasjonal transportplan (NTP). I NTP legges det stor vekt på transportkorridorene, som i hovedsak omfatter stamvegene og jernbanenettet. Disse er sentrale også i TENT. NTP strekker seg over 10 år, med hovedvekt på de fire første årene. Det legges opp til revideringer hvert fjerde år. Arbeidet med neste revisjon av NTP, for perioden 2010-2019, er i gang, og revidert plan legges fram i løpet av 2008.

Norge deltar også i EUs Marco Polo II-program. Programmet er en støtteordning for bedrifter som tar i bruk nye og mer miljøvennlige transportformer, og gjelder fra 2007 til 2013. Hovedformålet er å flytte godstransporten fra vei til mer miljøvennlig sjø- og banetransport. Norge leder for tiden et flernasjonalt prosjekt, Short Sea XML, som mottar støtte fra programmet.

2.7.2 Offentlig Privat Samarbeid (OPS)

I behandlingen av St.meld. nr. 46 (1999-2000) *Nasjonal transportplan 2002-2011* ble det lagt opp til gjennomføring av tre prøveprosjekter for Offentlig Privat Samarbeid (OPS). OPS-modellen innebærer at et selskap får ansvaret for finansiering og utbygging samt drift og vedlikehold av en vei-strekning i en avtalt og tidsavgrenset periode. I motsetning til ordinære bompengeprosjekter er ikke hovedbegrunnelsen for å velge OPS alternativ finansiering, men en mer effektiv utbygging, fremtidig drift og vedlikehold av anlegget.

I NTP for 2006-2015 omtales erfaringene med OPS så langt. Fordeler ved å bruke OPS synes å være stordriftsfordeler, tidligere gjennomføring og risikoovertføring. Dette må veies opp mot bl.a. høyere finanskostnader, sterkere fremtidige budsjettbindinger og mer kompliserte kontrakter.

2.7.3 Post- og teletjenester

I Norge bør husstander og bedrifter over hele landet ha likeverdig tilgang på grunnleggende post- og teletjenester av høy kvalitet og til rimelige priser. Et sentralt virkemiddel for å oppnå dette er tilrettelegging av utvikling av virksom og bærekraftig konkurranse i post- og telemarkedene.

2.8 Europapolitikken

EU er Norges viktigste handelspartner. EØS-avtalen som gir Norge tilgang til EUs indre marked, er derfor av stor betydning for norsk næringsliv. Den innebærer fri bevegelse av varer, tjenester, personer og kapital i hele EØS-området, sikrer norske arbeidstakere og studenter likebehandling og innebærer bedre rammevilkår for norske virksomheter. Et samordnet regelverk for konkurranse, statsstøtte og offentlige anskaffelser sikrer norske virksomheter like konkurransevilkår med virksomheter i EU. Et felles marked åpner for mer effektiv utnyttelse av ressursene i EØS og bidrar dermed til å oppfylle vekst- og sysselsettingsstrategiens mål om økt verdiskaping.

2.8.1 Varer

Et av formålene med det indre marked er fri bevegelse av varer i hele EØS-området. Dette innebærer forbud mot handelsrestriktive tiltak knyttet til import og eksport.

Det er særlig to mekanismer som danner rammeverket for handel med varer i det indre marked. Prinsippet om gjensidig godkjenning er utviklet i rettspraksis og innebærer at en vare som er lovlig produsert og markedsført i en EØS-stat fritt skal kunne markedsføres i de øvrige EØS-statene, uten ytterligere testing og kontroll. Den andre mekanismen, harmonisering av krav til varer, er regler som er fremforhandlet på EØS-nivå. Varer som omfattes, må oppfylle grunnleggende krav til helse, miljø og sikkerhet, gjerne utdypet i europeiske standarder. Varer som er produsert i henhold til harmoniserte regler, kan påføres CE-merke og skal dermed være sikret fri bevegelse i EØS.

Det eksisterer ulike handelshindringer som har negative følger for forbrukere og bedrifter. Nasjonale tekniske lover og forskrifter og manglende håndhevelse av prinsippet om gjensidig godkjenning er særlig viktige hindre. Der myndighetene i strid med fellesskapsregelverket stiller nasjonalt initierte krav vedrørende varene, tilpasser gjerne bedriftene sine varer i henhold til de nasjonale kravene, eller avstår fra å markedsføre varene i vedkommende

stat. Dette har negative konsekvenser for verdiskapingen i EØS.

For å unngå at EØS-statene fastlegger nasjonale regler som strider mot EØS-avtalen, skal alle forslag til nye nasjonale tekniske regler sendes på høring i EØS (jf. EØS-høringsloven).

I februar 2007 la Europakommisjonen frem forslag til flere tiltak for å forbedre det indre marked for varer ("varepakken"). Forslagenes formål er å stimulere varehandelen i EØS. Ved at regelverket i EØS-statene samordnes, vil det være enklere å markedsføre varer over landegrensene i EØS. Samtidig står hensynet til forbrukerne sentralt. Varer som befinner seg i det indre marked skal være sikre og i samsvar med det harmoniserte regelverket. Nye fellesskapsregler for markeds-kontroll skal bedre kontrollen med at varene i det indre marked tilfredsstillende grunnleggende krav, og at varer ikke feilaktig er påført CE-merke. At varer som ikke samsvarer med regelverket oppdages og fjernes, bidrar til like konkurransevilkår og vil styrke forbrukernes tillit til det indre marked.

Sammen med myndighetene i de øvrige EFTA/EØS-statene fremforhandler Nærings- og handelsdepartementet avtaler om gjensidig godkjenning av samsvarvurderinger og testmetoder med stater utenfor EØS. Dette gjøres parallelt med EU. Formålet med avtalene er handelsforenkling og utvidelse av det indre marked.

2.8.2 Tjenester

Tjenestesektoren utgjør om lag 70 pst. av verdiskapingen i Europa, og omfatter 70 pst. av sysselsettingen. Det er også innenfor tjenestesektoren de fleste nye arbeidsplassene skapes. Handelen med tjenester utgjør i dag 20 pst. av den samlede handelen i EU. Flere undersøkelser har avdekket en rekke hindre i det indre marked, både for etablering og grenseoverskridende handel med tjenester. Diskriminerende regler og lange saksbehandlingstider er eksempel på dette. Spesielt er det SMBer som har problemer med å takle de hindringene som finnes.

Dette var bakgrunnen for et nytt direktiv om tjenester. Direktivets formål er å legge bedre til rette for handel med tjenester, i tillegg til å gjøre det enklere å etablere seg i EØS-området. Kommisjonen ser direktivet som et sentralt element

for å nå målene i vekst- og sysselsettingsstrategien ettersom et mer velfungerende indre marked for tjenester kan bidra til økonomisk vekst og nye jobber.

Det følger av tjenstedirektivet at medlemslandene skal øke det administrative samarbeidet for å sikre et bedre og mer effektivt tilsyn med virksomhetene. Bl.a. til dette formålet er det utviklet et elektronisk informasjonssystem, Internal Market Information System (IMI), som gjør det mulig for myndighetene å utveksle opplysninger direkte og effektivt.

2.8.3 Ny indre markedspolitik

Den 19. november 2007 presenterte Kommisjonen "Single Market Review", en pakke av initiativer som skal modernisere EUs indre marked og gi europeerne flere fordeler av globaliseringen, myndiggjøre forbrukerne, gi bedre tilgang for små bedrifter, stimulere til innovasjon og bidra til å høyne sosiale og miljømessige standarder.

Kommisjonen mener det er viktig at implementeringen og etterlevelsen av regelverket i det indre marked forbedres. Det er et ønske om å gi forbrukerne flere rettigheter ved handel i det indre marked ved bl.a. å etablere klageadgang på tvers av landegrensene og gi forbrukerne bedre informasjon gjennom nasjonale "indre markedsentre". Kommisjonen foreslår videre bedre matvaremerking. Det skal bli enklere å bytte bank over landegrensene. SMBer skal få lettere tilgang til kapital, regelverk skal forenkles og tilgangen til offentlige innkjøp forbedres. Kommisjonen ønsker fortgang i patentsaken og vil etablere et "forskerpass" for å fremme forskermobilitet i Europa.

2.8.4 Håndhevelse av EUs regler for offentlig anbud

Regelverket om offentlige anskaffelser har to hovedmål. Det skal sikre forretningsmessig likebehandling av leverandører samtidig som det skal sørge for bedre utnyttelse av offentlige midler gjennom kostnadseffektive innkjøp. Ny lov om offentlige anskaffelser trådte i kraft 1. januar 2007. Siktemålet var bl.a. å forenkle regelverket og implementere to nye EU-direktiver. De nye bestemmelsene gjør at oppdragsgivere kan få et overtredelsesgebyr hvis de forsettlig eller grovt uaktsomt gjennomfører ulovlige innkjøp.³

³ Definerert som ulovlige direkte anskaffelser og krav til protokollplikt for kjøp over 100 000 kr.

Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) har vært i virksomhet siden 2003. Målet har vært å gi leverandørene en raskere og rimeligere klagemulighet på et lavere konfliktnivå. KOFA skulle dessuten bidra til økt kompetanse og rettsavklaringer på området. En evalueringsrapport fra Fornyings- og administrasjonsdepartementet i 2006 viste at ordningen har virket bra. KOFA er ifølge flertallet av de spurte en god håndhevingsordning i tråd med målene bak opprettelsen.

En treårig handlingsplan for miljø- og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser (2007-2010) skal medvirke til at det offentlige går foran som ansvarlig forbruker og etterspør miljøvennlige varer og tjenester som er tilvirket etter "høye etiske sosiale standarder."

2.8.5 Norsk innflytelse i EU

Kunnskap er et viktig virkemiddel for å fange opp utviklingen i EU og for å øve innflytelse. Som en oppfølging av St.meld. nr. 23 (2005-2006) *Om gjennomføring av europapolitikken* arbeides det for å heve kompetansen i forvaltningen om EU og EØS. Ved utgangen av 2007 forelå det åtte strategiplaner for EØS-samarbeidet. Planene er offentliggjort på Europaportalen. Siktemålet er at alle departementene skal utarbeide slike arbeidsplaner, for å identifisere prioriteringene for norsk deltakelse og innsats, bl.a. på det indre markedsområdet.

Statlige bevilgninger til informasjonsarbeid om europaspørsmål øker i 2008. I tillegg støttes Europaforskning og reisestøtte til arbeidslivets parter som deltar i det bredere faglige samarbeidet innenfor EØS. Videre ble om lag 1,6 mrd. kroner øremerket EØS-finansieringsordningene. EØS-midlene støtter prosjekter og andre tiltak innenfor områder som miljøvern, energi, kulturarv, helse og barn, forskning og utdanning/opplæring, samt justissektoren i 15 EU-land. De nye, bilaterale samarbeidsprogrammene med Romania og Bulgaria retter særlig oppmerksomhet mot miljø, klima og energi.

2.8.6 Problemløsningsnettverk i Norge om det indre marked

Det er en målsetting at problemer som bedrifter eller privatpersoner møter i det indre marked skal bli løst raskt og på en uformell måte. Som en følge av dette har Europakommisjonen opprettet to nettverk.

SOLVIT ble opprettet i 2002 for å fjerne gjenværende hindringer i det indre marked. I SOLVIT samarbeider EØS-statene om å finne løsninger på problemer som skyldes at offentlige myndigheter ikke har anvendt reglene om det indre marked korrekt. Når en sak blir omgjort, skjer dette ved at de nasjonale myndigheter endrer sitt standpunkt i saken. SOLVIT har ingen formell vedtakskompetanse. Likevel endrer nasjonale myndigheter sitt standpunkt i om lag 80 pst. av sakene som behandles i SOLVIT. Nærings- og handelsdepartementet er SOLVIT-senter i Norge.

Alle typer indre markedssaker kan i utgangspunktet behandles i SOLVIT. Eksempler på saker som har vært behandlet i nettverket, er markedsadgang for varer og tjenester, beskatning, etablering av bedrift eller selvstendig næringsdrivende, fri bevegelse av kapital, offentlige innkjøp, oppholdstillatelser og arbeidsrettigheter, og godkjenning av utdannelser.

Entreprise European Network (EEN) ble etablert i 2008, som en del av EUs konkurranseevne- og innovasjonsprogram CIP (Competitiveness and Innovation Programme). EEN viderefører mye av det arbeidet som nettverket Euro Info Centre tidligere sto for. EEN er et europeisk nettverk med om lag 300 informasjons- og rådgivningskontorer som koordineres av Kommisjonen. I Norge er det Innovasjon Norge som samordner nettverket.

EEN-kontorene skal bistå SMBer med informasjon og kontakter i spørsmål knyttet til EØS og næringsliv. De bistår med å finne frem til og tolke EU/EØS-regelverk, veileder om EU-programmer, driver anbudsovervåking av offentlige anskaffelser og hjelper bedrifter med å finne europeiske samarbeidspartnere. EEN arbeider også med europeisk næringspolitikk og formidler informasjon om ny utvikling i EU på det juridiske og politiske området.

2.9 Tiltak for å sikre tilgang til internasjonale markeder

For å beholde og videreutvikle et aktivt næringsliv i Norge er det viktig for norske bedrifter å ha god tilgang til utenlandske markeder. Markedsadgang legger grunnlag for høy næringsaktivitet og arbeidsplasser i eksportrettede næringer.

Med vår betydelige utenrikshandel er det i Norges interesse å bidra til videreutviklingen av det multilaterale regelbaserte handelssystemet. Verdens handelsorganisasjon (WTO) utgjør grunnpilaren

for Norges handelssamkvem med resten av verden. Norge deltar aktivt i forhandlingene under Doha Development Agenda (DDA) og ønsker at disse slutføres så raskt som mulig, av hensyn til både norske næringslivsinteresser og det multilaterale handelssystemets troverdighet.

Norge søker å fremme handelen med andre land i hovedsak gjennom WTO-avtalen, EØS-avtalen og EFTAs handelssamarbeid. Norge foretrekker i utgangspunktet multilaterale handelsavtaler i WTO framfor avtaler mellom to eller flere land. Bilaterale handelsavtaler er likevel et nyttig supplement til det multilaterale avtaleverket, og Norge er for tiden inne i forhandlingsprosesser med en rekke viktige handelspartnere gjennom EFTA-samarbeidet.

Norge og EFTA-landene prioriterer handelsavtaler med land der en avtale kan gi det største bidraget til økt samlet handel. I 2008 inngår EFTA-landene avtale med Canada, vår tredje største handelspartner etter EU og USA, samtidig som oppmerksomheten rettes mot vekstmarkedene i Asia. EFTA vil i tiden framover arbeide for handelsavtaler med India og Russland. I tillegg tar Norge sikte på å framforhandle en bilateral handelsavtale med Kina. Videre arbeider EFTA-landene for å videreføre og avslutte påbegynte forhandlingsprosesser med andre land.

2.10 Arbeidsmarkedspolitikken

I EUs strategi for vekst og sysselsetting står arbeidsmarkedspolitikken sentralt. Den skal bidra til "full sysselsetting, bedre kvalitet og produktivitet på arbeidsplassene og styrket sosial og territorial samhörighet" i EU.⁴ Dette er målsettinger også for norsk arbeidsmarkedspolitikk, da de har stor betydning for norsk verdiskaping.

Det er potensielt store verdier å skape ved å utnytte den menneskelige ressursen som befolkningen utgjør på en bedre måte. Selv om Norge har en relativt høy sysselsettingsfrekvens,⁵ falt denne i perioden 2000 til 2005, bl.a. som følge av en aldrende befolkning. Høykonjunkturen de siste årene har derimot bidratt til å heve sysselsettingsfrekvensen med 2,6 prosentpoeng fra 2005 til 2007, til 70,9 pst.⁶

2.10.1 Fremme en livsløpsinnstilling til arbeid

For å oppnå full sysselsetting må alle grupper i samfunnet inkluderes i arbeidsstyrken. Alders-

sammensettingen av befolkningen vil endres i årene framover, slik at stadig færre yrkesaktive vil måtte finansiere pensjoner og trygder for stadig flere eldre.

En stor utfordring på sikt er å demme opp for en utvikling med stadig tidligere avgang fra arbeidsstyrken. En utførlig beskrivelse av hvordan norsk seniorpolitikk er utarbeidet, foreligger i St.meld. nr. 6 (2006-2007) *Seniorane - ein viktig ressurs i norsk arbeidsliv* og St.meld. nr. 5 (2006-2007) *Opptjening og uttak av alderspensjon i folketrygden*.

Et av initiativene for å møte utfordringen var å fjerne inntektsprøvningsreglene for personer i alderen 67 til 68 år i årets statsbudsjett, med virkning fra januar 2008. Dette innebærer at en 67-åring nå kan ta ut full pensjon og arbeide videre i ett år uten at pensjonen avkortes. Tidligere fikk personer mellom 67 og 70 år avkortet sin pensjon med 40 pst. av arbeidsinntekt over 2 G (133 624 kroner).

Et annet tiltak i seniorpolitikken er et forsøksprosjekt med redusert arbeidstid for eldre arbeidstakere. Forsøket skal bidra til å kartlegge hvorvidt den faktiske pensjoneringsalderen øker ved redusert arbeidstid, og gjennomføres i perioden 2007-2009. Stortinget vedtok i mai 2008 regjeringens forslag om lovfestet rett til redusert arbeidstid for arbeidstakere over 62 år. Retten skal gjelde såfremt arbeidstidsreduksjonen kan gjennomføres uten vesentlig ulempe for virksomheten. Ordningen vil gi personer bedre muligheter til å kombinere arbeid og pensjon og kan bidra til at flere seniorer står lenger i arbeidslivet enn de ellers ville gjort. Dette kan bidra til å gjøre overgangen til pensjonisttilværelsen lettere for mange.

Den yngre delen av befolkningen krever også ekstra oppmerksomhet, ettersom arbeidsledigheten i aldersgruppen 16-24 år er nesten tre ganger høyere enn i gruppen 25-54 år.⁷ For å øke sysselsettingen blant unge som ikke er i utdanning, finnes det en ungdomsgaranti for arbeidsledige mellom 16 og 19 år som gir rett til jobb eller arbeidsmarkedstiltak. Fra og med 2006 finnes også en oppfølgingsgaranti for unge i alderen 20-24 år som har vært ledige i tre måneder eller mer.

2.10.2 Sikre et inkluderende arbeidsmarked for arbeidssøkere og vanskeligstilte

Full sysselsetting forutsetter at arbeidsmarkedet er tilrettelagt for forskjellige kategorier av arbeids-

⁴ Som formulert i retningslinje 17 i EUs vekst- og sysselsettingsstrategi: "Implementere sysselsettingspolitikk for å oppnå full sysselsetting, bedre kvalitet og produktivitet på arbeidsplassene og styrket sosial og territorial samhörighet"

⁵ Sysselsettingsfrekvens er målt ved sysselsatte personer i alderen 15-74 år som andel av den totale befolkningen

⁶ Statistisk sentralbyrå, Arbeidskraftundersøkelsen

⁷ Statistisk sentralbyrå, Aku-ledighet i 2006 målt i prosent av arbeidsstyrken.

søkere. Utsatte grupper som yrkeshemmede, langtidsledige, innvandrere og ungdom uten arbeid må få bistand som bidrar til at personer i disse gruppene raskest mulig kommer i ordinært arbeid.

Intensjonsavtalen mellom myndighetene og partene i arbeidslivet om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) bidrar til dette. Avtalen ble i 2006 videreført for en ny fireårsperiode (2006-2009). Målet er å senke sykefraværet, redusere bruken av uføretrygd og ivareta de eldre arbeidstakernes ressurser. St.meld. nr. 9 (2006-2007) *Arbeid, velferd og inkludering* gir en utførlig beskrivelse av tiltak for å styrke sysselsettingen og inkluderingen av personer som har falt ut eller er i ferd med å falle ut av arbeidsmarkedet. I årets budsjett ble det vedtatt flere nye tiltak med dette formålet:

- Det samlede tiltaksnivået er på om lag 40 000 plasser. Av disse er 11 800 plasser avsatt til ordinære arbeidstakere, mens 28 200 tiltaksplasser skal sikre at yrkeshemmede arbeidssøkere får rask og tilpasset bistand. Arbeidssøkere med psykiske lidelser er blant gruppene som vies særlig oppmerksomhet. I lys av at arbeidsledigheten er betydelig redusert, samtidig som antall yrkeshemmede viser en tydelig nedgang, innebærer tiltaksnivået i 2008 en styrking av innsatsen. Det er innført en tiltaksgaranti som innebærer tilbud om arbeidsmarkedstiltak for ventestønadsmottakere som har vært ledige de siste seks måneder eller lenger, og for andre langtidsledige som har vært sammenhengende ledige de siste to år eller lenger.
- I arbeidet for et mer inkluderende arbeidsliv vil det i år bli satt i gang flere tiltak knyttet til IA-avtalen. Dette gjelder bl.a. kjøp av helsetjenester for sykmeldte, ny ordning med utdanningspermisjon/utdanningsvikariater og flere IA-plasser. Videre er Arbeidstilsynets tilsyn med IA-bedriftenes tilrettelegging styrket. Totalt beløper disse tiltakene seg til omtrent 1 mrd. kroner i 2008. Med støtte fra arbeidslivets parter ble det i 2007 etablert et 10-årig forskningsprogram om årsaker til sykefravær og utstøting fra arbeidslivet.⁸
- Fattigdom har mange forskjellige årsaker. For eksempel er det en sterk sammenheng mellom fattigdom og liten tilknytning til arbeidslivet. I 2007 vedtok Stortinget en helhetlig og tverrsektoriell handlingsplan mot fattigdom. Målrettede arbeidsmarkedstiltak i forbindelse med denne handlingsplanen videreføres i 2008.
- Integrering og inkludering er viktig for å få flere personer inn i arbeidslivet. Et samarbeid mellom myndighetene og partene i arbeidslivet om økt rekruttering av personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn, er igangsatt i 2008. I tillegg blir det etablert et utdanningstilbud i introduksjonsordningen. Tiltakene er en oppfølging av handlingsplanen for integrering og inkludering som kom parallelt med handlingsplanen mot fattigdom i 2007.

Rapport fra Oxford Research (2007) – *Få kommer, mange blir*

Konkurransen mellom landene om de beste hodene blir stadig hardere. Norge er i en situasjon hvor det er stor etterspørsel etter høyt kvalifiserte arbeidstakere. Det norske arbeidsmarkedet dekker ikke denne etterspørselen i tilstrekkelig grad, hvilket nødvendiggjør at bedrifter i Norge søker etter personer på det globale arbeidsmarkedet.

Rapporten *Få kommer, mange blir* peker på momenter som kan bidra til å øke forståelsen for hvordan Norge kan hevde seg på det globale arbeidsmarkedet, og bli en attraktiv tilbyder i konkurransen om utenlandske arbeidssøkere med gode kvalifikasjoner (Global Professionals). Analysen er utført av Oxford Research på oppdrag fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Nærings- og handelsdepartementet og NHO. Studien baserer seg på dokumentanalyse og benchmarking ved bruk av registerdata og fokusgruppeintervjuer.

Rapporten viser at Norge er et attraktivt land for personer med høyere kompetanse, sammenlignet med andre europeiske land. Selv om Norge er attraktivt, kan det imidlertid se ut som om det er tilfeldig at slike personer kommer hit. Når såkalte "Global Professionals" først kommer til Norge, viser undersøkelsen at de gjerne vil bli værende. Videre viser analysen at en rekke positive trekk ved landet og arbeidsplasser i Norge er lite kjent i utlandet.

Hovedutfordringen er ifølge rapporten å trekke disse personene til Norge. Forhold som økt inkludering, større åpenhet, lettere tilgang på engelskspråklig informasjon, plass i internasjonale skoler, bedre tilgjengelighet til norskopplæring, kortere saksbehandlingstid på arbeids- og oppholdstillatelser og bedre informasjon om kulturelle aktiviteter er blant tiltakene som anbefales i rapporten.

⁸ Det statlige tilskuddet til dette forskningsprogrammet økte i år til 30 mill. kroner årlig

En nordisk modell for arbeidsmarkedet?

Det nordiske arbeidsmarkedet skiller seg på noen områder fra det øvrige europeiske. Selv om en også finner variasjoner mellom de nordiske landene, kan det se ut til at disse landene har en del fellestrekk på arbeidsmarkedet:

- Arbeidslivets parter har stor innflytelse over arbeidslivsreguleringene, først og fremst gjennom utstrakte muligheter for reguleringer gjennom tariffavtaler
- Det er høy organiseringsgrad
- Det er relativt liten lønnsspredning og stor grad av koordinert og sentralisert lønnsdannelse
- Norge, Sverige og Danmark har omfattende og aktive arbeidsmarkedstiltak
- Norge og Sverige har relativt høy grad av ansettelsesbeskyttelse
- Norge og Danmark kjennetegnes ved å komme svært høyt opp på OECDs målinger av hvordan arbeidstagere oppfatter sin jobbtrygghet - målt som tryggheten knyttet til å opprettholde sin plass i arbeidslivet

Et mye omtalt begrep innenfor arbeidslivspolitikken i dag er "flexicurity". Dette henspiller på hvordan arbeidslivet er organisert for å ta hensyn både til fleksibilitet og sikkerhet både for arbeidsgiver og arbeidstaker.

Det er særlig den danske organiseringen av arbeidsmarkedet som har fått merkelappen "flexicurity". Den har spesielt fått oppmerksomhet i debatten i EU. I Danmark er det en relativt lav terskel for individuelle oppsigelser, og det danske arbeidsmarkedet kjennetegnes også ved høy jobbtrotasjon. Til sammenligning vil det norske stillingsvernet være sterkere for den individuelle arbeidstaker. Imidlertid er det åpninger i de kollektive ordningene for nedbemanning og endringer som gjør at også det norske arbeidsmarkedet er fleksibelt og tilpasningsdyktig. Faktisk jobbtrotasjonen i Norge er på omtrent samme nivå som i Danmark. Rollen til en aktiv arbeidsmarkedspolitikk er sterk både i Danmark og Norge.

Også de andre nordiske landene har kjennetegn og fellestrekk som likner "flexicurity". De kan beskrives som en kombinasjon mellom et fleksibelt arbeidsmarked basert på arbeidslivets parters medvirkning i utformingen av politikken, sjenerøse ordninger for inntektssikring for dem som ikke kan delta i arbeidsmarkedet, og en aktiv arbeidsmarkedspolitikk for å styrke kompetansen for de arbeidsledige og få dem tilbake i arbeid.

- For å kompensere arbeidsledige med rett til dagpenger for inntektsbortfall reduseres antall ventedager for dagpenger fra 4 til 3 dager.

Et nytt system for uførestønad skal være på plass i løpet av inneværende stortingsperiode (2005-2009). Ett av formålene er å legge til rette for at flere utnytter arbeidsevnen sin fullt ut.⁹ Et offentlig utredningsutvalg har lagt fram forslag til ny beregningsmodell for uførepensjon og regler for opptjening og uttak av alderspensjon til uføre.

Undersysselsetting blant deltidsansatte er en utfordring. Uønsket deltid omfatter arbeidstakere som er i arbeid, men som ønsker mer avtalt arbeidstid. Av yrkesaktive kvinner arbeider 42 pst. deltid, mens det for menn er 12 pst. som arbeider deltid. For å redusere undersysselsettingen har deltidsansatte lovfestet fortrinnsrett til utvidet stilling framfor at arbeidsgiver foretar nyansettelse i virksomheten. Arbeids- og velferdsetaten, som ivaretar den offentlige arbeidsformidlingen, er pålagt å følge opp delvis arbeidsledige på lik linje med fulltidsledige.

Norsk arbeidsmiljølovgivning gir gode rettigheter til arbeidstakere i forbindelse med graviditet, fødsel og omsorg. Småbarnsforeldre har bl.a. rett til fri med lønn ved barns sykdom m.v. "Barnehageløftet" fra 2007 videreføres, noe som innebærer full barnehagedekning innen 2008, til makspris. Retten til barnehageplass skal være lovfestet fra 2009. I tillegg øker skattefradraget for utlegg til pass og stell av barn (fra og med barn nr. to) fra 5 000 kroner til 15 000 kroner per år i skatteopplegget for 2008.

2.10.3 Skape samsvar mellom arbeidssøkere og arbeidsmarkedets behov

De siste års høykonjunktur har medført et økende arbeidskraftbehov. Siden første halvår i 2005 har sysselsettingsveksten vært betydelig. Antall sysselsatte pr. 1. kvartal 2008 var det høyeste noensinne. Arbeidsmarkedet er stramt og rekrutteringsproblemer berører nå en større andel bedrifter enn i perioden 2003-2005. Det er likevel fortsatt ubrukte ressurser i arbeidsstyrken for eksempel blant dagens ledige, de undersysselsatte og blant seniorer som ønsker stå lenger i arbeid. Gjennom Arbeids- og velferdsetaten (NAV)

⁹ For å få uførepensjon er det i dag krav om at inntektsevnen skal være nedsatt med minst 50 pst.

bistår myndighetene arbeidsgivere med å fylle ledige stillinger blant de ubrukte arbeidskraftsressursene.

Arbeidstilbudet kan økes på flere måter. En måte kan være å bedre utnyttelsen av arbeidskraften, inkludert en reduksjon av midlertidig fravær. Videre kan arbeidstilbudet økes ved å begrense avgangen ut av arbeidsstyrken og hindre at folk støtes over på ulike velferdsytelser, og dermed oppnå utsatt gjennomsnittlig avgangsalder. En tredje måte kan være å bringe flere personer som i dag er utenfor arbeidsstyrken, tilbake. En fjerde mulighet kan være økt arbeidsinnvandring.

Bedre arbeidsformidling

Opprettelsen av nye lokale NAV-kontorer (NAV-reformen) er et virkemiddel for at flere skal være i arbeid eller aktiv virksomhet, og at færre skal ha trygd eller stønad som hovedkilde til forsørgelse. Lokale kontorer gir mer brukervennlighet, større samordning og effektiv arbeids- og velferdsformidling ved at brukerne får ett sted å henvende

seg. Ved utgangen av 2007 var 146 NAV-kontorer etablert. I 2008 tas det sikte på å etablere ytterligere om lag 140 lokale kontorer, samt fylkesvise spesialenheter for forvaltning. En pilot-spesialenhet for forvaltning ble etablert i Aust-Agder høsten 2007. Denne piloten skal teste ut den praktiske oppgavedelingen mellom NAV-kontorene og spesialenhetene, og vil gi viktig læring før etablering av de øvrige spesialenhetene.

Arbeidsinnvandring

Regjeringen er opptatt av at arbeidsinnvandringspolitikken skal sikre nødvendig kompetanse og arbeidskraft på en måte som samtidig gjør at gevinstene som følger av arbeidsinnvandring kommer både arbeidsgiver, enkeltpersoner og samfunnet til gode. Arbeidsinnvandring innebærer utfordringer knyttet til den norske arbeidslivsmodellen. Det er derfor nødvendig å sikre slike arbeidstakerne gode arbeids- og lønnsforhold, motvirke sosial dumping og svart arbeid samt styrke integreringen av arbeidstakerne i det norske

PISA-undersøkelsen¹⁰

OECDs Programme for International Student Assessment (PISA) er en internasjonal analyse av skolesystemene i ulike land. PISA søker å måle hvor godt 15-åringer – som er i ferd med å avslutte grunnutdanning – er rustet til å møte kunnskapssamfunnets utfordringer. Dette gjøres ved å måle elevenes ferdigheter i lesing, matematikk og naturfag. Undersøkelsen tar i hovedsak sikte på å måle elevenes evne til aktivt å bruke kunnskaper og ferdigheter i konkrete situasjoner, heller enn i hvilken grad de mestrer og kan reproducere et gitt skolepensum. I tillegg bidrar undersøkelsen til økt kunnskap om hvilke faktorer som fremmer god læring og i hvilken grad skolens ressurser og elevenes hjemmebakgrunn påvirker elevenes prestasjoner.

PISA organiseres i treårige undersøkelser. Så langt har vi resultater fra 2000, 2003 og 2006. Analysen for 2006 ble publisert i desember 2007. Hver undersøkelse vektlegger spesielt ett tema. I 2006 var hovedtemaet naturfag. Det innebærer at naturfagsspørsmål utgjorde om lag 2/3 av den faglige delen. PISA-undersøkelsen er bred, og i 2006 deltok 57 land, hvorav 30 OECD-medlemmer. Om lag 400 000 elever var med i undersøkelsen.

Resultatene er skalert slik at verdiene for OECDs gjennomsnitt i 2003-undersøkelsen utgjør 500 poeng. I naturfag oppnår Norge 487 poeng, noe som er svakest i Norden. OECDs gjennomsnitt i naturfag var 500 poeng i 2006. Finland kommer best ut med et gjennomsnittsresultat på 563 poeng. Sverige ligger like over OECDs gjennomsnitt med 503 poeng, mens Danmark og Island oppnår henholdsvis 496 og 491 poeng.

I leseferdigheter oppnår Norge 484, noe som er lavere enn andre OECD-land selv om OECD-gjennomsnittet har falt fra 500 til 492 poeng siden 2003. Leseforståelsen hos norske elever er også dårligere enn i 2000 og 2003. For øvrig presterer finske elever godt også her, med 547 poeng. Sverige kommer bedre ut enn OECD-gjennomsnittet med 507 poeng, mens Island har samme poengsum som Norge. Danmark ligger omtrent på OECDs gjennomsnitt.

Matematikkresultatene viser mange av de samme trekkene som for naturfag og lesing. Norge kommer for første gang i PISA dårligere ut enn gjennomsnittet i OECD. Norge oppnår 490 poeng, mens gjennomsnittet for OECD i 2006 er på 498 poeng. Finland er best i både Norden og OECD med 548 poeng. Danmark, Island og Sverige ligger over OECD-gjennomsnittet, med henholdsvis 513, 506 og 502 poeng.

De norske resultatene gir grunn til bekymring. Dersom vi ser på resultatene fra alle undersøkelsene (2000, 2003 og 2006), har det vært en nedadgående trend i alle tre fag i denne perioden. Det er imidlertid usikkerhet knyttet til sammenligning av resultatene i perioden, ettersom ulike fagområder er målt hver gang. Undersøkelsen tar heller ikke hensyn til det enkelte lands læreplaner eller skolefagenes pensum. Det er også mange viktige ferdigheter som ikke måles i undersøkelsen. PISA-undersøkelsen kan derfor ikke anses som en fullstendig vurdering av kvaliteten i norsk skole.

¹⁰ Se www.pisa.no og http://www.oecd.org/pages/0,2966,en_32252351_32235731_1_1_1_1_1_1,00.html

samfunnet. Dette er budskapet i St.meld. nr. 18 (2007-2008) *Arbeidsinnvandring* som regjeringen la frem i april i år. Forslagene som legges frem i meldingen, styrker Norge som et land som er positivt til arbeidsinnvandring.

Arbeidsinnvandringen til Norge ble tredoblet fra 2004 til 2006. Det meste av denne økningen (65 pst.) skyldes innvandring fra landene som ble EU-medlemmer i 2004.

Mens det er fri tilgang på arbeidskraft fra EØS for 17 av EU-landene, er det etablert overgangsordninger for ti av de nye EU-landene. Det stilles krav om norske lønns- og arbeidsbetingelser og ordinært krav om fulltidsarbeid. For arbeidsmigrasjon fra land utenfor EØS-området (tredjeland) legges det opp til en regulert og behovstyrt innvandring.

I stortingsmeldingen om arbeidsinnvandring foreslår regjeringen at det skal bli enklere å rekruttere fagfolk fra utlandet. Arbeidsgivere som vil ansette arbeidstakere fra tredjeland skal få større ansvar. På visse vilkår kan bedriftene selv hente inn personer og la dem begynne å arbeide før tillatelse fra myndighetene foreligger. En slik ordning vil gjelde for høyt kvalifiserte spesialister, nøkkelpersonell, faglærte og ansatte i internasjonale selskaper.

For å få arbeidsinnvandrere raskt i arbeid er korte saksbehandlingstider og bedre service til brukerne nødvendig. Saksbehandlingskapasiteten i Utlendingsdirektoratet (UDI) og Utlendingsnemnda (UNE) ble styrket med økte bevilgninger både i 2007 og 2008. I meldingen legger regjeringen nå opp til ytterligere tiltak for mer og bedre samordnet informasjon, gjennom bl.a. opprettelse av egen nettportal som inngang til all informasjon som gjelder arbeidsinnvandring og tjenesteimport, samt enklere og raskere saksbehandling ved rekruttering av utenlandsk arbeidskraft. Når dokumentasjonen er i orden, skal en søker kunne regne med maksimal saksbehandlingstid på fire uker.

Det skal bli lettere for faglærte fra tredjeland å orientere seg om arbeidsmulighetene i Norge, ved at dagens ordning med arbeidssøker-visum i tre måneder foreslås utvidet til inntil seks måneder. Regelverket for arbeidsinnvandrere fra denne gruppen vil også bli forenklet. Det vil bli mer oversiktlig med inndeling i få søkergrupper, slik at både arbeidsgivere og arbeidssøkere lettere kan finne ut hva slags søknader som er aktuelle for dem.

Sammen med god informasjon og hurtig saksbehandling vil dette forenkle rekrutteringen vesentlig.

Rekruttering gjennom lærlingordning

Lærlingplasser danner grunnlaget for utdanningen av yrkesfaglig kompetanse. Det finnes pr. i dag ikke nok lærlingplasser. Myndighetene og partene i arbeidslivet har samarbeidet slik at antallet lærlingplasser har økt. Noen lovfesting er foreløpig ikke aktuelt.

I Norge er det krav om at skip som kommer inn under nettolønnsordningen for sjøfolk, skal ha opplæringsstillinger. For hvert skip tilknyttet ordningen skal minst 2 personer under opplæring være tilknyttet.¹¹

2.10.4 Fremme fleksibilitet i kombinasjon med arbeidssikkerhet og redusert arbeidsmarkedssegmentering

Graden av fleksibilitet i arbeidsmarkedet påvirker de totale kostnadene ved konjunkturomslag eller mer varige omstillinger i næringslivet. Arbeidstakere og arbeidsgivere bør kunne gjøre endringer i ansettelsesforhold uten at kostnadene som medfølger, begrenser dette for mye.

I Norge er det høy turnover blant sysselsatte. På slutten av 1990-tallet byttet hver fjerde sysselsatt arbeid hvert år.¹² Dagens regler i arbeidsmiljøloven anses i tilstrekkelig grad å ivareta virksomhetenes behov for midlertidige ansettelser. Samtidig legges det vekt på at trygge tidsbestemte ansettelser gir vilje til omstilling og vilje til å utvikle kompetanse.

En ny omstillingslov, som skal gjelde ved nedleggelser av bedrifter, ble vedtatt i Stortinget i mai 2008. Vedtaket innebærer bl.a. innføring av meldeplikt ved planer om nedlegging. Hensikten er, gjennom et samspill mellom næringsliv og myndigheter, å vurdere muligheter for videre drift, eventuelt med nye eiere, eller andre omstillings tiltak. Loven trer i kraft 1. juli 2008. Det er også innført en ny bestemmelse i arbeidsmiljøloven som gir bedriftseierne plikt til å gå inn i drøftelser med de ansatte, med sikte på overtakelse av virksomhet som planlegges nedlagt.

I statsbudsjettet for 2008 er den maksimale perioden med dagpenger under permittering redusert fra 34 til 30 uker. I tillegg er perioden med rett på attføringspenger kortet ned fra 6 til 3 mnd. etter avsluttet attføring.

¹¹ Beregnet som gjennomsnitt over året

¹² Dale-Olsen, H (2005): Etablering og nedlegging av bedrifter, bedrifters størrelse og levetid

Som en del av handlingsplanen mot sosial dumping (fra mai 2006) er Arbeidstilsynet og Petroleums-tilsynet tilført ekstra ressurser – både i 2006 og 2007. I tillegg er det utfordringer knyttet til å finne tilgjengelig informasjon om rettigheter og plikter, både for utenlandske arbeidstakere og for virksomheter som skal jobbe i Norge, samt for norske arbeidsgivere som ønsker å benytte utenlandsk arbeidskraft. Det er planlagt å utvikle en strategi for å samordne og gjøre bedre tilgjengelig denne informasjonen for utenlandsk arbeidskraft.

For å fremme dialogen mellom arbeidslivets parter og deres søsterorganisasjoner i de nye medlemslandene i EU opprettes det en ny tilskuddsordning til arbeidslivets parter. Formålet er å bidra til utviklingen av faglige rettigheter, hindre sosial dumping og styrke arbeidsmarkedet.

Faget arbeidsrett skal styrkes ved at det etableres et faglig utviklingsprosjekt på området. Dette kan bidra til at samfunnet ivaretar kunnskap, øker kompetanse og rekruttering til faget i fremtiden.

2.10.5 Sikre en sysselsettingsvennlig utvikling i lønns- og arbeidsrelaterte kostnader

For å oppnå full sysselsetting er det viktig at næringslivets kostnader utvikler seg i tråd med kostnadene hos våre handelspartnere. Arbeidslivets parter og myndighetene har sammen ansvar for utviklingen i lønns- og arbeidsrelaterte kostnader. Gjennomføringen av inntektsoppgjørene er partenes ansvar, mens myndighetene bestemmer nivået på offentlige avgifter knyttet til arbeidstakere, som arbeidsgiveravgiften og sosiale ordninger.

Lønnsforhandlinger – trepartssamarbeidet og satsing på dialog

I Norge fastsettes lønningene av partene i arbeidslivet, ved forhandlinger på ulike nivåer, eller av ledelsen i den enkelte virksomhet. Ansvar for at gjennomføringen av lønnsoppgjørene skjer innenfor forsvarlige rammer ligger hos arbeidslivets parter. Det er imidlertid etablert inntektspolitiske organer hvor myndighetene og partene drøfter den økonomiske situasjonen. Hensikten er å komme fram til en felles forståelse om viktige deler av den økonomiske politikken og det økonomiske grunnlagsmaterialet for inntektsoppgjørene.

Det inntektspolitiske samarbeidet og den utstrakte koordineringen i lønnsfastsettelsen har medført at virkningene av høy lønnsvekst på ledighet og

sysselsetting i stor grad har blitt tatt hensyn til i lønnsdannelsen. Dette har bidratt til at arbeidsledigheten i Norge gjennomgående har vært, og er, betydelig lavere enn i mange andre europeiske land. Norge har også hovedsaklig nasjonale tariffavtaler. Dette innebærer at det er små regionale lønnsforskjeller i de fleste bransjer.

Målet om å opprettholde konkurranseevnen har vært en sentral del av den norske lønnsforhandlingsmodellen siden 1960-tallet og har hatt god oppslutning både fra partene i arbeidslivet og fra myndighetene.¹³ For å sikre at den samlede lønnsutviklingen i økonomien blir tilpasset hensynet til konkurranseutsatt sektor er det et sentralt element i modellen at konkurranseutsatt sektor slutter lønnsavtaler først og at lønnsveksten i de skjermede delene av økonomien tilpasses dette. Ved at lønnsforhandlingssystemet innebærer både sentrale og lokale forhandlinger, gis det muligheter for lokale tilpasninger for lønnsutviklingen.

Ansettelseskostnadene

Bedriftenes ansettelseskostnader påvirkes både av den generelle lønnsutviklingen og av endringer i frivillige eller lovpålagte sosiale ordninger. Lov om obligatorisk tjenstepensjon (OTP) trådte i kraft 1. januar 2006. Loven ble utarbeidet og foreslått etter innspill fra partene i arbeidslivet i tilknytning til arbeidet med pensjonsreformen og medførte at de aller fleste foretak fikk plikt til å opprette tjenstepensjonsordning for sine ansatte. Foretakene hadde frist til 31. desember 2006 med å opprette en tjenstepensjonsordning som tilfredsstilte kravene i loven, med økonomisk virkning fra 1. juli 2006.

Etableringen av OTP har gitt økte lønnskostnader for næringslivet. I den obligatoriske ordningen er arbeidsgiver pålagt å betale et innskudd på minst 2 pst. av lønnen over 1G (66 812 kroner) for den enkelte arbeidstaker. Dersom foretaket ikke velger en innskuddsbasert ordning, skal kostnadene til premier i de andre ordningene tilsvare et innskudd på 2 pst. av lønn over 1G. Innføring av OTP innebar at 5-600 000 arbeidstakerne fikk et tillegg til Folketrygden. I hovedsak var dette ansatte i SMBer i privat sektor.

2.11 Utdanning og kompetanse

Arbeidskraft er samfunnets viktigste ressurs. Forvaltningen av de menneskelige ressursene er avgjørende for vekst og sysselsetting og dermed for fremtidig velferd.

¹³ For mer informasjon om den norske lønnsforhandlingsmodellen, se NOU 1999:14 Forberedelse av inntektsoppgjøret 1999, kap 2 Grunnlaget for den norske lønnsforhandlingsmodellen

2.11.1 Tiltak for å fremme og forbedre investeringene i humankapital

Grunnlaget for kompetanse legges allerede i barnehagene. Gode barnehager bidrar til livslang læring og aktiv deltagelse i et demokratisk samfunn. Regjeringen tar sikte på at lovfestet rett til barnehageplass trer i kraft i 2009 (se også kap. 2.10.2).

Tilgjengeligheten til både grunnopplæring og høyere utdanning er god i Norge. Alle har lovfestet rett til 13 års utdanning.¹⁴ Nesten halvparten av hvert årskull går videre til høyere utdanning, og av disse studerer de aller fleste ved offentlige utdanningsinstitusjoner der det ikke er anledning til å kreve studieavgift.

Norge har utfordringer knyttet til bl.a. frafall i grunnopplæringen, spesielt i videregående opplæring. I St.meld. nr. 16 (2006-2007): *...og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring* beskrives muligheter og tiltak for å møte disse utfordringene. Gjennom reformen Kunnskapsløftet som ble implementert høsten 2006, er det lagt vekt på kvalitetsutvikling i grunnopplæringen. Det er vedtatt å utvide timetallet på 1.-4.trinn med til sammen 5 uketimer à 60 minutter fra høsten 2008. Det er bevilget 276 mill. kroner til dette tiltaket i 2008. I tillegg blir forsøket med utvidet skoledag og skolemat videreført.

Fra høsten 2008 blir det innført gratis læremidler for elever i videregående trinn 3. Dette er en utvidelse av ordningen som startet høsten 2007. Det er i tillegg gitt økte bevilgninger til rådgivning i videregående opplæring og partnerskap for karriererådgivning i fylkeskommunene. Til sammen vil det bli brukt om lag 1 mrd. kroner til kvalitetstiltak i grunnskolen i 2008.

Studiestrukturen ble endret som et ledd i Kvalitetsreformen for å bedre gjennomstrømningen i høyere utdanning. For å bedre de økonomiske rammene til studenter i høyere utdanning har bevilgningene til studentboliger økt med 40 mill. kroner i 2008, slik at det kan bygges om lag 670 nye boliger. Det er videre vedtatt å prisjustere alle satsene i utdanningsstøtteordningene gjennom Lånekassen med 2,5 pst. (forventet økning i konsumprisindeksen) fra undervisningsåret 2008-2009. Basisstøtten i høyere utdanning øker til 85 000 kroner for undervisningsåret 2008-2009. Videre vil 69,1 mill. kroner brukes til å modernisere IKT-systemene i Lånekassen innenfor en kostnadsramme på 745 mill. kroner.

Livslang læring er et satsingsområde i kompetansepolitikken. Norge opplever for tiden mangel på arbeidskraft i flere sektorer. Samtidig er det grupper som faller utenfor arbeidsmarkedet på grunn av manglende kompetanse. Å tilrettelegge for styrking av kompetansen hos voksne er derfor viktig. "Program for basiskompetanse i arbeidslivet" er sentralt i dette arbeidet.¹⁵ I tillegg arbeides det for å endre opplæringsloven, slik at alle over 25 år får rett til videregående opplæring.¹⁶ Forslaget ble godkjent i Stortinget 23. mai 2008 og trer i kraft fra 1. august 2008.

Et annet tiltak er økte bevilgninger til EUs program for livslang læring på om lag 187 mill. kroner. Videre opprettes det et nasjonalt forum for utdanningsforskning. Et slikt forum vil kunne bli en sentral samarbeidsarena mellom forskningsmiljø, forvaltning og politikk.

2.11.2 Innføre utdannings- og opplærings-systemer til nye kompetansebehov

Kunnskap om hvilke former for kompetanse som vil være viktige i framtidens samfunns- og arbeidsliv er sentralt for å utvikle gode utdannings- og opplærings-systemer. Det er viktig at alle tilegner seg grunnleggende ferdigheter. I tillegg er læringsstrategier, sosial kompetanse og motivasjon pekt ut som svært viktige former for kompetanse. Gjennom Kunnskapsløftet er det utarbeidet såkalte kompetanseplattformer som grunnlag for nye læreplaner og struktur.

Evne til nyskaping er viktig for fremtidig verdiskaping. Å legge til rette for entreprenørskap i utdanningen er derfor sentralt. I 2004 ble det lansert en strategi for entreprenørskap i utdanningen som omfatter tiltak for hele utdanningssystemet. Strategien blir evaluert i løpet av 2008 (se også kap. 2.2.2).

Videre er det nødvendig å kunne dokumentere og vurdere kompetanse. For dette formålet er det opprettet et system for dokumentasjon og vurdering av realkompetanse innenfor videregående opplæring. Dette kalles Bologna-prosessen. Bologna-prosessen ble til i 1999 med en målsetting om å utvikle ett europeisk område for høyere utdanning innen 2010, og et felles europeisk rammeverk for kvalifikasjoner er i den forbindelse under utvikling. Blant tiltakene er innføring av ny gradsstruktur med bachelor- og mastergrader, samt overgang til studiepoeng etter ECTS-modellen. Kvalitetsreformen er Norges oppfølging av denne prosessen.

¹⁴ Videregående opplæring for voksne gjelder personer født før 1978

¹⁵ Bevilgningen er trappet opp til 37 mill. kroner for 2008, og vurderes gjort permanent

¹⁶ I dag er det kun personer født før 1978 som har denne retten

3. Strukturindikatorene

EU har definert et sett av indikatorer som legges til grunn for å måle fremgangen i arbeidet med vekst- og sysselsettingsstrategien. De 14 såkalte strukturindikatorene dekker generell økonomi, sysselsetting, FoU, økonomisk reformarbeid, miljø og sosial samhörighet. I dette kapitlet sammenligner vi Norge med EU-landene og kommenterer egenkapene ved hver enkelt indikator. De andre EFTA-landene er inkludert såfremt Eurostat har rapportert data for disse landene. USA og Japan er tatt med i enkelte figurer og tabeller for å gi et internasjonalt sammenligningsgrunnlag.

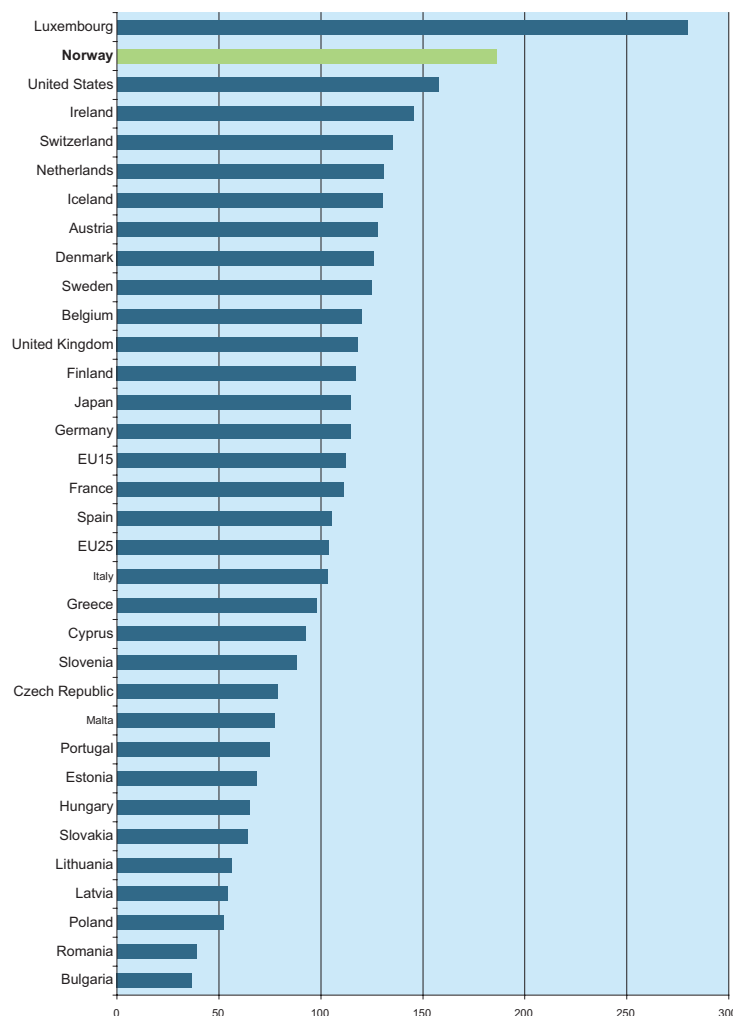
3.1 BNP per innbygger (figur 1)

Bruttonasjonalprodukt (BNP) er et mål på den samlede verdien av det som produseres av varer og tjenester i offentlig og privat sektor. BNP per innbygger er relativt høyt i Norge (om lag 86 pst. høyere enn gjennomsnittet for EU-landene). Bare Luxemburg hadde et høyere nivå i 2006. Alle de nordiske landene har et BNP per innbygger som ligger over snittet for EU27.

Figur 1 viser kjøpekraftsjustert BNP per innbygger. Serien er indeksert, og i faste 2006-priser med BNP per innbygger i EU27=100. På denne indeksen har Norge i 2006 et nivå på BNP per innbygger på 186,3, klart høyere enn nivået i 2005, på 180,1. Dette skyldes at norsk økonomi har hatt en høyere veksttakt enn resten av Europa de siste årene, bl.a. på grunn av et forbedret bytteforhold med høye råvarepriser og gode vilkår for eksportindustrien generelt.

BNP er det beste målet vi har på samlet nasjonal verdiskaping. Indikatoren fanger imidlertid ikke opp verdien av produksjon som ikke er målt i markedspriser eller tallfestet på annen måte. Dette innebærer for eksempel at ulønnet arbeid, som husarbeid og svart arbeid, ikke er inkludert. For betalt arbeid som ikke omsettes i et marked, slik som for eksempel offentlig administrasjon, blir verdien målt ved produksjonskostnaden. I den grad betalingsvilligheten for offentlige tjenester er høyere enn produksjonskostnaden, vil dette dermed kunne undervurdere nivået på BNP. Og omvendt, hvis betalingsvilligheten er lavere, vil det kunne overvurdere nivået på BNP.

1. Kjøpekraftsjustert BNP per innbygger (EU27=100), 2006

BNP måles i nasjonal valuta. Det vil således alltid være et problem knyttet til å sammenligne verdien av BNP mellom land. Kjøpekraftsjustering innebærer at man bruker en omregningskurs basert på det relative forholdet mellom prisen på sammenlignbare varekurver i de ulike landene, målt i lokal valuta. Kjøpekraftsjustert BNP per innbygger betyr med andre ord at det tas hensyn til forskjeller i prisnivå mellom land, slik at et lands produksjon i større grad gjenspeiler forbrukernes faktiske kjøpekraft. Norge har et høyt prisnivå relativt til gjennomsnittet i EU, og justeringen medfører at BNP for Norge blir lavere relativt til gjennomsnittet i EU enn om vi hadde sett på BNP omregnet til felles valuta ved vanlig valutakursomregning.

BNP per innbygger er en statisk indikator og gir et statusbilde av produksjonen i et land, mens vekst i BNP sier noe om utviklingen. I Norge kan deler av det høye BNP-nivået forklares av inntekter fra petroleumsvirksomheten. Petroleumsutvinning representerer i realiteten en omplassering av formue fra olje og gass til finansiell formue og kan derfor ikke regnes som inntekt i vanlig forstand. Dette gjør at BNP-nivået for Norge øker med mer enn normal avkastning av arbeidskraft og kapital, noe som vil påvirke alle indikatorer relaterte til BNP. En stor del av petroleumsinntektene plasseres i finansielle fordringer i utlandet. Inntekten fra fordringene i utlandet vil i framtiden kunne bidra til den norske bruttonasjonalinntekten.

Et alternativt mål er å anvende BNP for Fastlands-Norge, der en ser bort fra verdien av produksjonen på norsk sokkel og verdien av utenriks sjøfart. Den viktigste hensikten for å anvende BNP for Fastlands-Norge er at dette gir et mål for verdiskapingen i Norge som ikke er direkte avhengig av endringer i oljeprisen. BNP for Fastlands-Norge utgjorde i 2006 72,8 pst. av samlet norsk BNP. BNP per innbygger for Fastlands-Norge er likevel 21 pst. over nivået for EU15.

3.2 Arbeidskraftsproduktivitet (figur 2)

Produktivitet er indirekte et uttrykk for bl.a. effektiviteten i produksjonen og gir en indikasjon på hvor mye verdi man får igjen for ressursinnsatsen. Det er ofte komplisert å tolke mål på produktivitet. Det er likevel enighet om at vekst i produktivitetsnivået kan anses som positivt for et lands økonomi.

Arbeidskraftsproduktivitet er et av de viktigste målene på produktivitet. Indikatoren defineres her som kjøpekraftsjustert BNP per sysselsatt (EU27 = 100).¹ Figur 2 viser at Norge i 2006 hadde en arbeidskraftsproduktivitet på 158,6, det vil si om lag 59 pst. over snittet i EU27.

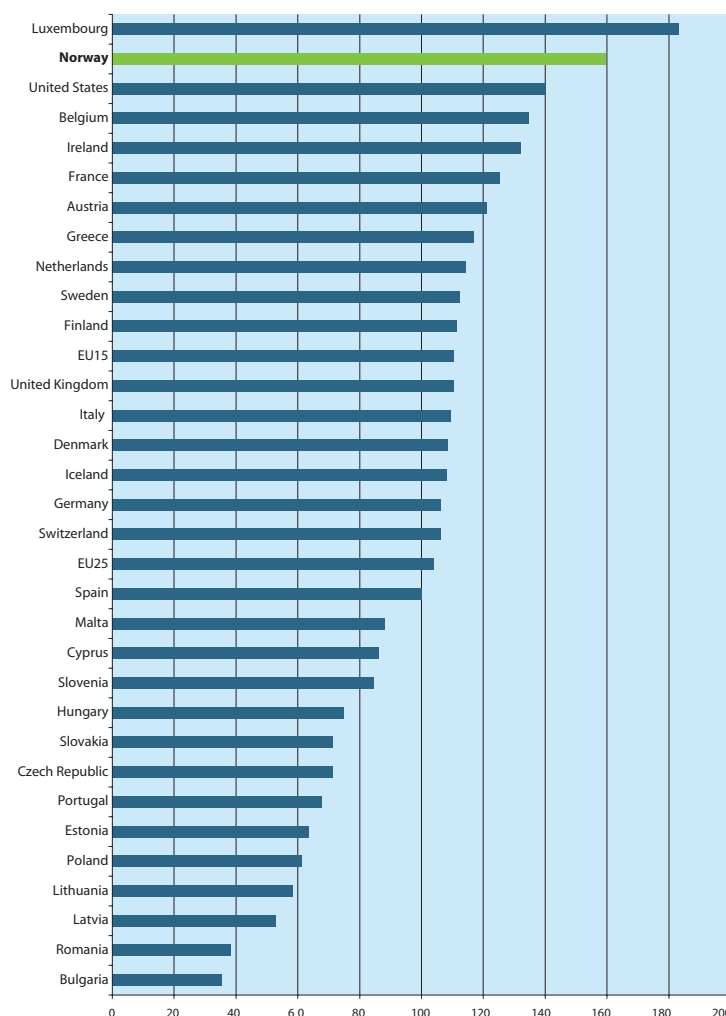
Som nevnt i kapittel 3.1 kan Norges høye BNP per innbygger i noen grad henføres til inntekter fra petroleumsvirksomheten. Petroleumsaktiviteten har svært høy avkastning per enhet arbeidsinnsats. Dersom vi ser på BNP for Fastlands-Norge, ville Norge i 2006 hatt en arbeidskraftsproduktivitet som var om lag 20 pst. høyere enn snittet i EU27 og 9 pst. høyere enn snittet i EU15.²

Norge kjennetegnes, i likhet med de andre nordiske landene, av svært høye sysselsettingsrater sammen-

lignet med snittet for EU-landene. Norge har følgelig et lavere produksjonsnivå (BNP) per sysselsatt enn vi har per innbygger, relativt til snittet for EU27. I Norden arbeider en høy andel av de sysselsatte i offentlig sektor, hvor produktiviteten er vanskelig å måle. Dette kan bidra til at feilmarginen i produktivitetsanslagene er større for de nordiske landene enn for EU-land med en relativt mindre offentlig sektor.

Et høyt BNP per sysselsatt innebærer at hver enhet arbeidsinnsats bidrar mye til verdiskapingen, hvilket må vurderes som positivt. Det er imidlertid viktig å forstå hvorfor arbeidskraftsproduktiviteten i et land er høy. For eksempel vil arbeidskraftsproduktiviteten økes ved å øke kapitalinnsatsen per arbeider. Produktiviteten vil også kunne øke når prisen på produktet stiger, uavhengig av effektivitet i produksjonen. På lang sikt er det imidlertid viktigst å finne et riktig forhold mellom ressursinnsatsen av arbeid og kapital enn å oppnå særlig høy produktivitet for arbeidskraften alene.

2. Kjøpekraftsjustert BNP per sysselsatt (EU27=100), 2006

¹ Sysselsatte omfatter arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende

² Det er tatt hensyn til at BNP for Fastlands-Norge er 72,8 pst. av samlet BNP, og at 3,4 pst. av arbeidsstyrken arbeider i petroleumssektoren eller utenriks sjøfart, og derfor må tas ut av en beregning av BNP per sysselsatt i Fastlands-Norge. Alle tall er fra 2006 (SSB)

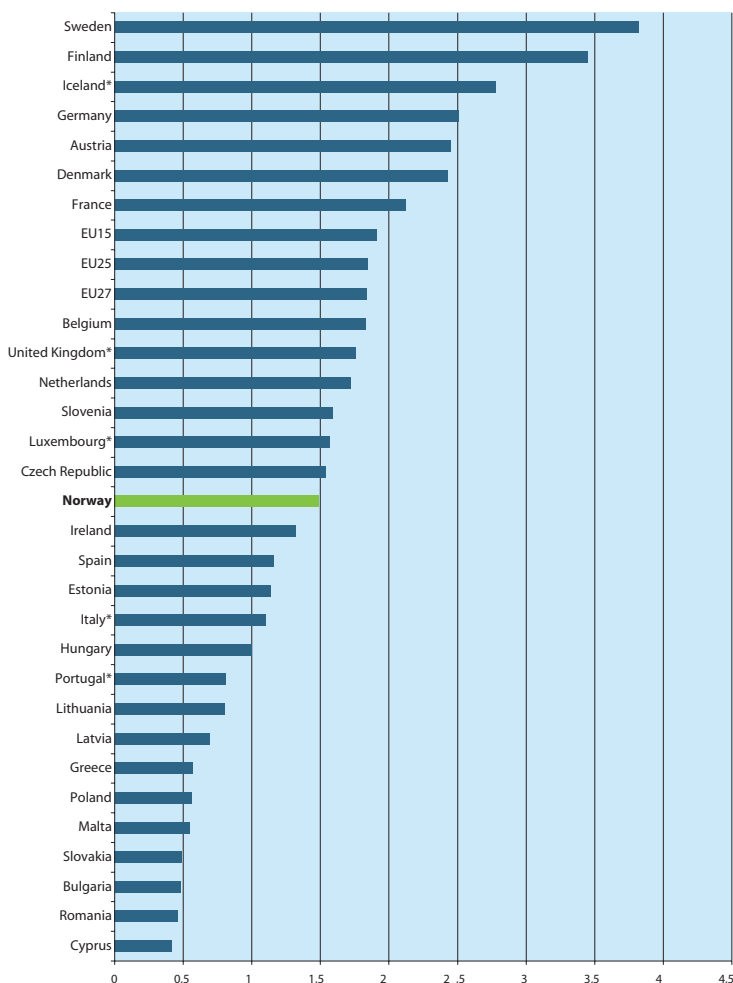
3.3 Utgifter til FoU som andel av BNP (figur 3)

Indikatoren måler brutto innenlandsutgifter til forskning og utvikling (FoU) som andel av BNP.

Dette er en av indikatorene hvor EU har valgt å tallfeste en målsetting. Målsettingen sier at FoU-utgiftene skal utgjøre 3 pst. av BNP innen 2010. Norge har satt det samme målet. Figur 3 viser at FoU-utgiftene i Norge i 2006 lå på om lag 1,5 pst. av BNP. Dette er noe under gjennomsnittet for EU27 på 1,84 pst. Som vi ser av figuren, er det imidlertid relativt stor spredning mellom landene. Stort sett synes det som om land med lavere BNP per innbygger bruker mindre på FoU. Sverige er landet med størst FoU-innsats som andel av BNP i EU, og hadde i 2006 FoU-utgifter som utgjorde 3,82 pst. av BNP. Av de andre nordiske landene har Finland en FoU-andel på 3,45 pst, mens Island og Danmark bruker henholdsvis 2,75 pst. og 2,43 pst.

FoU-utgiftene kan fordeles på offentlig og privat FoU-innsats. Norge har relativt lavt nivå på FoU-utgifter i næringslivet sammenlignet med andre

3. Brutto innenlandsutgifter til FoU som andel av BNP, 2006

land i EU. Dette har bl.a. sammenheng med at vår næringsstruktur har relativt få FoU-intensive bransjer (se utdyping i boks). Norge har en særlig høy andel av naturressursbaserte næringer som petroleum, aluminium og fiskeoppdrett. Selv om disse næringene bruker mye avansert teknologi, er produksjonsverdien større i forhold til forskningsinnsatsen enn hva som er vanlig for eksempel innenfor IKT. I Norge utgjør høy- og mellom-teknologiske næringer en relativt liten andel av BNP, og det har ikke vært endring i retning av flere slike næringer det siste tiåret.

FoU er viktig for verdiskapingen i den grad man får fram ny kunnskap og teknologi som leder til lønnsom innovasjon. Det er således ikke uten videre en entydig og enkel sammenheng mellom forskningsaktivitet og verdiskaping, selv om vi rimeligvis kan anta at forskning generelt vil bidra til økt verdiskaping og velferd. I hvilken grad økt forskning vil føre til økt verdiskaping er avhengig av hva slags forskning det er snakk om, kvaliteten på forskningen, evnen til å kommersialisere resultatene fra forskning, og ikke bare av størrelsen på utgiftene til FoU. Indikatoren viser hvor mye ressurser som brukes på FoU, men ikke avkastningen av denne innsatsen.

Det er heller ikke åpenbart at en generell økning i utgiftene til FoU vil være i tråd med våre nåværende internasjonale konkurransefortrinn (komparative fortrinn). En generell økning i FoU-utgiftene kan innebære endringer i næringsstrukturen fra mindre til mer FoU-intensive næringer over tid. Dersom Norges komparative fortrinn er i ikke-FoU-intensive næringer, er det imidlertid usikkert i hvilken grad økte FoU-utgifter vil gi økt verdiskaping. Men et lands komparative fortrinn kan endres over tid, og økte FoU-utgifter vil kunne medvirke til en slik endring.

3.4 Utdanningsnivå (figur 4)

En velutdannet arbeidsstyrke øker arbeidskraftsproduktiviteten og antas derfor å være en viktig kilde til vekst og verdiskaping. Eurostats strukturindikator for utdanningsnivå defineres som andelen av unge i alderen 20-24 år, som minst har avsluttet videregående eller påbygging til videregående opplæring.³

I praksis er det forskjeller i hvordan ulike land måler antall unge som har videregående opplæring. I mange land, herunder Norge, rapporteres denne indikatoren som antallet som har påbegynt videregående

³ I Norge tilsvarer dette generell studiekompetanse

Boks: FoU-målet

Da Stortinget i 2005 behandlet forskningsmeldingen *Vilje til forskning*⁴ sluttet det seg til målet om at forskningsinnsatsen i Norge skal utgjøre 3 pst. av BNP innen 2010. Soria Moria-erklæringen gir sin støtte til dette målet.

De totale investeringene i forskning og utvikling (FoU) har ikke utviklet seg i tråd med dette målet. Forskningsintensiteten, målt som FoU-investeringenes andel av bruttonasjonalprodukt (BNP), nådde en topp i 2003 på 1,7 pst. og har siden avtatt til 1,5 pst. i 2006. Dette har sammenheng med den sterke veksten i BNP i Norge gjennom perioden.

Norsk forskningsintensitet har de siste årene ligget noe under gjennomsnittet for OECD. I 2005 utgjorde de 30 OECD-landenes investeringer i FoU om lag 2 ¼ pst. av samlet BNP for landene. Variasjonen mellom landene var imidlertid stor. I 2005 var det bare Sverige, Finland og Japan blant OECD-landene som hadde en forskningsintensitet på over 3 pst. av BNP. Samlet forskningsinnsats i Norge plasserte oss da på 18. plass i OECD. Når det gjelder offentlig innsats alene, var vi på 13. plass av de 30 medlemslandene.⁵

Norge er ikke det eneste landet som har sett avtakende forskningsintensitet etter århundreskiftet. EU-landene har også opplevd et fall og en stabilisering i FoU-investeringene i denne perioden, tross målsettingen. For OECD-området avtok realveksten i FoU-investeringer fra om lag 4,6 pst. på årlig basis gjennom siste halvdel av 1990-tallet til 2,2 pst. for perioden 2001-2005. USA hadde sitt foreløpige toppår for forskningsintensiteten i 2000, med 2,74 pst. av BNP. I forhold til Danmark, Finland og Sverige, oppstod det et gap mellom Norge og disse landene tidlig på 1990-tallet, og gapet har økt jevnt siden.

I Forskningsmeldingen påpekes det at forskningsintensiteten i en del enkelt næringer er høy i Norge, men at dette typisk er næringer der forskningsintensiteten er lav. I OECD-rapporten *Economic Policy Reforms: Going for Growth* (2006) vises det at med identisk nærings sammensetning, men med nasjonal forskningsintensitet i hver av enkelt næringer, rangeres norsk næringsliv blant de OECD-landene med høyest FoU-intensitet. Norge er også det enkeltlandet hvor slik korrigering slår sterkest ut (se figur under). Rapporten understreker at norsk næringsliv har høy forskningsaktivitet i næringer som internasjonalt sett er store, men små i Norge. I de næringene som er store i Norge, har vi derimot lav forskningsintensitet.

Norge har høy bruk av forskerårsverk. Norske foretak er blant de ti mest årsverk-intensive av OECD-landene.⁶ Antall personer som er involvert i forskningsinnsats kan fortelle noe om økonomiens evne til å spre og ta opp ny kunnskap. Vi rangeres høyere når forskere utenfor næringslivet inkluderes, og litt lavere når annet FoU-personale inkluderes.

Flere norske enkeltforetak har en betydelig forskningsinnsats. I 2006 var Statoil, Norsk Hydro, Telenor og Orkla blant verdens 1 000 største FoU-foretak målt i absolutt størrelse. Statoil var med det blant de 400 største FoU-aktørene i verden. Også Kongsberg Gruppen, DnBNOR og Tandberg lå høyt oppe og var blant de 1 000 største utenfor EU. De norske foretakene økte sin forskningsinnsats betraktelig mer enn EU-foretakene fra 2005 til 2006.

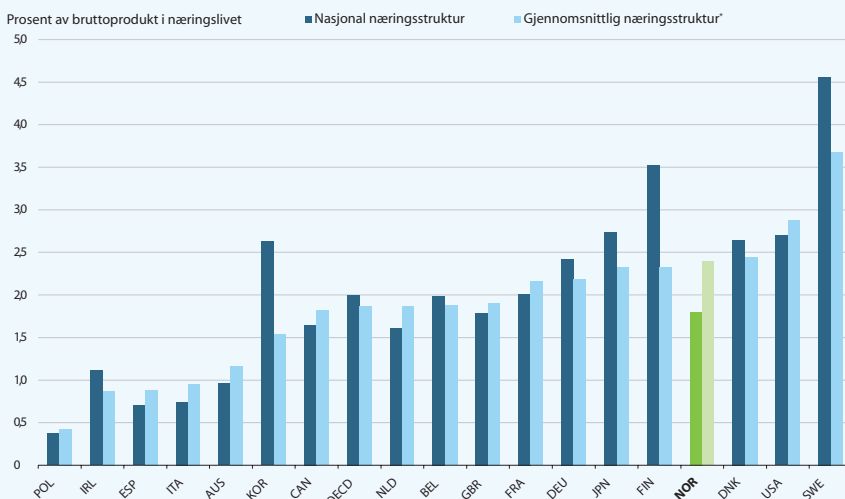
Norske foretak ligger omtrent midt på treet i sammenlikninger av samarbeid med andre foretak, enten vi ser på store eller små foretak. Hyppigheten av samarbeid er omtrent som i Tyskland og Østerrike, men lavere enn i de andre nordiske landene. Det er særlig med hensyn til samarbeid med universitet- og høyskolesektoren at Norge ligger høyt. Norsk næringsliv har imidlertid ikke et mer utbredt samarbeid med disse aktørene enn næringslivet i Sverige, Danmark og Island.

⁴ St.meld. nr. 20 (2004-2005)

⁵ 2005 er det siste året som inngår i den internasjonale statistikkpubliseringen fra OECD

⁶ OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2007

Figur: FoU-intensitet i næringslivet justert for variasjoner i næringsstrukturen. Gjennomsnitt 1999-2002

* Her antas alle landene å ha den samme næringsstrukturen. Beregnet på grunnlag av FoU-intensiteten per næring, hvor næringene vektet ut ifra deres andel av total verdiskaping i næringslivet (gjennomsnittlige andel i G7 landene)

Kilde: Economic Policy Reforms: Going for Growth (OECD 2006).

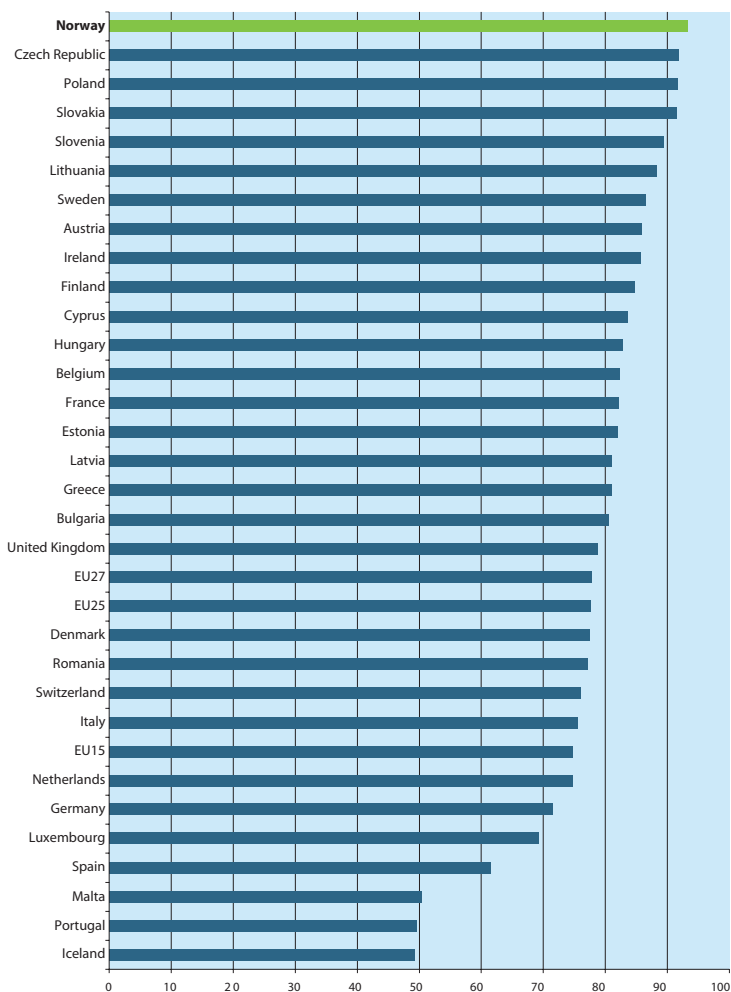
opplæring. Andre land, som Island, rapporterer andelen som har gjennomført videregående opplæring. Tallene er derfor lite sammenlignbare. Det arbeides på internasjonalt nivå for å komme fram til mer enhetlige definisjoner av utdanningsnivå.

Figur 4 viser at 93,3 pst. av alle mellom 20 og 24 år i Norge hadde påbegynt videregående opplæring i 2006. Nye tall fra Statistisk sentralbyrå viser imidlertid at bare om lag 70 pst. av disse hadde gjennomført denne opplæringen.

Det norske nivået rapportert til Eurostat for 2006 er høyt i et nordisk perspektiv. I Sverige i 2006 hadde 86,5 pst. av gruppen mellom 20 og 24 år videregående opplæring, i Finland 84,7 pst. og i Danmark 77,4 pst.

Utdanningsindikatoren er sårbar for hvordan de forskjellige landene definerer videregående opplæring og bør ses i sammenheng med øvrig statistikk. Denne indikatoren sier heller ikke noe om kvaliteten i utdanningen eller hvilke kunnskaper denne gruppen faktisk besitter (se boks om PISA).

4. Prosentandelen av befolkningen i alderen 20-24 år som har fullført minst videregående og påbygging til videregående opplæring, 2006

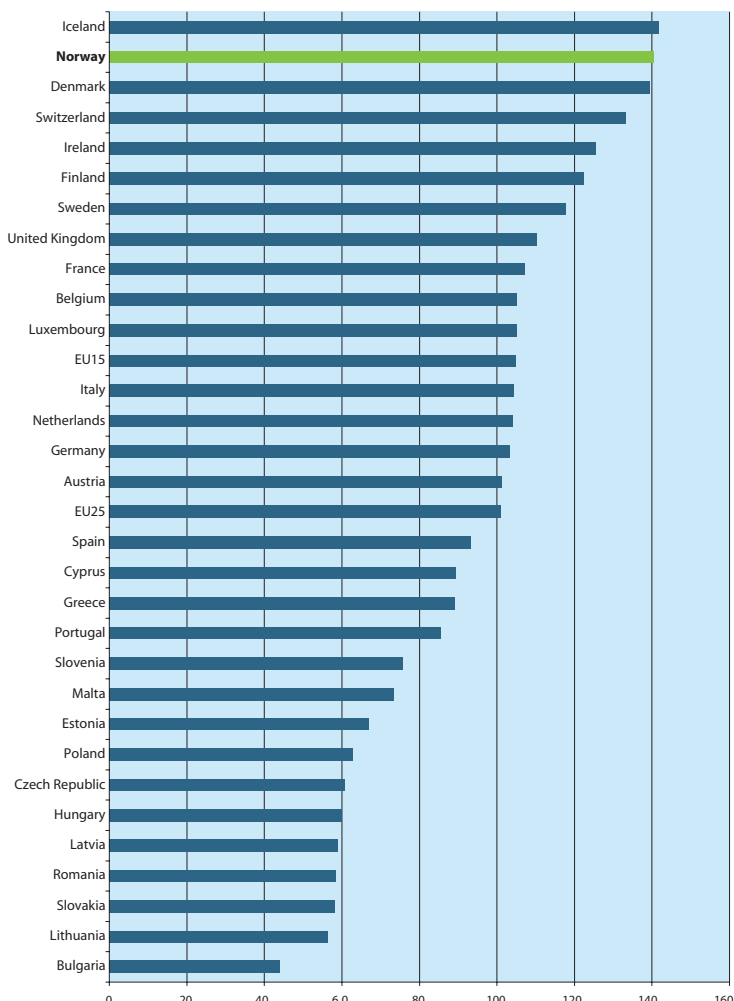
3.5 Sammenlignende prisnivå (figur 5)

Indikatoren måler forholdet i pris mellom sammenlignbare varekurver i ulike land, priset i samme valuta. Formålet med indikatoren er å sammenligne hva forbrukerne må betale for et sett med sammenlignbare og representative varer og tjenester i forskjellige land. Varekurven vil bestå av varer som er importert og av varer som er produsert i landet.

Det sammenlignbare prisnivået har blitt indeksert med basis i EU-snittet (EU27=100). Som vist i figur 5 hadde Norge i 2006 en indeksverdi på 139,8. Dette var det nest høyeste prisnivået i Europa, etter Island.

For varer som handles i et internasjonalt marked, er det ofte ikke store prisforskjeller mellom land. Prisforskjeller på handlede varer vil imidlertid kunne reflektere mangel på konkurranse i importør- eller detaljistleddet. For varer som ikke handles i det internasjonale markedet, kan det forventes å finne en nær sammenheng mellom

5. Sammenlignende prisnivå for privat sluttforbruk, inkludert indirekte skatter (EU27=100), 2006

lønns- og prisnivå. Lønnsnivået i et land avhenger bl.a. av arbeidskraftsproduktiviteten. Høy produktivitet i konkurranseutsatte næringer vil åpne for et høyt nasjonalt lønnsnivå. I rike land er lønnsnivået derfor ofte høyt. Det gjør at prisene på produkter som ikke handles internasjonalt, som for eksempel mange tjenesteprodukter, vil bli høyere i disse landene. Dette framkommer også når vi ser på prisnivået i de landene som er tatt med i denne statistikken. Det er en klar positiv sammenheng mellom prisnivå og BNP per innbygger/arbeider.

Med økt integrasjon i Europa vil en forvente at flere goder blir handlet mellom land. Større utveksling av arbeidskraft vil bidra til at det blir mindre lønnsforskjeller mellom landene. Disse faktorene trekker i retning av en utjevning av prisnivået. Forskjellen i prisnivå mellom landene i EU har da også blitt redusert de siste årene. Imidlertid er tolkningen ikke helt åpenbar. Når de fattige landene vokser raskere enn de rike landene, vil man forvente at prisnivået utjevnes. Både relativ vekst og økt integrasjon er sterke drivkrefter bak denne utjevningen.

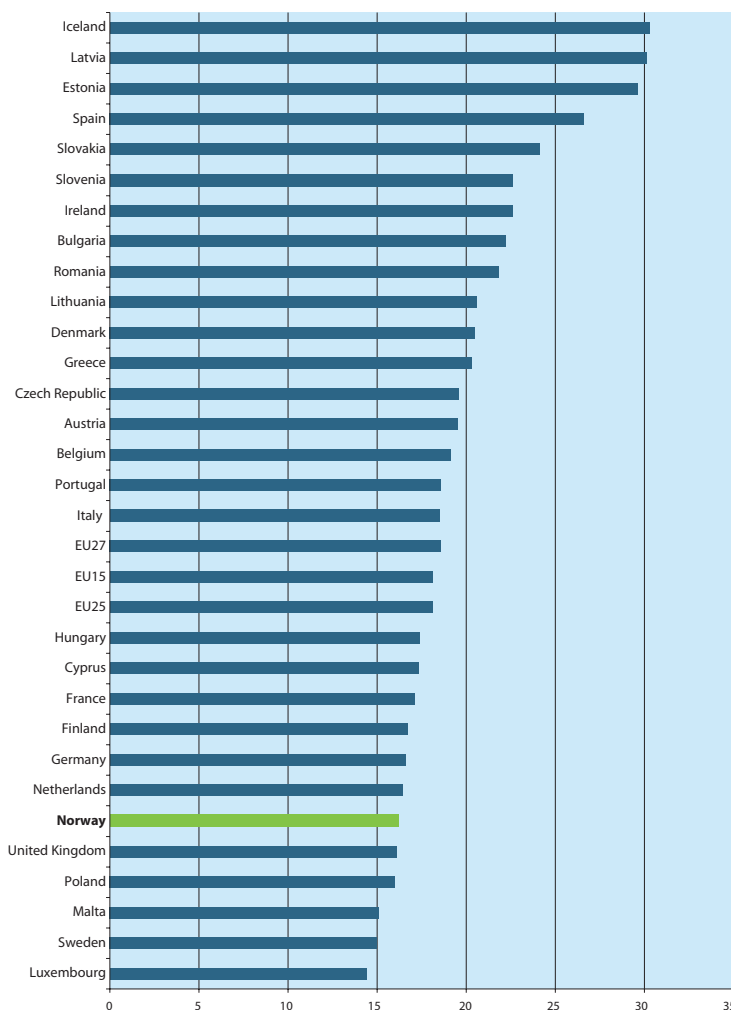
Også de andre nordiske landene kjennetegnes ved et høyt prisnivå sammenlignet med EU. Foruten at prisnivået i Norden reflekterer et høyt lønns- og produktivetsnivå, kan prisnivået også være en indikator på at produktivetsnivået i tjenesteytende sektor har potensial for forbedringer. Det kan også være et signal om mangelfull konkurranse i skjermede næringer. Europakommisjonen har vært kritisk til hva den oppfatter som en mangel på tiltak for økt konkurranse i sin omtale av reformprogrammene i Sverige og Finland de siste årene (2005-2007).⁷

3.6 Private investeringer i realkapital (figur 6)

Denne indikatoren viser privat sektors investeringer i fast realkapital som andel av BNP. Som vist i figur 6 var nivået på slike investeringer i Norge 16 pst. av BNP i 2006. Dette er lavere enn gjennomsnittet for EU27, men på nivå med økonomier som Nederland, Tyskland og Storbritannia. Også Sverige og Finland kjennetegnes av et noe lavere investeringsnivå relativt til BNP enn snittet i EU.

Manglende kapital bak hver arbeider kan føre til lav produktivitet i et lands økonomi. Investeringer i

6. Brutto investeringer i fast realkapital i privat sektor som andel av BNP, 2006

realkapital vil derfor kunne gi særlig høy avkastning i land med et lavt BNP per sysselsatt. Land med en stor andel investeringer er ofte land som også opplever sterk økonomisk vekst.

Når vi ser på land med produktivitet over snittet i EU27, er det imidlertid liten sammenheng – investeringsraten synes i liten grad å avhenge av hvor produktivt landet er.⁸ For rike land kan høy investeringsrate indikere at landet satser særlig på å tiltrekke seg visse typer kapitalintensiv industri.

Land med store naturressurser, som Norge, vil kunne oppleve betydelige svingninger i investeringsraten. Når petroleumsinstallasjoner bygges ut, er investeringene høye. I påfølgende perioder er det lave investeringer, samtidig som BNP vokser etter hvert som installasjonene gir avkastning. Norge er i en viss grad i en særstilling når man vurderer investeringsnivå. Etersom

⁷ Danmark har tidligere også fått kritikk, men i evalueringen fra 2007 applauderer Kommissjonen de nylig innførte tiltakene for økt konkurranse

⁸ Våre beregninger viser at korrelasjonen mellom BNP per arbeider og investeringsnivå er $-0,475$ når vi ser på alle landene i EU27 pluss Norge. Det er imidlertid lavere korrelasjon hvis vi bare ser på land med BNP per arbeider høyere enn snittet i EU27. Beregningen er gjort på tall fra 2006. Det er også gjort beregninger på tall fra tidligere år, som viser det samme.

petroleumsutvinningen presser opp nivået på BNP, blir nivået på investeringer som andel av BNP lavt i perioder hvor det er lite investeringer i petroleumssektoren.

3.7 Utslipp av klimagasser (figur 7)

Denne indikatoren viser utviklingen i utslipp av klimagasser fra 1990 til 2005 for hvert land målt i CO₂-ekvivalenter (1990=100). Indikatoren omfatter de seks klimagassene som er med i Kyoto-protokollen.⁹ Utslippene bør sammenlignes med de forpliktelsene landene har påtatt seg ved ratifiseringen av Kyoto-protokollen. Norge er forpliktet til ikke å overgå én prosents økning, mens EUs forpliktelse for EU15 er å redusere utslippene med åtte prosent fra 1990-nivået i perioden 2008-2012. EU har fordelt kravene til utslippsreduksjoner mellom de 15 medlemslandene ut fra deres forutsetninger.

Som illustrert i figur 7 lå Norge i 2005 om lag åtte prosentpoeng over sin forpliktelse, mens EU15 lå seks prosentpoeng over sin. De norske utslippene økte raskere enn EUs utslipp på 1990-tallet, men har vært relativt stabile mellom 1999 og 2005.

Hvert land har stor frihet til selv å velge hvordan de oppfyller sin Kyoto-forpliktelse og hvordan kostnadene ved å redusere klimautslippene fordeles gjennom valg av virkemidler i klimapolitikken. Et land kan

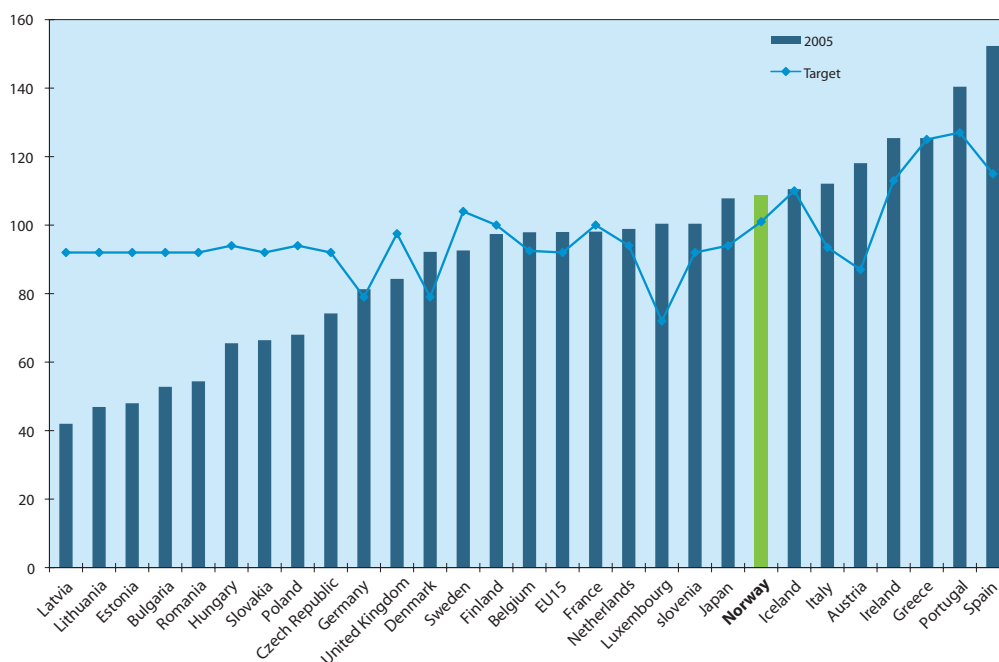
velge å la staten dekke opp hele underskuddet ved å kjøpe kvoter i det internasjonale kvotemarkedet eller ved bruk av de fleksible mekanismene "den grønne utviklingsmekanismen" (CDM) og "felles gjennomføring" (JI), mens et annet land kan pålegge næringslivet strenge utslippsreguleringer, lave kvotetildelinger eller høye CO₂-avgifter.

Bruk av de internasjonale fleksible mekanismene CDM og JI, samt det europeiske kvotehandelssystemet (EU-ETS) kan gi bedre ressursutnyttelse, fordi utslipp reduseres først og mest der det er minst kostbart. Indikatoren fanger imidlertid bare opp utslippene i hvert enkelt land, og viser ikke om et land oppfyller kravene sine ved kjøp av kvoter eller ved å investere i prosjekter i utlandet.

3.8 Energiintensitet (figur 8)

Indikatoren viser energiintensiteten i økonomien og omfatter forbruk av kull, elektrisitet, olje, naturgass og fornybar energi. Det er en aggregert indikator og utgjør brutto innenlandsk energiforbruk, målt som kilo oljeequivalenter, relativt til BNP. Norge hadde i 2005 et nivå på 211,55 og er blant landene med den laveste energiintensiteten i Europa (se figur 8). Energiintensiteten i et land avhenger av flere forhold, som næringsstruktur, geografi eller energieffektivitet i industriproduksjonen. En aggregert indikator som energiintensitet sier ikke noe om produksjonen av enkelte

7. Utslipp av klimagasser i 2005 (1990=100) og utslippsmål i Kyoto-avtalen

⁹ De seks er karbondioksid (CO₂), metan (CH₄), lystgass (N₂O) og tre typer fluorgasser (HFK, PFK og SF₃).

varer er effektiv eller ikke. Dersom indikatoren hadde vært brutt ned på enkelte varer, kunne man enklere ha vurdert om energieffektiviteten i produksjonen av denne varen var bedre eller dårligere enn i andre land. Redusert energiintensitet over tid kan derimot vitne om en effektivisering og kostnadsreduksjon i produksjonen, selv om den også kan reflektere strukturelle endringer i økonomien.

Det er store forskjeller i energiintensitet internt i EU mellom de nye medlemslandene i øst og landene som var en del av EU15. Flere av de nye medlemslandene, og da særlig land som inntil for 15 år siden hadde kommuniststyre, har svært høyt forbruk av oljeekvivalenter relativt til BNP sammenlignet med snittet i EU. Dette kan indikere et betydelig potensial for energieffektivisering i de nye medlemslandene.

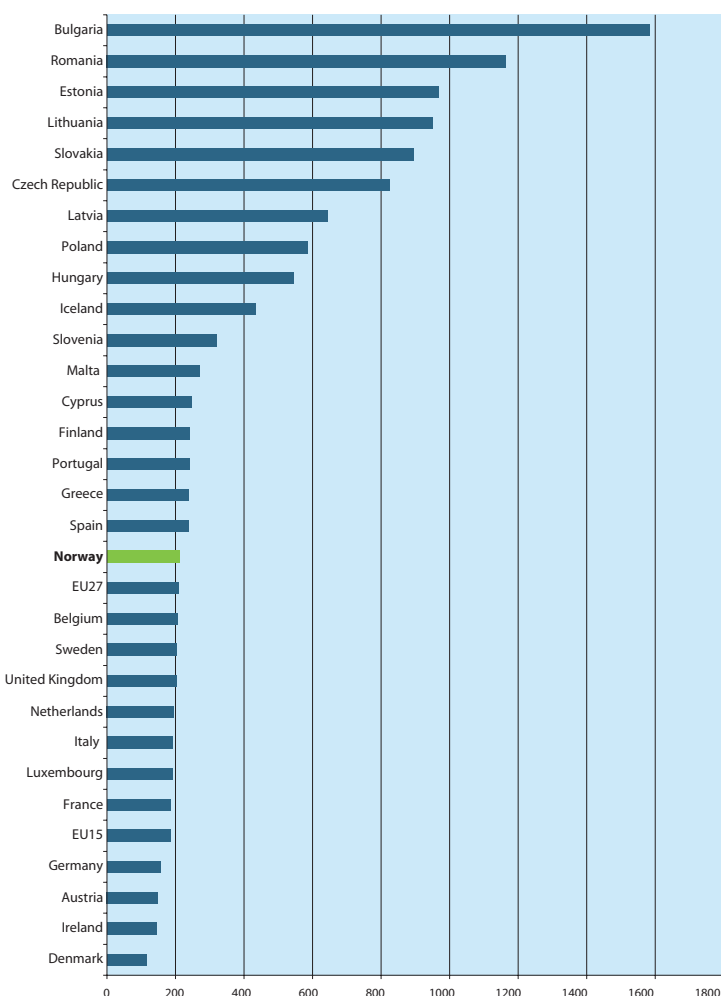
For Norge som energieksportør er det ikke åpenbart hvordan lavere energiintensitet i EU vil påvirke norsk verdiskaping, og da særlig norske eksport-

inntekter. Det er ikke entydig at lavere energiintensitet vil gi lavere etterspørsel etter norsk energieksport. Olje og gass er relativt rene og effektive energikilder sammenlignet med for eksempel kull. En overgang fra kull til gass kan både gi mer effektiv bruk av energi, lavere miljøutslipp og økt etterspørsel etter norsk energieksport.

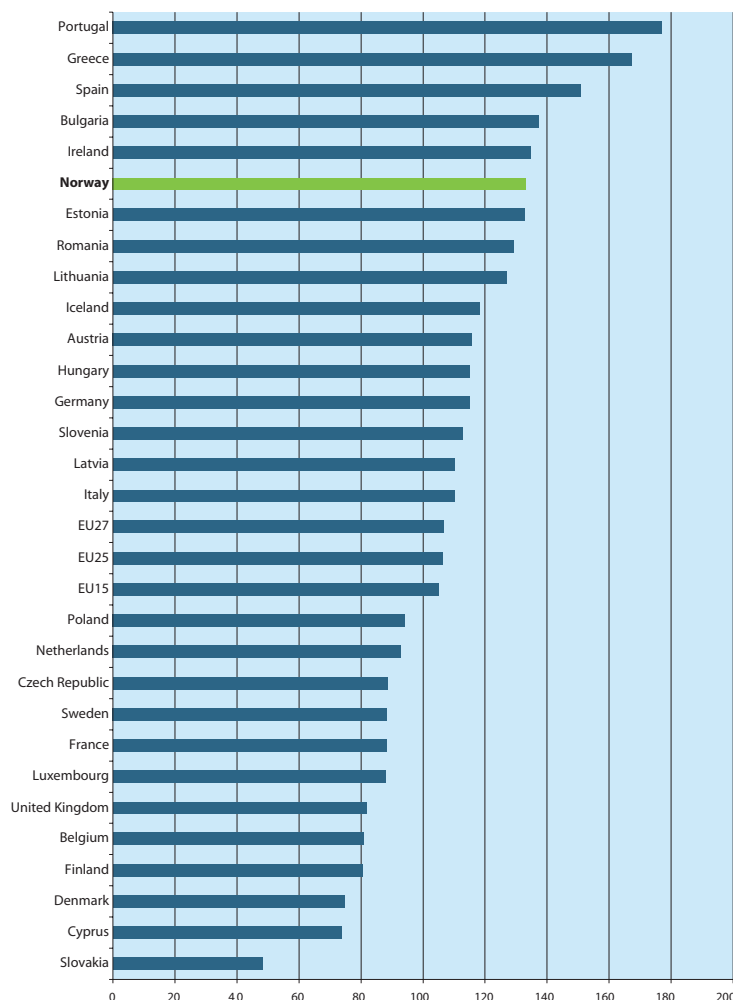
3.9 Transport (figur 9)

Denne indikatoren sier noe om utviklingen i transaksjonskostnader knyttet direkte til transport. Den er definert som en indeks av innenlands fraktvolum (tonnkilometer) relativt til BNP(1995=100). Indikatoren er mindre egnet til en vurdering av hvorvidt verdiskapingen er blitt mer eller mindre miljøvennlig, siden det ikke skilles mellom transportmidler og transportmidlenes miljøegenskaper. Både utviklingen av geografiske forhold – som fordeling av bosetting og arbeidsplasser og sammenstilling av produksjon og forbruk (vekt – verdi) – og utviklingen i BNP vil påvirke indikatoren.

8. Energiintensitet i økonomien, antall kilo oljeekvivalenter relativt til BNP, 2005

9. Fraktvolum (innenlands) i forhold til BNP, målt i tonnkilometer realtivt til BNP (i faste euro) (1995=100), 2006

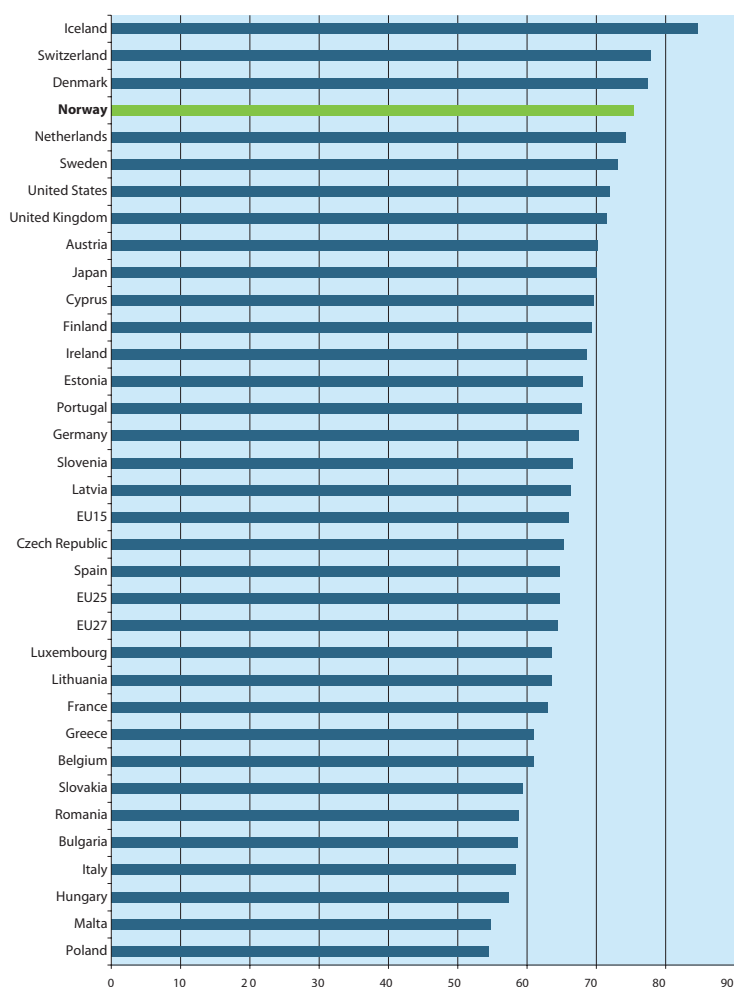

For frakttransport ligger Norge noe over snittet i EU. Dette henger trolig sammen med avstand og geografisk bosetting. Norge hadde i 2006 et nivå på 133,2 (se figur 9). Det innebærer at vi har opplevd en økning i fraktvolum på om lag 33 pst. siden 1995. Dette skyldes hovedsakelig at store deler av økningen i norsk BNP kan tilskrives en økning i produksjon av transportintensive varer som olje og gass. EU-landene ligger i gjennomsnitt omtrent 7 pst. over nivået i 1995. Det er imidlertid en viss spredning mellom landene. Både Danmark og Finland har opplevd et markert fall i innenlandsk transportarbeid målt i forhold til BNP de siste årene.

3.10 Sysselsettingsfrekvens (figur 10a og 10b)

Arbeidskraft er regnet som samfunnets viktigste ressurs og er den viktigste innsatsfaktoren i produksjonen av varer og tjenester. Sysselsettingsfrekvensen sier noe om i hvilken grad et land har lykkes i å inkludere befolkningen i arbeidslivet, og defineres av Eurostat som andel sysselsatte personer av den totale befolkningen i alderen 15-64 år.

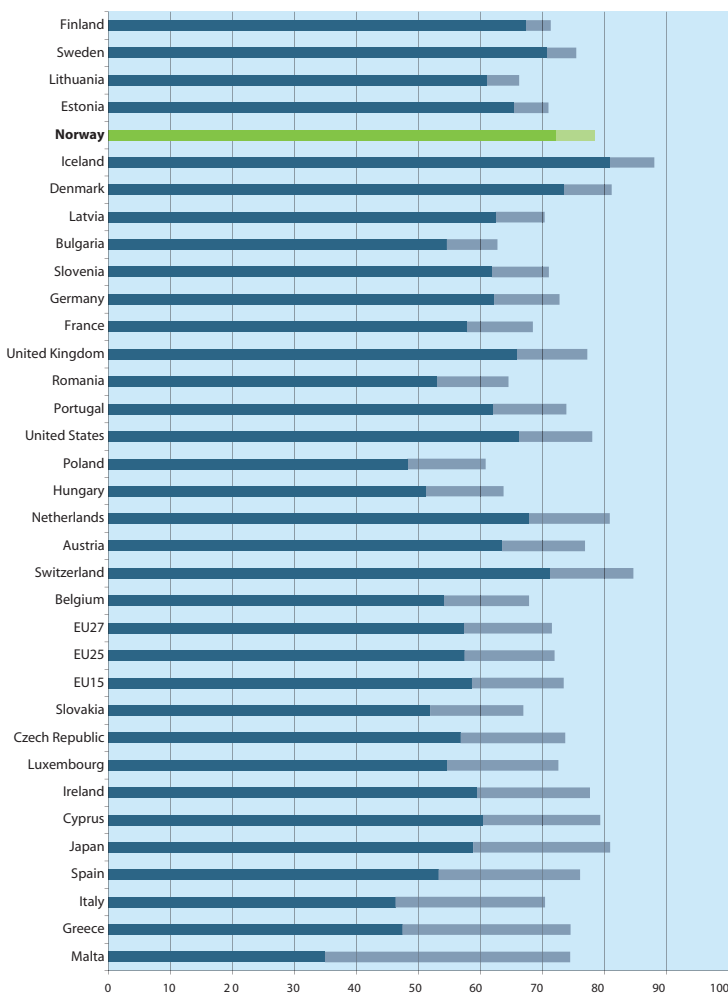
10a. Sysselsatte personer i alderen 15-64 år som andel av den totale befolkningen, 2006

EU har en tallfestet målsetting om en sysselsettingsfrekvens på minst 70 pst. for befolkningen som helhet innen 2008. I tillegg skal sysselsettingsfrekvensen for kvinner være på minst 60 pst. Figur 10a viser at Norge hadde en sysselsettingsfrekvens på 75,4 pst. i 2006. Dette er det fjerde høyeste nivået i Europa etter Island, Sveits og Danmark. For kvinner var den norske sysselsettingsfrekvensen 72,2 pst., mens den for menn var 78,4 pst. Sysselsettingsfrekvensen er generelt høyere for menn enn for kvinner. Island har den høyeste sysselsettingsfrekvensen i Europa for begge grupper, med henholdsvis 80,8 pst. for kvinner og 88,1 pst. for menn.

Den norske sysselsettingsfrekvensen falt med 2,1 prosentpoeng fra 2000 til 2006. Sysselsettingen for menn falt med 2,9 prosentpoeng, og for kvinner med 1,4 prosentpoeng. Samtidig har EU-landene opplevd en vekst i sysselsettingsfrekvensen. I Latvia økte deltakelsesraten med 8,8 prosentpoeng fra 2000 til 2006 og i Spania gikk sysselsettingsfrekvensen for kvinner opp med 11,9 prosentpoeng. Endringene skyldes særlig økt arbeidsdeltagelse blant kvinner.

10b. Sysselsatte kvinner (mørk) og menn (mørk og lys) i alderen 15-64 som andel av den totale befolkningen av samme kjønn og alder, 2006

I figur 10b er landene rangert etter forskjellen mellom sysselsettingsfrekvensene for menn og kvinner. Denne forskjellen er minst i Finland, etterfulgt av Sverige, Litauen, Estland og Norge. Vi merker oss at de nordiske og de baltiske landene er kjennetegnet av relativt små forskjeller i sysselsettingsfrekvensen for menn og kvinner. Forskjellen er størst i det sørlige Europa.

Ettersom sysselsettingsfrekvensen måler antall sysselsatte og ikke antall timer arbeidet, vil den ikke gi et korrekt bilde av i hvilken grad landet utnytter sine ressurser dersom mange arbeidere deltid. Målt i antall arbeidete timer er den samlede yrkesdeltakelsen forholdsvis lav i Norge sammenlignet med andre OECD-land og sammenlignet med snittet i EU.¹¹ Norge kjennetegnes bl.a. ved å ha en høy andel deltidsarbeid blant kvinner.

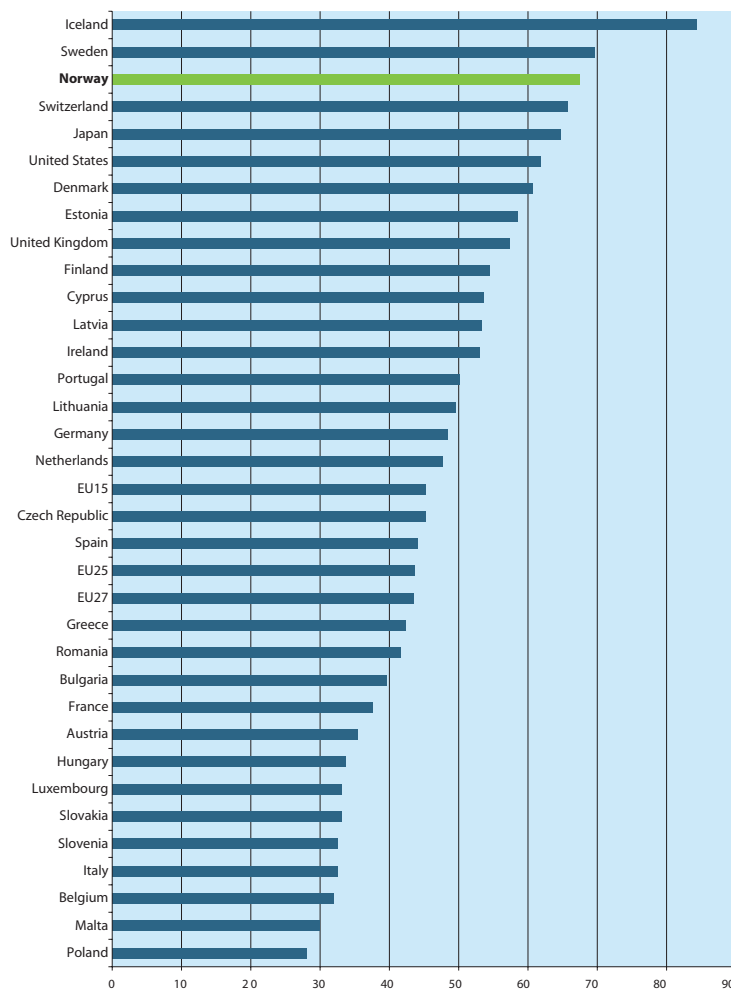
Den delen av arbeidsstyrken som frivillig verken arbeider eller søker arbeid, representerer i prinsippet ikke en ledig ressurs. Skal det sies noe om potensialet for økt arbeidsinnsats, bør man dessuten se på nivået på arbeidsledigheten. De nordiske landene kjennetegnes av lav ledighet i europeiske sammenligninger.

3.11 Sysselsettingsfrekvens for eldre arbeidstakere (figur 11)

På samme måte som for sysselsettingsfrekvensen i befolkningen generelt er sysselsettingsfrekvensen for eldre arbeidstakere med på å vise i hvilken grad samfunnet utnytter arbeidsstyrken. Framskrivninger viser at mange land vil oppleve et underskudd på arbeidskraft i framtiden. I en slik situasjon blir denne indikatoren desto mer relevant.¹²

Sysselsettingsfrekvensen for eldre arbeidstakere måles ved sysselsatte i alderen 55-64 som andel av den totale befolkningen i samme aldersgruppe. Denne andelen er normalt lavere enn for befolkningen sett under ett. EU har en målsetting om at sysselsettingsfrekvensen for denne gruppen skal være på minst 50 pst. innen 2010. I 2006 hadde Norge en sysselsettingsfrekvens på 67,4 pst. for eldre arbeidstakere (se figur 11). De andre nordiske landene kjennetegnes også ved høy arbeidsdeltagelse for eldre, og bare Island og Sverige hadde høyere sysselsettingsfrekvens enn Norge for denne gruppen. For eldre kvinner var sysselsettingsfrekvensen i Norge nesten dobbelt så høy som for gjennomsnittet i EU. En årsak til at Norge har så høy sysselsettingsfrekvens for befolkningen

11. Sysselsatte i alderen 55-64 som andel av den totale befolkningen i samme aldersgruppe, 2006

som helhet, er nettopp høy arbeidsdeltakelse blant eldre.

I de fleste land i Europa har Eldres arbeidsdeltagelse økt siden 2000. For EU15 har deltagelsen økt med 7,5 prosentpoeng fra 2000 til 2006. Norge hadde imidlertid høy deltagelse allerede i 2000. I Norge har endringen de siste årene har vært liten – totalt har deltagelsen økt med 2,2 prosentpoeng i perioden fra 2000 til 2006.

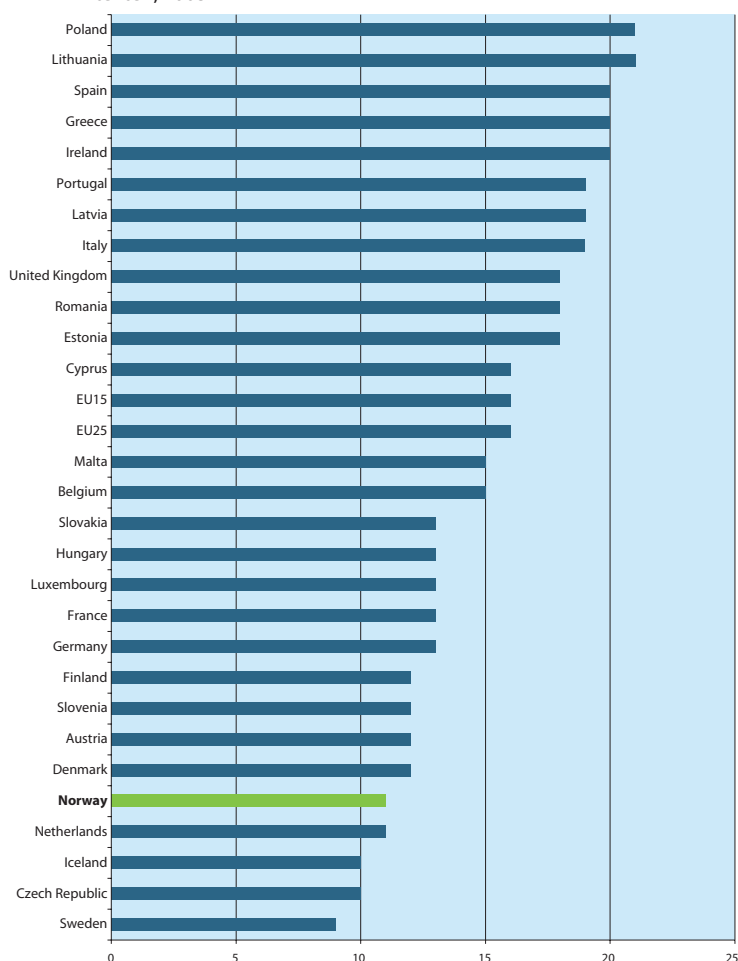
3.12 Risiko for fattigdom (figur 12)

Fattigdomsrisiko er definert som den delen av befolkningen som har en inntekt under 60 pst. av medianinntekten etter sosiale overføringer. Andelen av befolkningen med lave inntekter kan indikere om politikken for økt sosial utjevning har vært vellykket. Store sosiale forskjeller kan virke negativt på et lands evne til ressursutnyttelse.

¹⁰ Kilder: OECD og Statistisk sentralbyrå

¹¹ Kilde: Statistisk sentralbyrå, OECD og Europakommisjonen

12. Prosentandel av befolkningen med disponibel inntekt etter sosiale overføringer under 60 pst. av den nasjonale medianinntekten, 2005

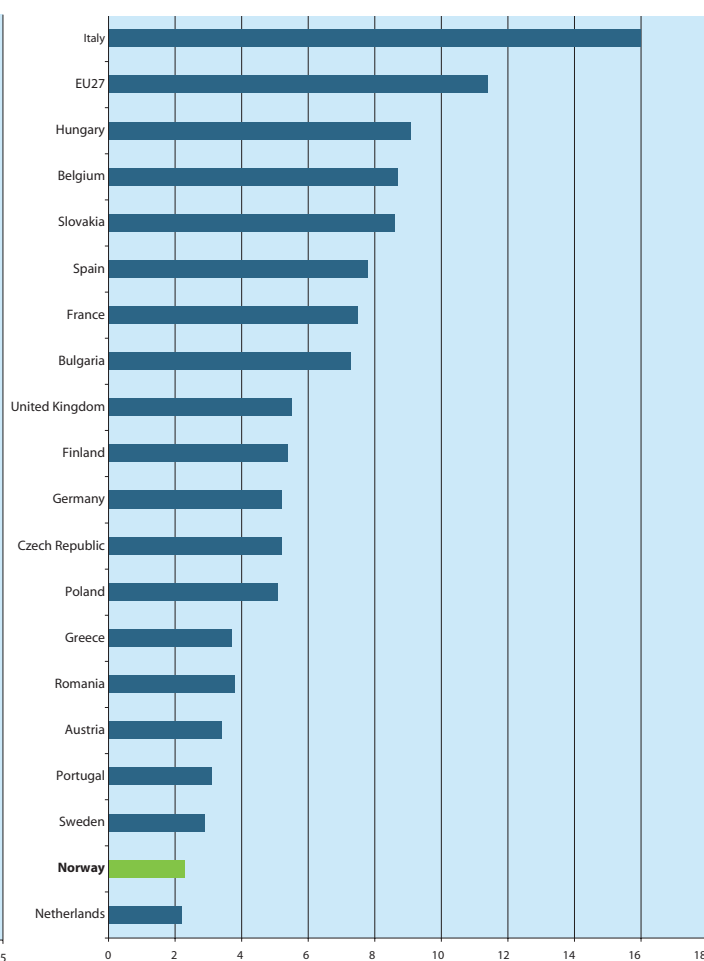

Datagrunnlaget for denne indikatoren er noe begrenset. I 2005 var 11 pst. av den norske befolkningen definert i gruppen som risikerer fattigdom. Dette er om lag på nivå med de andre nordiske landene (se figur 12). Risikoen for fattigdom er generelt høyere for kvinner enn for menn. Det er en viss spredning mellom landene. Vi merker oss at Tsjekia har lavere risiko for fattigdom enn de skandinaviske landene, mens Slovakia topper listen med høyest risiko for fattigdom. Dette kan i større eller mindre grad skyldes at de ulike landene bruker noe forskjellige definisjoner for medianinntekt og sosiale overføringer i sine beregninger. Det er derfor usikkert om tallene er helt sammenlignbare mellom land.

3.13 Spredning av regional arbeidsledighet (figur 13)

Store regionale forskjeller i arbeidsløshet innebærer at arbeidskraftsressursene blir dårlig utnyttet og kan tyde på lav geografisk mobilitet. Sett fra et

13. Nasjonal spredning av regional arbeidsledighet, 2006

verdskapingsperspektiv er dette lite heldig, og det er derfor et mål å lette mobiliteten med sikte på å utnytte arbeidskraftsressursene best mulig. Lav mobilitet svekker effektiviteten i ressursbruken og innebærer at den samlede kapasiteten i økonomien ikke utnyttes fullt ut.

Spredning av regionale arbeidsledighetsrater blir av Eurostat målt ved å beregne en koeffisient for variasjonen av sysselsetting på tvers av regioner. Datagrunnlaget for denne indikatoren er begrenset. Figur 13 tyder på at spredningen av regionale arbeidsledighetsrater i 2006 var høyest i Italia og lavest i Nederland og Norge både for befolkningen som helhet, for kvinner og for menn. De sterke forskjellene mellom nord og sør i Italia gjør at Italia skiller seg vesentlig fra de andre landene, og bidrar til å trekke opp gjennomsnittet i EU. Noen land har opplevd en viss reduksjon i de regionale forskjellene. Ifølge denne indikatoren har både Sverige og Finland større regionale forskjeller enn Norge.

De små forskjellene internt i Norge avspeiler en situasjon med generell lav arbeidsledighet. Det kan også reflektere at nordmenn er villige til å flytte mellom regioner for å få interessante arbeidsoppgaver og utviklingsmuligheter. Samtidig har det i Norge vært satset aktivt på arbeidsmarkedstiltak i områder med stor arbeidsledighet.

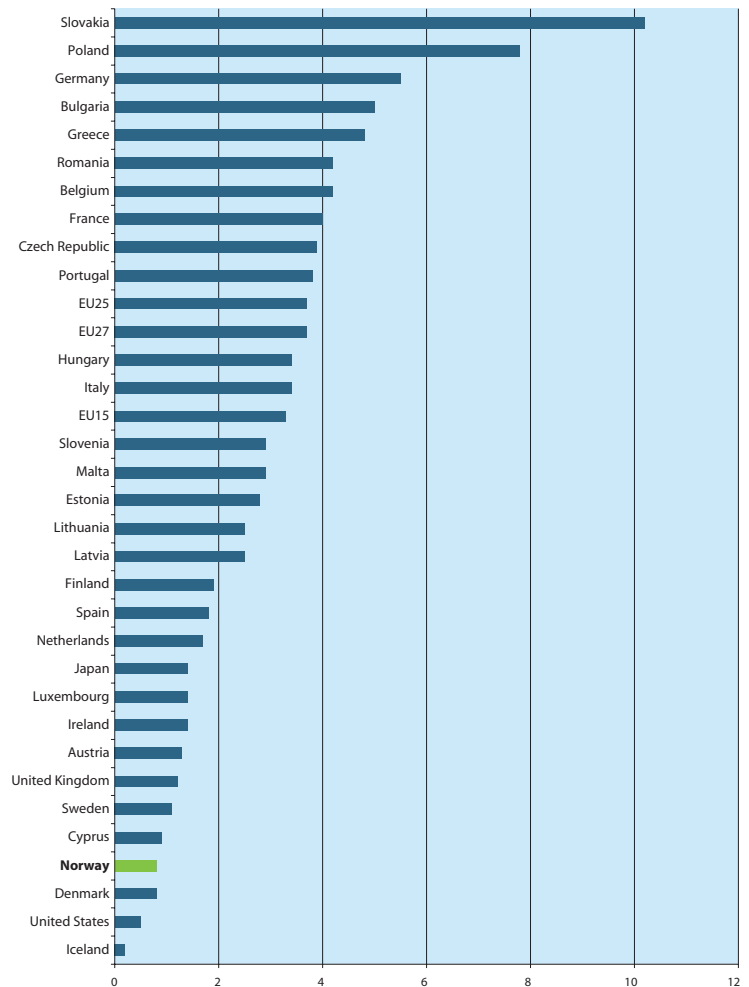
3.14 Langtidsledighet (figur 14)

En viss korttidsledighet er en normal del av økonomisk endring. Langtidsledighet er imidlertid en av de viktigste indikatorene på ressursløsning i økonomien. Det er også et velferdsaspekt ved ledighet. Å stå utenfor arbeidsstyrken i lengre perioder har betydelige sosiale konsekvenser. Det reduserer i seg selv evnen til å komme tilbake i arbeidsstyrken.

Denne indikatoren måler andelen av arbeidsstyrken som har vært uten arbeid i mer enn 12 måneder. Figur 14 viser at det er stor variasjon mellom landene. Norge er blant landene med lavest frekvens for langtidsledighet med 0,8 pst. i 2006. Gjennomsnittet for EU er på 3,7 pst., men det er store forskjeller mellom landene. Slovakia med 10,2 pst. i 2006 har klart høyest langtidsledighet. Det er forøvrig mange av landene som har redusert langtidsledigheten siden 2000.

I en sammenligning av langtidsledighet mellom land er det et problem at ulike land praktiserer forskjellige ordninger for å registrere personer som uføre. En person som i ett land er definert som ufør, kan i et annet land velge å registrere seg som ledig, fordi det gir høyere stønader. Det mest interessante forholdet er hvor stor andel av befolkningen som står utenfor arbeidsstyrken. En tilnærming til denne problemstillingen kan være å se det totale omfanget av langtidsledighet og uføretrygdede under ett og sammenligne mellom land. Det er verdt å merke seg at de nordiske landene har betydelig høyere yrkespassivitet gjennom sykdom og yrkeshemming for aldersgruppen 25-59 år enn snittet for EU.

14. Andel ledige som har vært ledige mer enn 12 måneder som andel av den totale arbeidsstyrken i alderen 15-64 år, 2006

Utgitt av :
Nærings- og handelsdepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer
av denne publikasjonen fra:
Kopi- og distribusjonsservice
www.publikasjoner.dep.no

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefaks: 22 24 27 86

Oppgi publikasjonsnummer K-0705B

Trykk: www.kursiv.no – 07/2008 – opplag 1000